

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2007

magazin istoric

Anul XLI – serie nouă – nr. 9 (486)

septembrie 2007

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com;

mistoric@gmail.com

1 Dintre văluri de legendă, biserica de la Densuș se profilează pe imensul albastru al cerului ca un simbol al trăinicieii înaltei măiestrii a meșterilor zidari din zorii Evului Mediu românesc (fotografie de Iuliu Iacobescu)

2 În 1767, țarina Ecaterina a II-a, care a domnit ca un despot luminat vreme de 34 de ani, invitând în Rusia artiști străini, protejând artele și științele, a dorit să ajungă la domeniul său de la Kolomenskoe, lângă Moscova; a rămas foarte impresionată de o privesc pe i-a sugerat locul unui nou ansamblu de palate și parcuri. Avea să fie Țarițino, construit între 1776 și 1785

3 „Aici odihnesc ostașii căzuți pe aceste plaiuri în războiul 1916-1919”. Sunt cuvintele care întâmpină pe cei ce se apropie de Mausoleul de la Soveja, ridicat între anii 1927-1929, din inițiativă locală și cu sprijinul Societății Cultul Eroilor. Osemintele a 2.000 militari români și ruși și-au găsit liniștea veșnică.

4 Marele cneaz Ștefan Nemanja (1170-1196) a pus bazele dinastiei care i-a purtat numele. În vremea urmașului său Ștefan Uroș Dušan (1331-1355), Serbia deține hegemonia Peninsulei Balcanice. Coperta noastră vă prezintă o reprezentare medievală a dinastiei Nemanja

Revistă editată de
**FUNDATIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**
(1927-2007),
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Eugen Tomac,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilas

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

SUMAR

septembrie

2007

4 Predarea ștafetei în istorie

AL. LAPEDATU

5 Constanta ultimelor trei secole: „partida” rusă

M.E. IONESCU

9 Umbra lui Cantemir la Tarișino

M. NANU-POROJAN

14 Dilema anului 1939

Diplomația română în
august-septembrie 1939
V. PALII

EXCLUSIVITATE

19 Istorici pe care i-am cunoscut

Emil Condurachi

V. TÂPKOVA-
ZAIMOVA

REVERBERAȚII

22 Prăjitura mareșalului la Capșa

M. IONIȚĂ

25 Privindu-mă în oglinda timpului *O altfel de vizită la bunicii din Diosig*

R. IERINA

PASTILA CU CUVINTE

30 Luna... șterpelelilor sau a vinațurilor

M. SALA

CITITORII SCRIU ISTORIE

32 Maestrul sunetelor neauzite- Beethoven

A.-M. ANGHELESCU

33 Urzeala pentru 2.000 ani de istorie a Balcanilor

VL. ILIESCU

EVENIMENT

40 B.N.R. oaspete în Țara Hațegului

M. ȘTEFAN

91 Reîntâlnire cu regina Maria la Bran

M. ȘTEFAN

42 Pe urmele lui Jules Verne *Vechi biserici din Țara Hațegului*

G. BĂEȘTEAN

45 Povestea unui om, a fortificațiilor sale... *Generalul Brialmont construiește centura Bucureștilor*

S. CRISTESCU

50 ... și cea a tunului
care i-a spulberat
munca

*Mortierul Skoda
model 1911*

I. SCAFES

53 Amintiri
de pe celălalt mal
al Prutului

*În iunie 1940,
la Chișinău*

T. MAGDER

56 Aurel Vlaicu
la românii din Vârșeț

M. MĂRAN

58 Meteoricul
consul al României
la Bulawayo

L. FLORESCU

CHIPURI UITATE

62 Omul
care a dat cuvinte
muzicii lui Mozart

Lorenzo Da Ponte

M. RADNEV

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Carol I,
Generalfeldmarschall
V. BĂLESCU,
C.M. ANDONE

71 Să nu fetișizăm
arhivele

Cazul Securității

F. BANU

77 De ce bulgarii
pot, și noi nu putem...
Șipka redivivus

A.-S. IONESCU

82 Presărați
pe-a lor morminte...
*Mausoleele Marelui
Război*

C. FUDULU

86 Crâmpeliul
neștiut

*Mărturia lui
A.A. Yakovlev
despre bătălia
de la Stănilești, 1711*

V. BUZU

HOOVER INSTITUTION

90 Alegeri
sub teroare

RUBRICI

89 Pentru biblioteca
dumneavoastră

92 Telex

64; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

OPERA COLECTIVĂ A RÂNDURI DE PATRIOTI

Generația acestui mare eveniment din istoria noastră națională [Războiul de Independență] zace, aproape întreagă, sub glia verde. Urmașa ei, aceea care a consolidat Vechiul Regat, pregătindu-l pentru zilele mari ce aveau să vină, mai are puțini reprezentanți în mijlocul nostru, iar aceea care, pe urmele acestora, a avut norocul să vadă realizată unitatea politică a neamului este și ea la zenit.

O alta, nouă, se ridică, spre a se bucura de roadele operei celor precedente, ducând-o mai departe, prin cultură și civilizațiune. E generația tânără de azi, aceea pentru care evenimentele petrecute acum o jumătate de veac sunt pe de-a-ntregul în domeniul istoric.

Cum generațiunea aceasta poate privi trecutul sub perspectiva sa istorică, scoțând din el prețioase constatări și învățăminte, ca istoric și mai ales ca profesor, nu pot să nu încerc a pune înaintea tinerimii o parte măcar din aceste constatări și învățăminte ce reies în chip firesc din întreaga istorie a României moderne.

România aceasta e opera colectivă și succesivă a câtorva rânduri de buni și luminați patrioți cari, de la 1821 încoace, au adus unii după alții, cu spirit de solidaritate și continuitate, partea lor de contribuție la construcția Statului român actual.

Această operă nu este rezultatul întâmplării și al hazardului, ci al patriotismului și înțelepciunii conducătorilor de pe vremuri ai țării cari, fără a pierde vreodată din vedere năzuințele ideale, scopul final al politicii noastre naționale, au știut să formuleze în chip precis, să serieze în chip cumințe și să realizeze în chip concret principiile fundamentale fără de cari nu se putea întemeia și nici asigura viitorul Statului român modern: Unirea, Independența, Dinastia și Constituția.

ALEXANDRU LAPEDATU

În realizarea, rând pe rând, a acestor principii fundamentale, ei au dat dovadă nu numai de iubire și devotament patriotic, dar și de o superioară intuiție și pătrundere a realităților și posibilităților politice, ceea ce i-au ferit întotdeauna pe drumul sigur al marilor datorii și răspunderi față de interesele superioare și permanente ale neamului și patriei.

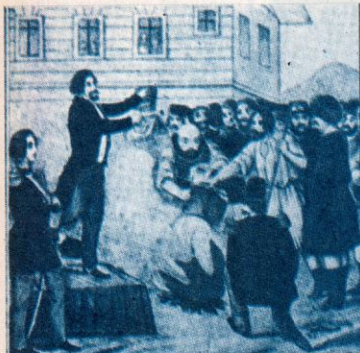
Numai astfel s-a putut constitui aici un Stat care, privit în lumină istorică, nu înfățișează, în dezvoltarea lui, ca alte creațiuni similare ale epocii moderne, crize de natură a periclita existența lui prin atacarea și slăbirea instituțiilor sale fundamentale, câștigăte cu truda și jertfa înaintașilor.

În fine, politica aceasta de încredere în forțele vii ale națiunii, dar de chibzuită răspundere în toate acțiunile,

e singura ce poate garanta și asigura viitorul Statului și neamului românesc.

Iată de ce tineretul trebuie să o cunoască cât mai bine, aplecându-se pentru aceasta cât mai mult la studiul istoriei noastre contemporane. Căci, numai astfel, se va pătrunde că ceea ce a fost acum un secol marea necesitate și actualitate a vieții politice naționale e, sub altă formă bineînțeles, și astăzi: să vegheze dar, cu dragoste și scumpătate, și, dacă va fi nevoie, să apere cu tărie și energie temeiul de azi și mâine al Statului român întregit – instituțiile fundamentale pe cari l-au așezat marii și fericirii săi ctitori, ca să putem privi cu toată încrederea viitorul patriei și al neamului.

(Antecedente istorice ale Independenței române, în vol. *Universitatea Liberă. Războiul Neatârârei. 1877-78*, București, 1927; fragmente)

Arderea Regulamentului Organic de către revoluționari, în 1848, a reprezentat „răsturnarea axei istorice”, potrivit lui Eugen Lovinescu

Militari români și ruși în gara Ungheni în iarna anului 1877

Caricatură apărută în publicația pariziană Le Charivari, din 14 aprilie 1854, semnată de Honoré Daumier și intitulată: Rușii încurajează dezvoltarea agriculturii în Principate

„PARTIDELE” IMPERIALE ÎN ISTORIA NAȚIONALĂ.

„PARTIDA” RUSĂ

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Dinamica istorică națională din ultimii 300 de ani include permanente asupra cărora istoricii s-au aplecat prea puțin. Să ne oprim la două dintre ele.

Prima se referă la faptul că, înconjurați fiind de trei mari imperii în Evul Mediu și apoi în era modernă, până la Primul Război Mondial, elita politică românească a avut de făcut periodic față unor opțiuni decise în chestiuni de supraviețuire națională. Astfel de opțiuni n-au fost lipsite de frământări interne și de fragmentarea elitelor politice în „partide”, numite îndeobște după imperiul către care se îndreptau speranțele într-un sprijin: otomană, rusă, habsburgică. Unele dintre aceste „partide” ale elitei politice naționale au dispărut definitiv din viața politică odată cu părăsirea scenei istorice de către imperiile în cauză (cea habsburgică și cea otomană). S-a menținut până astăzi, ca expresie a continuității de influență asupra destinelor naționale, „partida” rusă.

Cea de a doua constantă istorică are în vedere faptul că, de la începutul secolului al XVII-lea, de când Rusia (imperiul țarist, apoi sovieto-bolșevic) a început înaintarea către Constantinopol, de-a lungul târmurilor nordice și vestice ale Mării Negre, elita politică românească a trebuit să „răspundă” acestui challenge (provocare) masiv și permanent. Iar acest „răspuns” a inclus mereu coagularea unei „partide” ruse în sânul elitei politice românești, care fără a fi neapărat „vândută” patronului, evalua maximizarea șanselor naționale în funcție de asocierea la liniile politice principale ale Rusiei (țariste sau sovietice).

O necesară distincție se cuvine făcută atunci când luăm în discuție „partidele” imperiale. Ele reprezentau, în principal, o orientare de politică externă și, mai puțin sau deloc, cu deosebire până la bolșevizarea Rusiei, o opțiune de construcție internă. Ceea ce s-a observat deja în istoriografia noastră este faptul că în spațiul extracarpatic – Moldova și Muntenia, apoi Regatul Vechi – a existat o puternică fragmentare în ansamblul elitei naționale în „partide”, în timp ce în Transilvania elita națională a fost concentrată în bloc pe problematică internă. Explicația rezidă în faptul că cele două principate extracarpatic, chiar aflate nominal sub stăpânire străină, aveau o anumită libertate de politică externă, acordată de statutul de autonomie față de Poartă. În schimb, Transilvania, așa cum arăta academicianul Gheorghe Platon, „preia moștenirea secolului al XVII-lea a Principatelor, dezvoltând problematica *vechimii, latinității și continuității* românilor și ridicând-o la rangul de ideologie națională. Transilvania devine *laboratorul unde se făurește conștiința națională* [...]”.

Afirmarea unei partide imperiale atrage după sine și contrareacția. Ea este manifestată atât prin întărirea

Ecaterina a II-a
a patronat planuri de anexare
a Principatelor Române,...

**Pentru mulți,
rusofobia este
asociată cu
patriotismul**

partidelor imperiale opuse, cât și prin dezvoltarea unui puternic curent contrar în opinia publică. Nu mai departe decât acum câteva luni, de pildă, la 15 mai 2007, se puteau auzi de la tribuna Parlamentului român, ca expresie a refuzului influenței ruse în politica românească, după jumătate de secol de comunism de tip sovietic, următoarele cuvinte: „Apelul la *rusofobie* încearcă să atingă o coardă sensibilă a memoriei colective a poporului român [...]”. Iar un cunoscut eseist încerca în 2005 să descifreze resorturile comunismului național din timpul lui Ceaușescu astfel: „O veche și

sănătoasă rusofobie politică, care ne făcuse în trecut prudenți față de manevrele slavofile și panortodoxe, era acum mobilizată pentru a ne aservi ocupantului intern: comuniștilor naționali. Manevra, constatată în 1985, fusese încununată de succes. Dintr-un serviciu adus țării, patriotismul românesc devenise un alibi, chemat să cauzioneze un regim criminal și josnic, cel comunist. Succesul regimului era dublu: el reușise nu doar ca românii să nu se revolte, dar îi adusesese în situația de a crede că nu o fac din motive înalt patriotice”.

Așadar, conform eseistului, mentalul național păstrează o „sănătoasă” rusofobie, expresie a unui înalt patriotism. Așa să fie oare?

Cea mai interesantă contrareacție este apariția și consolidarea orientării prooccidentale în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În principal, acest fenomen – a fost o reacție la influența predominantă a partidei rusești. Directorul Bois le Comte din Ministerul de Externe francez arăta, în anii '20 ai secolului al XIX-lea, responsabililor de la București și Iași, că „atâtă vreme cât pacea generală și starea actuală de lucruri vor subsista în Europa, o necesitate mai puternică decât

... dar războaiele declanșate nu i-au adus realizarea dorinței; rușii asediază cetatea Ismail

voința oamenilor va lăsa țara sub influența absolută a Rusiei”.

În Principate se aflase după 1821 că, pe agenda marilor puteri europene, intervenise un obișnuit târg al sferelor de influență, anume Moldova și Țara Românească reveneau Rusiei – ceea ce se va vădi real după Pacea de la Adrianopole din 1829 și instituirea ocupației ruse –, iar Grecia era „apanajul” Angliei și Franței (tradus curând în crearea regatului elen independent). Neoficial, Rusia anexase Principatele, iar regimul regulamentar, instalat cu ocupația rusă în 1830, se făcea expresia acestei realități.

In acest interval se constată și consolidarea exponențială – ca reacție de apărare – a „partidei” occidentale. Pentru Alecu Russo, perioada 1835-1851 este aceea a schimbărilor adânci, în limbă, port, obiceiuri, într-un cuvânt, occidentalizarea. Ceea ce Alecu Russo a numit „anul de slavă” – 1848 –, iar Eugen Lovinescu o „răsturnare a axei istorice” a fost tocmai anularea acestei realități și triumful „partidei” occidentale. Dar „partida” rusă anexase deja țara două decenii.

Generalul Kiselev a reprezentat Rusia în Principate, în timpul epocii regulamentare, o anexare neoficială, menită să le pregătească pentru integrarea în imperiu; a fost și o perioadă de modernizare a instituțiilor celor două Țări Române

În momentul în care interesele naționale se suprapun în bună măsură cu linia unei „partide” imperiale, ele pot fi stânjenite de acuzele aduse respectivei „partide”

Retrospectiva istorică mai invederează un alt fapt. Anume, că o „partidă” imperială dobândește consistență și preeminență cu deosebire atunci când politica imperiului în cauză se suprapune

orientărilor de perspectivă ale politicii naționale. Deși ar putea părea oarecum forțat, din această perspectivă dezbateră privind intrarea României în Primul Război Mondial este simptomatică. Atât la Consiliul de Coroană din 1914, care a hotărât neutralitatea sau „expectativa armată” în conflictul european, cât și la cel din august 1916, care a decis intrarea în război alături de Antanta, s-au înfruntat două opțiuni. În cuvintele lui Petre P. Carp, înfruntarea avea loc între o „partidă” rusă și una „națională” și/sau „germană”. În rândurile celei dintâi se aflau liberalii în frunte cu Ionel Brătianu (și regele Ferdinand, la al doilea Consiliu de Coroană, din 1916), iar în cea de a doua P.P. Carp, conservatorii lui Alexandru Marghiloman și regele Carol I, la Consiliul din 1914. Este revelator faptul că, la un moment dat, în cursul discuțiilor din cel de al doilea Consiliu de Coroană, Ionel Brătianu s-a simțit chiar nevoit să se apere de acuzația de rusofilie. Relatarea, reuniunii, făcută de Take Ionescu și publicată în *Adevărul* din 21 februarie 1921, arată că liderul liberal, „luând cuvântul pentru ultima oară, a răspuns lui Maiorescu

Trecerea Dunării de către armata rusă pe două poduri de vase în Dobrogea, între Isaccea și Tulcea, în urma manifestului de război, lansat de țarul Nicolae I la 26 aprilie 1828; acvaforte

și celorlalți că după cum părintele său nu era nici rusofil, nici germanofil, nici el nu e altceva decât român". Mai concis și lămuritor pentru acuzația de rusofilie adusă partizanilor intrării în război de partea Antantei este P.P. Carp, care, potrivit aceleiași relatări, a afirmat că hegemonia rusă, la sfârșitul conflictului, „ar însemna sfârșitul nostru, căci stăm în drumul Rusiei spre Constantinopol”. Replica partizanilor alăturării la Antanta a fost de a afirma că este mai bine să fii aliat cu Rusia stăpână la Constantinopol, decât inamic.

Totuși, partida intervenționistă a biruit, deși acuzele de rusofilie sau francofilie erau străvezii față de partida antantofilă. Este indiscutabil că o astfel de interpretare a dezbaterii din 1914-1916 nu vrea să cauzioneze asemenea acuze, ci să arate că, în momentele în care interesele naționale se suprapun cu orientarea unei anumite „partide” imperiale, frontiera între aceasta și „partida” națională este foarte labilă, determinând confuzii regretabile. În focul disputei poli-

Petre P. Carp

Singura „partidă” imperială care a căpătat o formă instituționalizată a fost partidul comunist

tice din interiorul elitei naționale, această graniță este trecută cu ușurință, iar confuziile devin adevăruri cu durabilitate mare în timp. Pentru a schimba epoca, este oare elita post-Decembrie 1989, care a dus România în NATO și UE, occidentalofilă și rusofobă – cum afirmă unii în focul disputei politice – sau este practic și definitiv na-

țională, ea înțelegând sensul intereselor vitale ale țării?

Înceind acest capitol, se cere arătat și un alt fapt. „Partidele” imperiale în discuție au rareori formă instituționalizată – practic, singura excepție în acest sens este partidul comunist, de la înființare până la sfârșit. Ele sunt mai degrabă aglutinări de stări de spirit și de orientare de calcul politic. Se manifestă transpartinic, adică adună aderenți din întregul spectru politic într-un regim parlamentar și, de cele mai multe ori, asigură o alternativă la orientarea geopolitică predominantă. De pildă, „partida” occidentală a fost un *challenge* permanent pentru cea rusă în perioada regulamentară, pentru cea otomană și rusă până la actul independenței din 1877, pentru a se diviza în subgrupuri – austriacă, germană, franceză – ulterior. În perioada post-Decembrie 1989, „partida” rusă a fost un *challenge* ca orientare geopolitică pentru „partida” occidentală, fiind întemeiată pe nostalgia față de vechiul regim și pe efortul unei părți a fostei elite de a-și păstra privilegiile. ■

(Va urma)

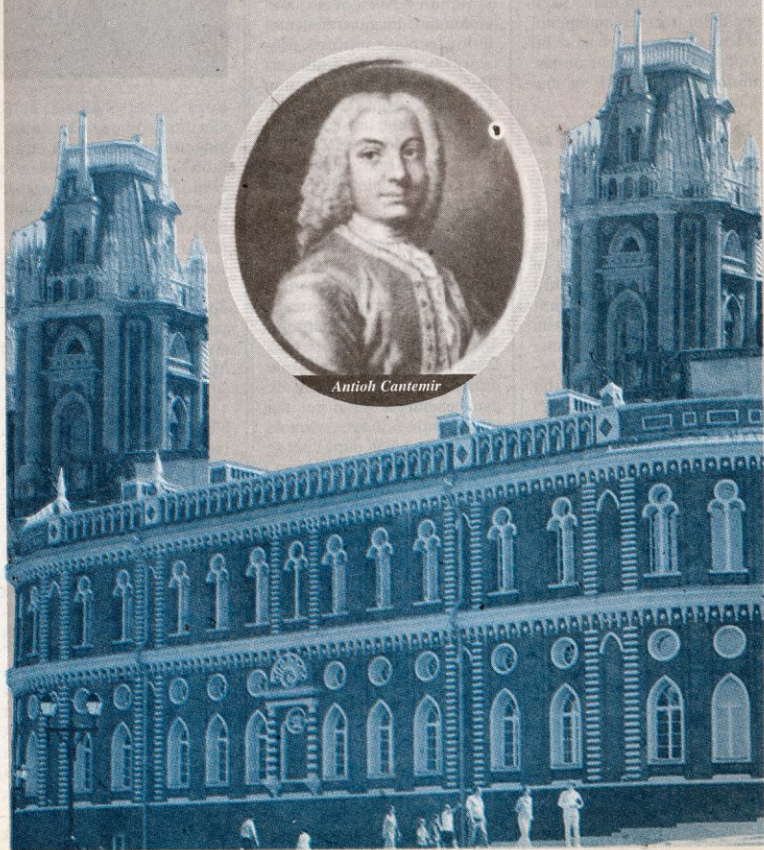

Ciocniri între infanteria otomană și cea rusă, lângă satul Cetate, în 1854, în vremea Războiului Crimeei

CANTEMIREȘTII LA ȚĂRIȚÎNO

MIOARA NANU-POROJAN

Dacă ajungeți la Moscova și aveți o clipă de răgaz, nu ratați ocazia de a vizita un loc cu multiple reverberații istorice, amplasat în partea de sud a capitalei Federației Ruse. Puteți ajunge cu metroul până la stația Kantemirovskaja. De acolo, Țărițîno e la o aruncătură de băț! A fost o vreme în care, prin aceste locuri, și-au purtat pașii domnitorul Dimitrie Cantemir și familia. Ceva mai târziu, pe cele peste 400 de hectare urma să se înalțe o somptuoasă reședință a țarinei Ecaterina a II-a.

Inițial, pământurile au aparținut familiei Godunov, a viitorului țar (din 1598). O mulțime de iazuri alternau cu pajști încântătoare și, ici-colo, câte un sat: Saburovo, Borisovo, Ciornaia Giaz. Multă vreme, specii de pești rari erau aduse din Marea Albă pentru a popula iazurile de aici.

În satul Borisovo, a existat mai bine de 350 de ani un monument ridicat în memoria lui Boris Godunov, „Boierul cărmuitor”. Prin anii '30 ai secolului trecut, monumentul a fost distrus, iar bustul lui Godunov aruncat într-un lac, unde s-ar putea să se mai găsească și astăzi.

Administratori - copiii lui Cantemir

Pe timpul țarinei Sofia, sora lui Petru I, Ciornaia Giaz (Nămolul negru) a intrat în stăpânirea familiei de nobili Golișin. Deși l-au deținut numai șase ani, tatăl și fiul au reușit să schimbe înfățișarea satului: livezi dispuse în terase, în maniera grădinilor din perioada Renașterii italiene, baraje și mori de apă. Când favoriții Sofiei au căzut în dizgrație, Golișinii au fost exilați

în nordul Rusiei. Satul Ciornaia Giaz a fost din nou dat uitării, până când a intrat în posesia lui Dimitrie Cantemir (1675-1723). După înfrângerea de la Stănilești (8 iulie 1711; *Magazin istoric*, nr. 8/1981), Cantemir s-a refugiat în Rusia, devenind consilierul pe probleme orientale al lui Petru I. Țarul a dăruit principelui satele Ciornaia Giaz și Blatnikovo, cu cătunele lor, cu toate moșiile și inventarele în apropierea Moscovei, satul Golomino, din guvernământul Orlov, o plasă întreagă, Komarițkaia, cu o mie de dvoruri (gospodării) în regiunea Ghevsk (Lugansk), și alte 40 de suflete chiar într-una dintre suburbiile Moscovei.

Ciornaia Giaz, unde se găsea conacul boieresc, a prosperat în acea perioadă. Dimitrie Cantemir s-a grăbit să împartă pământurile celor șase copii (două fete și patru băieți), pentru ca ei să depreindă de tineri cum se administrează o moșie. Copiii principelui însă erau foarte diferiți. Sarcina s-a dovedit deosebit de dificilă pentru unii dintre ei. Spre exemplu, Matei, cel mai mare dintre fiu, „avea o fire de flecar; bun băiat, după cum se pare, însă chefliu, cam leneș,

Constantin și Antioh Cantemir

lipsit de personalitate. Tatăl său nu-l iubea, dar deloc; singurul copil pe care nu l-a iubit”, ne spune Constantin Gane, în *Trecute vieți de doamne și domnițe*. Cu timpul, a devenit cucernic, evlavios, mânat de dorința de a înălța lăcașuri de cult. Așa se face că în locul vechii biserici de pe domeniul său a fost construită una nouă, care există și astăzi. Aici își dorm somnul de veci Matei Cantemir, împreună cu soția.

Maria, „o ființă deosebit de aleasă, [...] cea mai mare, cea mai frumoasă și mai deșteaptă dintre frați” (C. Gane), n-avea grija moșiei. A fost una dintre favoritele țarului. Era chiar pe punctul de a lua locul Ecaterinei, soția lui Petru I, dacă destinul ar fi vrut ca pruncul zămislit cu țarul Rusiei să se nască. Ea nu a dus sarcina până la capăt și exista bănuiala că Ecaterina ar fi „contribuit” la aceasta. De altfel, într-o încăpere din Palatul Mare veți putea admira un portret pictat al acesteia. Smaragda a fost răpusă de tuberculoză la numai 19 ani. Următorii erau Constantin, „un mic egoist și, poate, un mare lingușitor” (C. Gane), și Șerban, care și-a schimbat numele în Sergiu.

Una dintre portile de intrare

Tarul Boris Godunov

Ultimul dintre fiii principelui, Antioh Cantemir (1708-1744), era foarte apreciat de tată, „căci de timpuriu descoperise Dumitrașcu Vodă calitățile intelectuale și aplecarea lui spre învățătură”, scrie același Constantin Gane. Poet, diplomat înzestrat, a scris ode, epigrame, fabule, poezii lirice. Este considerat unul dintre inițiatorii clasicismului în literatură rusă. A fost ambasador al Rusiei în Anglia și Franța. A murit la numai 35 de ani, lăsând la Paris două fiice.

Reumatismul Ecaterinei a II-a

După moartea lui Dimitrie Cantemir (21 august 1723) și a țarului Petru I (februarie 1725), noul țar, Petru al II-lea, dă moșiile Cantemireștilor numai lui Constantin, însurat cu fiica prințului Dimitrie Golișin, favorit al noului țar. Dimitrie Cantemir și câțiva membri ai familiei sale au fost înmormântați la biserica greacă „Sfântul Nicolae” din Moscova.

În 1767, Ecaterina a II-a, dorind să ajungă la domeniul său de la Kolomenskoe, lângă Moscova, a vizitat împrejurimile orașului. În acea dimineață însoțită, de pe colinele

satului Saburovo, admirând locurile ce se trezeau la viață în primele raze ale soarelui, țarina a rămas atât de impresionată de priveliște, încât i-a încolțit ideea de a le avea. Opt ani mai târziu, în 1775, cu ocazia unor serbări organizate la Moscova, Ecaterina a II-a cumpără satul Ciornaia Giaz. În satul vecin, Blatnikovo, Serghei Cantemir își omora timpul jucând cărți. El primește o scrisoare bine ticluită din partea țarinei, în care aceasta îi propune cumpărarea domeniului: „Nu avem nevoie de nimic din ceea ce nu ne aparține. Vrem să cumpărăm, însă un refuz nu-l vom considera o nenorocire. Ne-ar surâde achiziționarea moșiei, dar putem să ne descurcăm și fără ea”. Satul a fost cumpărat cu 25.000 de ruble.

De atunci, Ciornaia Giaz a devenit Țarișno. „Un loc mirific, un colț de rai”, scria Ecaterina a II-a. Deși locurile au fost și continuă să fie încântătoare, au existat și alte explicații care au determinat-o pe țarină să jinduiască după ele. Mulți s-au întrebat de ce un loc de o asemenea frumusețe purta un nume cel puțin bizar: Nămolul negru.

Se spune că, în așteptarea încoronării, Ecaterina a II-a locuia la moșia sa de la

Kolomenskoe. Acolo ar fi auzit povestea unei sătence ce rămăsese cu mari dureri de mâini după ce spălase iarna la copcă. Se vindecase cu băile de nămol încălzit, luat de pe fundul lacului din Ciornaia Giaz. Cum însăși țarina avea probleme reumatismale la mâna dreaptă, Țarișno a devenit un fel de stațiune balneară specială pentru curtea ei. Băile de nămol erau apreciate nu numai de Ecaterina, ci și de mulți apropiați.

Dar nu numai nămolul era miraculos. Aici exista și biserica cu hramul „Izvorul tămăduirii”. În Rusia, puține biserici au acest hram. Legenda spune că, în secolul al V-lea, în apropiere de Constantinopol, Fecioara Maria s-ar fi arătat unor credincioși indicând un izvor tămăduitor. După ce mai mulți bolnavi s-au vindecat la acel izvor, câteva biserici cu hramul „Izvorul tămăduirii” au fost înălțate în apropiere de Constantinopol, iar mai multe icoane pictate au immortalizat momentul.

Metroul tulbură locurile

Preluând tradițiile bizantine, în Rusia au fost înălțate biserici în apropierea iz-

Vedere din Țarișno la 1879

voarelor ce s-au dovedit tămăduitoare. În satul Ciornaia Griez erau câteva asemenea locuri binefăcătoare. Unele mai există și astăzi. În biserică, veneau să se roage, la icoana centrală cu chipul Maicii Domnului, bolnavii, cu deosebire femeile care-și doreau copii. În perioada comunistă, biserica a fost închisă. S-a redeschis în anul 1991.

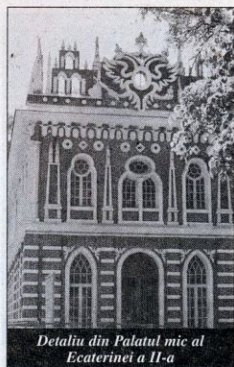
După ce Ecaterina a cumpărat aceste terenuri, la Târîșino au început lucrările de construcție a unor palate în stil maur! De lucrări s-a ocupat arhitectul curții, V.I. Bajenov, autorul proiectului de refacere a Kremlinului moscovit, un om ce s-a remarcat prin multe idei îndrăznețe. Poduri decorative, mai mici sau mai mari, trebuia să facă legătura dintre unele iazuri cu câteva insule artificiale. Se plănuia construirea unei săli de spectacole, a unor terme romane. O întreagă rețea subterană de căi de acces urma să unească palatele din întregul complex. Cam la zece ani după ce a fost pusă piatra de temelie (1779), țarina, care își dorisese atât de mult o reședință somptuoasă, n-a mai manifestat vreun interes. Versiunea cea mai vehiculată era că împărătesei nu i-au plăcut planurile lui Bajenov.

În încercarea de a da un stil gotic construcției, arhitectul a

vrut să introducă în ornamente și ceva simboluri masonice (el însuși era membru al unei loje masonice). Un gest care l-a costat mult pe îndrăznețul arhitect. Ecaterina nu putea suferi mișcarea masonică. În plus, palatele pentru țarină și pentru țareviciul Pavel erau aproape identice, or, Ecaterina nu era în cele mai bune relații cu fiul său, pe care-l dorea îndepărtat de la tron în favoarea nepotului Aleksandr.

Bajenov a fost înlocuit cu arhitectul M.F. Kazakov, nevoit să refacă planurile, pentru a intra în grațiile capricioasei împărătese. Așa se face că palatul a fost demolat în 1786, iar construcția unuia nou, începută în 1787, s-a prelungit pe parcursul a 200 de ani. Ecaterina a II-a n-a mai pus piciorul niciodată în acele locuri, poate și din cauză că auzise de la săteni că ar fi fost bânuite de „duhuri rele”; ba unii relatau cu multă putere de convingere că au văzut niște ființe verzuie, scunde și păroase.

Zvonurile s-au intensificat când au început lucrările de construcție a metroului în partea de sud a Moscovei, la începutul anilor '80 ai veacului trecut. În mod inexplicabil, unele utilaje se comportau ciudat. Într-o zi, stâlpii masivi de câteva tone care susțineau balustradele de fontă

Detaliu din Palatul mic al Ecaterinei a II-a

– de pe podurile construite încă din perioada lui Bajenov (1776-1785) – au căzut într-o clipită, ca niște cărți de joc, deși – spuneau specialiștii – ar fi fost nevoie de o forță uriașă pentru a-i urni din loc. Mulți au dat propria lor interpretare acestui episod. Localnicii credeau că viețuitorii tainici au părăsit pentru totdeauna zona, supărați că liniștea le-a fost tulburată de intervenția brutală a civilizației în viața lor. La plecare, s-au răzbunat așa cum au crezut de cuviință!

Insistența lui Titulescu

Indiferent de interpretările, mai mult sau mai puțin fanteziste, Târîșino a fost și rămâne un loc de odihnă și destindere, de popas într-o capitală supraaglomerată și sufocată de civilizația urbană, din ce în ce mai agresivă. De altfel, a fost locul în care mulți oameni de artă și cultură au visat și au creat. Scriitorul I.S. Turgheniev (1818-1883) se plimba adesea pe aleile parcului, admirând peisajele încântătoare, descrise în romanul *În ajun*. A.P. Cehov a scris aici piesa *Livada cu vișini*. În creația artistică a

Palatul de la Târîșino

scriitorului rus I.A. Bunin (1870-1953), primul rus laureat al Premiului Nobel pentru literatură (1933). Tarișino a avut un mare rol. Au fost situații în care, înainte de a emigra în 1920 în Franța, el închiria câte o cameră de la vreun sătean pentru a locui temporar aici. Aceste locuri au fost răsfățate de vocile de aur ale basului F.I. Șaleapin, ale tenorilor L.V. Sobinov, S.I. Lemeșev și I.S. Kozlovski.

La începutul secolului al XX-lea, au apărut numeroase case de vacanță, așa-numitele *dacha*, ale unor mari fabricanți. În partea de sud-vest, se găsea conacul lui S.A. Muromțev, președintele primei Dume de Stat a Rusiei. Revoluția bolșevică din 1917 a schimbat soarta proprietarilor, nevoiți să emigreze, iar casele lor fie s-au degradat, fie au dispărut.

Astăzi Tarișino se întinde pe o suprafață de numai 110 hectare. O plimbare prin străvechiul parc, proiectat de arhitecții Kazakov și Valuev în 1788, poate oferi plăcuta surpriză de a întâlni veerite mai puțin sperioase, gata să se apropie pentru a „servi” din palmă o gustare binevenită. Iazurile au rămas locul pre-

dilect al sutelor de rațe sălbatice. Se mai păstrează și câteva clădiri care îmbină arhitectura clasică cu ceva motive rusești și gotice (Palatul mic, „Casa Operei”, Pavilioanele cavalerilor).

După stabilirea relațiilor diplomatice dintre România și U.R.S.S., la 9 iunie 1934, ministrul de Externe Nicolae Titulescu l-a convins pe rege să aducă rămășițele pământești ale lui Cantemir în țară, din două considerente. În primul rând, arăta el, „va fi un eveniment de importanță națională pentru statul și cultura românească”, pentru că „Dimitrie Cantemir a plecat de bună voie într-un exil perpetuu, luptând împotriva turcilor pentru independența țării”. În al doilea rând, pentru că „Dimitrie Cantemir este primul istoric, poet și sociolog român”.

Mai exista și un al treilea motiv, nedeclarat, dar care a avut o mare pondere în lansarea propunerii. Titulescu se temea de stupefacția opiniei publice, ca și a mediilor academice din țară în momentul deschiderii celor câteva sute de lăzi predate de partea sovietică părții române, cu materiale de arhivă ale domnitorilor

moldoveni și munteni. De altfel, temerile lui s-au confirmat: „În primele câteva sute de lăzi s-au găsit bancnote românești tipărite în 1917 la Moscova, registrele contabile ale unor bănci, statele de serviciu ale funcționarilor Ministerului Agriculturii și mai nici un document. Prezentă la deschiderea lăzilor, presa apropiată lui Titulescu a rămas înmărmurită”.

La 14 iunie 1935, rămășițele pământești ale lui Dimitrie Cantemir au sosit de la Odessa la Constanța. Ceremonia a început în dimineața zilei de 16 iunie 1935, cu coborârea sicriului de pe vaporul *Prințesa Maria* și a continuat cu procesiunea funerară până la gară din Constanța. Sicriul, însoțit de mareșalul Palatului, ca reprezentant al suveranului român, generalul Constantin Ilasievici, de doi episcopi și patru miniștri, a fost transportat la Iași. La întreaga ceremonie a participat și ministrul U.R.S.S. în România, M.S. Ostrovski, în calitate de „reprezentant al șefului unui stat prieten”.

De atunci, Dimitrie Cantemir își doarme somnul de veci la biserica „Trei Ierarhi”, din Iași. ■

Podul sculptat și un detaliu al acestuia (sus)

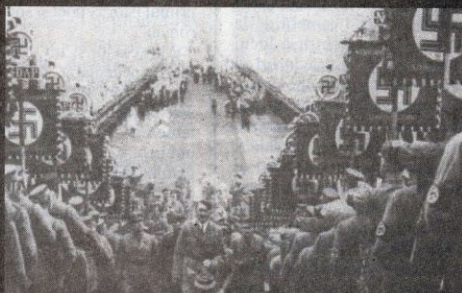
LA GRANIȚA DINTRE PACEA CARE A FOST ȘI RĂZBOIUL CARE VA FI

VASILE PALII

Imagine surprinsă în timpul Conferinței de la Munchen, care a impus Cehoslovaciei cedarea unor teritorii; avea să fie ocupată total de către Germania în martie 1939 (imaginea de jos)

Din analiza documentelor vremii reiese că, de cele mai multe ori, factorii politici români au dispus într-o măsură redusă de informații pe baza cărora să-și fundamenteze deciziile de politică externă. Oficialitățile de la Berlin și Moscova și, uneori, și cele de la Paris și Londra au lăsat „să scape” exact acele frânturi de

Rapoartele sosite la București și care vorbeau de apropiate revolte în Germania contra lui Hitler nu făceau cont de realitățile din acea țară

informații considerate avantajoase pentru interesele lor. De asemenea, nu trebuie să oміtem faptul că evenimentele internaționale din primăvara și vara anului 1939 au avut un curs greu de prevăzut, chiar și pentru marile puteri. În aceste condiții, Bucureștiul a avut de ales între expectativă și inițiative diplomatice limitate mai ales la zona înțelegerii Balcanice.

Rapturile teritoriale pe care le-a suferit Cehoslovacia din partea Germaniei în toamna anului 1938, în urma Conferinței internaționale de la Munchen, au constituit un serios semnal de alarmă pentru țara noastră. România a asistat neputincioasă la eliminarea de pe scena internațională a Micii Antante. Contextul internațional dificil a scos la suprafață lacunele de concepție și incapacitatea de a acționa efectiv ce caracterizau alianțele regionale din care România făcea parte.

Chiar dacă Pactul Înțelegerii Balcanice (realizat, în 1934, de România, Iugoslavia, Grecia și Turcia) a rămas în vigoare, el nu a fost folosit ca primă opțiune pentru asigurarea securității de către statele membre. Fiecare participant a ales să se descurce pe cont propriu. Ion Gheorghe, atașatul militar al României la Ankara, a fost surprins de „superficialitatea cu care se tratau problemele în convorbirile Antantei Balcanice. Lipsa de sinceritate de care dădeau dovadă aproape toți partenerii era evidentă, interesele lor contradictorii, iar alianța părea cu totul artificială.”

Între Centru și Est...

Ideea menținerii României, cel puțin temporar, în afara unui eventual conflict european a fost exprimată de Nicolae Petrescu-Comnen, ministrul de Externe, cu ocazia unui Consiliu de Coroană care a avut loc la Sinaia, la 26 septembrie 1938. Pe baza unor date sigure că Marea Britanie și Franța erau dispuse să accepte pretențiile Germaniei față de Cehoslovacia, N. Petrescu-Comnen a afirmat: „să fim prudenți, să vedem ce vor face cei mari. În caz de război generalizat, Iugoslavia și România trebuie să rămână neutre, cel puțin la început.”

În primăvara anului 1939, situația României pe plan internațional a continuat să se degradeze. După intrarea trupelor germane în Praga (15 martie 1939), presiunile Berlinului pentru petrol și cereale au crescut constant, fiind încurajate astfel și pretențiile statelor revizioniste vecine României. Revendicări teritoriale au fost formulate deschis sau implicit de U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria. Într-un raport special redactat de Titus Gârbea, atașat militar la Berlin, din 20 martie 1939, după ce aprecia că invadarea Cehoslovaciei fusese un eveniment bine pregătit din punct de vedere militar și politic, el contura și două posibile direcții pentru viitorul apropiat: „Linia de operație a puterilor totalitare s-ar părea a fi Marea Mediterană, care este considerată regiunea cea mai sensibilă pentru Franța și Anglia [...] O altă ipoteză: Germania să continue consolidarea spre Est prin organizarea «spațiului vital», lăsând puterilor occidentale inițiativa declarării conflagrației.”

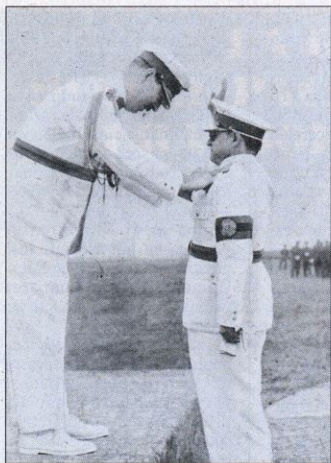
Relevante pentru modul în care au perceput politicienii români evenimentele internaționale sunt și însemnările

regelui Carol al II-lea, în jurnal, la 23 august 1939: „Interesul României este ca anglo-francezii să fie învingători și, în același timp, să fie ferită, cât mai mult, de război. În rezumat, neutralitatea cât mai lungă spre a putea păstra forțe proaspete și, eventual, dacă circumstanțele o indică, să poată interveni, când acțiunea ar fi folositoare.” Acestea nu pot ascunde însă poziția de completă izolare a României, după semnarea pactului germano-sovietic la 23 august 1939.

La 6 septembrie 1939, data adoptării neutralității, factorii de decizie români știau că pactul germano-sovietic cuprinde prevederi ce afectau securitatea țării noastre. Într-o telegramă din Londra, din 2 septembrie 1939, se afirma: „Acum câteva zile, un prieten englez a avut o lungă conversație cu un membru al Ambasadei Germane, care i-a spus, între altele: «pactul germano-rus va avea consecințe și asupra României, care va trebui să cedeze Transilvania și Basarabia». Și la Foreign Office există părerea că acel pact trebuie să aibă o înțelegere mai adâncă, ce anume, nu știu nici ei.” Asemenea

Victor Cădere (al doilea din dreapta), avându-l în stânga pe ministrul de Externe al Iugoslaviei, Stojadinović

Regele Carol al II-lea îl decorează pe primul său ministru, Armand Călinescu

informații apăreau și în mass-media străină; nu și în cea românească, care era supusă cenzurii. Cum s-a întâmplat de atâtea ori în istorie, avertismentele care nu conveneau nu au fost luate în seamă.

La 28 august 1939, telegramele ministrului Afacerilor Străine Grigore Gafencu către misiunile de la Paris și Londra defineau astfel obiectivele politice ale României: „menținerea integrității hotarelor și a independenței naționale; respectarea angajamentelor politice și militare contractate; continuarea eforturilor în vederea apropierii statelor Înțelegerii Balcanice; politica de destindere față de Ungaria și Bulgaria; de asemenea, s-a comunicat la Berlin și Roma «angajamentul României de a păstra pacea balcanică».” Regăsim direcțiile consacrate ale diplomației interbelice, dar și tendințe evidente de adaptare la noile realități.

Alături de reușitele înregistrate în promovarea obiectivelor României într-un mediu internațional dificil, au

apărut și erori de apreciere, precum cea demonstrată de nota de convorbire dintre Grigore Gafencu și Gheorghe Tătărescu, din 31 august 1939. Potrivit acesteia, „domnul Tătărescu a crezut întotdeauna că deznodământul crizei actuale va fi o conferință internațională. Mai sunt semne și astăzi că ne îndreptăm spre o asemenea conferință.” În completare, Tătărescu a venit cu afirmația că erau în curs de desfășurare negocieri avansate între Anglia și Franța, pe de-o parte, și Italia,

de cealaltă parte.

Tot la capitolul erori de apreciere se poate înscrie și telegrama lui Viorel Virgil Tilea, ministrul României la Londra, din 1 septembrie 1939, ora 1.30, prin care diplomatul român susținea: „impresia aici [la Londra] este că polonezii ar abandona Danzigul dacă ar ști că astfel se termină pretențiile germane [...]; nu numai informații engleze, dar și cele neutre conchid că în multe părți ale Reichului au izbucnit nemulțumiri în mod public și că dintre foștii luptători nu au putut fi mobilizați 200.000 de oameni [...] Aceste fapte, cu lipsurile economice, indică [faptul] că dacă Germania va începe totuși ostilitățile, o face în actuala situație economică și psihologică din îndrăzneală.”

Pacea Balcanică

În unele documente ale Ministerului Afacerilor Străine s-a apreciat că efectul pactului germano-sovietic a

fost invers celui scontat de Hitler, deoarece Italia ducea tratative secrete cu Aliații, iar spaniolii au dat asigurări formale de neutralitate. Nu trebuie să omitem faptul că în politica externă din acea perioadă, un factor important l-a reprezentat Italia, stat ce nu era considerat angajat total în favoarea Germaniei.

Chiar dacă cel de-al treilea Reich a căutat să determine guvernul român să adopte o poziție de neutralitate, intervențiile Berlinului nu au reprezentat elementul hotărâtor în stabilirea poziției țării noastre. Pentru aceasta, germanii s-au folosit de orice mijloace: zvonuri, campanii de presă, presiuni pe diferite canale de comunicare și chiar amenințări. Astfel, Gerhard Steltzer, consilierul Legației germane la București, într-o întrevedere cu Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine, la 23 august 1939, și-a manifestat interesul pentru funcționarea acordurilor economice și evitarea distrugerii exploatarilor petrolifere și „a avertizat guvernul român că Germania nu ar putea în nici un caz permite acest lucru și ar căuta să-l împiedice «fie chiar printr-un zbor de avioane».” În acele condiții, ca o concesie parțială față de presiunile germane, Grigore Gafencu l-a informat la 27 august pe Wilhelm Fabricius, ministrul Berlinului la București, că, în conflictul iminent dintre Germania și Polonia, țara noastră va păstra neutralitatea.

Imediat după 1 septembrie 1939, declarațiile de neutralitate confidențiale făcute până atunci de București nu au mai mulțumit Berlinul, care a dorit un angajament public. Într-o primă etapă, Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, a respins solicitările trimisului german, „fiindcă România nu este în situația unor state de felul

Elveției, Danemarcei și Olandei. Cred că toată lumea recunoaște neutralitatea ce reiese din actele noastre, care sunt fără echivoc." Cu toate acestea, omul politic român a pus în discuție cererea Berlinului în ședința Consiliului de Miniștri, vorbindu-i lui Carol al II-lea despre „necesitatea de a face o declarație, în care să se precizeze atitudinea noastră." Răspunsul regelui a fost: „să se facă ceva, dar fără a fi una pozitivă de neutralitate spre a nu ne periclită viitorul și a nu ne strica cu prietenii". Drept urmare, în aceeași zi, la 4 septembrie 1939, Consiliul de Miniștri, într-un comunicat oficial, a constatat: „.... În ce privește politica externă, suntem hotărâți a păstra mai departe atitudinea de până acum, urmărind buna înțelegere cu toți vecinii țării. În acest spirit guvernul este gata să reînnoiască propunerea pentru încheierea unui pact de neagresiune. Totodată însă, guvernul veghează la sigu-

Vizita lui Carol al II-lea la Londra, în anul 1938

ranța intereselor naționale și a luat măsurile necesare pentru a face față nevoilor apărării fronturilor.

România a ținut în permanență să-și coreleze propriile obiective cu cele ale Alianților. În acest sens, ambasadorul Vasile Stoica a trimis, de la Ankara, la 26 august 1939, o telegramă în care a analizat reacțiile locale referitoare la încheierea pactului sovieto-german. Turcia era de acord cu poziția României, respectiv aceea de cruțare a puterilor pentru eficacitate maximă, „dar nu va ezita nici un moment a-și îndeplini obligațiile” ce decurg din tratatele și acordurile ce a semnat. Ar fi bine dacă toți cei din Balcani ne-am putea ține deoparte de un eventual război.

Wilhelm Fabricius, ministrul Germaniei la București, la sosirea în Gara de Nord

Consultări de aceeași natură, pentru pregătirea neutralității României,

au fost purtate de reprezentanții Bucureștiului și cu ceilalți aliați din Înțelegerea Balcanică. Se urmărea raportarea cât mai exactă a obiectivelor și resurselor României la evoluția raportului de forțe în zonă. Astfel, Victor Cădere, ambasadorul României la Belgrad, a avut convorbiri cu regențul Paul și ministrul Cinkar Markovici. Cu acea ocazie, demnitarii iugoslavi „au stăruit asupra ideii de a nu intra neprovocați într-un eventual război european, ceea ce corespunde în întregime vederilor guvernului român”.

Guvernul român a fost primul care, încă din jurul datei de 28 august 1939, a putut să-și dea seama de similitudinea poziției țărilor din Înțelegerea Balcanică, bazată pe dorința de a feri zona de război. De abia după această perioadă, Bucureștiul va da curs pretențiilor germane în direcția oficializării neutralității.

Între altele, se remarcă telegrama trimisă de Vasile Stoica, ambasadorul României în Turcia, la 31 august 1939, în care se afirmă, preluând unele

Un alt personaj politic important decorat de rege: Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine

surse turcești cu contacte la Moscova, că „unul din factorii care au împins la încheierea pactului germano-sovietic este un curent naționalist care ar preconiza, în cercurile conducătoare sovietice, amputarea Poloniei, redobândirea Rusiei din nou la gurile Dunării, deci reocuparea Basarabiei. Alte cercuri diplomatice de aici nu au această informație“. Telegrama surprindea aproape exact conținutul protocolului secret al Pactului Ribbentrop-Molotov. Totuși, valoarea informației s-a pierdut, probabil, în valul de speculații din mediile diplomatice, care au însoțit momentul încheierii pactului sovieto-german.

Un respiro de zece luni

Pentru a discuta ultimele evenimente intervenite în raporturile internaționale, la 6 septembrie 1939, ora 16.00, suveranul a întrunit Consiliul

de Coroană. În intervenția sa, Armand Călinescu a arătat că în acțiunea guvernului din ultimele zile s-au avut în vedere trei obiective: „1. Să ferească țara de dezordini interne. De aceea a delegat într-un spirit de înțelegere, dar și cu toată fermitatea, problemele minoritare. 2. Să întărească prin toate jertfele și cu toată stăruința armata. 3. Să urmeze relații pașnice cu străinătatea, întărind alianțe și neprovocând pe nimeni“. După încheierea dezba-

terilor, a fost dat publicității Comunicatul nr. 58 al Consiliului de Coroană, care, „în unanimitate, a hotărât observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiile internaționale față de beligeranții din actualul conflict“. În memoriile sale, Carol al II-lea și-a exprimat satisfacția cu privire la comunicat, deoarece „așa cum este redactat, scăpăm cu fața curată și nu angajăm viitorul“. Obiectivul imediat al regelui a fost atins: clarificarea atitudinii României și, în același timp, păstrarea unei libertăți de manevră a Bucureștiului.

În instrucțiunile din 7 septembrie 1939, pe care Gafencu le-a adresat ambasadelor României din Belgrad, Ankara și Atena, s-a arătat că prin adoptarea declarației de neutralitate a României „s-a fixat astfel o bază juridică necesară în vederea rezolvării unor probleme de tranziț și a altora de aceeași natură“. Declarația din 6 septembrie nu a

contravenit obligațiilor asumate de România pe plan internațional, deoarece garanțiile anglo-franceze aveau un caracter unilateral. De asemenea, până în acel moment existau mai multe precedente privind neutralitatea. În cadrul acestui curent larg, declarația de neutralitate a Iugoslaviei a avut un impact deosebit asupra autorităților române. Decizia de neutralitate a Bucureștiului – conform declarației din 7 septembrie 1939 a lui Alexis Léger, secretar general în M.A.E. francez, către Richard Franasovici, ambasadorul României la Paris – a fost primită favorabil la Londra și Paris, deoarece era mai avantajoasă pentru Aliați decât o intervenție „ce ar putea să pună în mișcare alte câteva necunoscute“.

Putem aprecia că, în linii mari, România și-a folosit, în perioada respectivă, potențialul diplomatic la cote foarte ridicate. Totuși, a existat un pasiv al diplomației Bucureștiului, acumulat în ultimii 20 de ani, care nu a putut fi depășit, cu atât mai mult cu cât relațiile cu vecinii, ce puneau în discuție realitatea teritorială a României, au rămas în continuare dificile. De asemenea, voința de neintervenție a primit în toate deciziile adoptate de București. Totuși, situația geo-politică a României nu-i permitea menținerea pe termen lung în afara unui conflict generalizat. Decizia neutralității a oferit un moment de respiro până în iunie 1940, dar, pe termen mediu nu a putut să asigure țării noastre integritatea teritorială, sub presiunea mecanismelor implacabile puse în mișcare de Pactul Ribbentrop-Molotov. ■

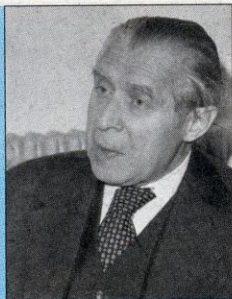
PROFESORUL EMIL CONDURACHI CÂTEVA AMINTIRI

Prof. V. TÂPKOVA-ZAIMOVA (Sofia)

Nu e prima oară când mă aplec asupra portretului său. Dar nu știu cum să prefer să mă refer la el.

Să-i spun savantul academician, învățatul care a ținut numeroase cursuri la multe universități, pater, cum frumos îi spuneau studenții, organizator emerit al activităților noastre din cadrul Asociației de Studii Sud-Est Europene (AIESEE), Asociația noastră, așa cum îi ziceam noi, prietenul, pe care se putea conta întotdeauna?... Căci am avut ocazia (aș zice șansa) să lucrez cu el aproape un sfert de veac.

A fost, de la început, secretar al Asociației; a contat atât experiența lui, talentul lui de a stabili contacte, de a propune programe, de a discerne în perspectivă îndepărtată acțiunile care ne-ar fi reușit și câte și mai câte...

Atunci când ne-a părăsit, acum 20 de ani, la 12 august 1987, n-am putut să nu public, în *Etudes Balkaniques*, nr. 1/1988, pp. 129-130, câteva rânduri emoționate, în care am pus o maximă celebră a lui Horațiu: *Non omnis moriar* (Nu voi muri de tot). Ea putea rezona cu ceea ce consideram eu a răspunde aprecierii meritate de care se bucura el. De altfel, este suficient să arunci o privire fugară pe numerele SCIVA (Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie), ca să găsești mai multe în memoriam, pe care colegii săi, îndeosebi cei mai

tineri, i le-au consacrat: profesorii V. Lipatti, R. Theodorescu, A. Barnea, A. Suceveanu și alții.

Acum, la 20 de ani distanță, ne dăm seama că el n-a fost uitat și nu va fi uitat. Efectiv, aproape că nu este reuniune sau colocviu sau, mai ales, congres în cadrul AIESEE, fără ca numele lui să nu fie rostit cu respect, cu simpatie și recunoștință.

Dar să revenim la începuturile carierei sale de arheolog, de numismat și de istoric. Ultima apariție editorială în ce-l privește, după cunoștința mea, este cea consacrată aniversării de 90 de ani (era născut la 13 ianuarie 1913, la Scânteia), deci la mai bine de un deceniu după deces: *Emil Condurachi – 90 de ani de la naștere. Organizator Muzeul de Istorie. Vernisaj 15 martie 2002*. Găsim aici mai mult decât o bibliografie selectivă,

găsim titlurile și decorațiile pe care profesorul Condurachi le-a primit în România și în afara granițelor ei.

Să nu cităm decât câteva: Era membru corespondent al Academiei Române din 1948 și membru titular din 1955, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România de la fondarea acesteia, doctor *honoris causa* al Universității Libere din Bruxelles, membru al Institutului Arheologic German, ca și al academiilor din Serbia și Bosnia-Herțegovina, laureat al Premiului de Stat (al României), ca și al Premiului Herder, vicepreședinte, mai mulți ani, al Consiliului Internațional de Filosofie și de Științe Umane (CIPSH), purtător al ordinului Pentru merit, din Italia etc.

Dar ceea ce are importanță pentru noi, colegii săi bulgari,

Academicianul Condurachi dă explicații unor arheologi italieni (conduși de profesorul Contereli), care ne-au vizitat țara în 1957, cu ocazia unei comemorări a poetului Ovidiu

este faptul că era deosebit de apreciat și în Bulgaria – era membru străin al Academiei de Științe a Bulgariei din 1976. Și tot legat de activitatea științifică a profesorului Condurachi, aș spune că, pe lângă ce se găsește astăzi pe internet, eu am numărat 55 de titluri importante reunite, de exemplu, în *Reflectarea istoriei universale în istoriografia românească – bibliografie selectivă*, care a apărut la editura Academiei Române în 1986, cu puțin înaintea morții sale.

Țin în mână o carte, cu puțin mai mare de 100 de pagini, pe care autorul – un cercetător și scriitor albanez, domnul Kopi Kyçyku, membru al Uniunii Scriitorilor și Artiștilor din Albania – i-a consacrat-o domnului Condurachi, intitulând-o *Pater (Emil Condurachi)*. A apărut cu ocazia unui colocvii care a avut loc la Tirana, în 1995. Ani buni înainte de acesta, în 1981, numărul 4 din *Revue Roumaine d'Histoire* a fost dedicat profesorului Condurachi cu prilejul aniversării a 70 de ani.

Pot fi găsite acolo, în mod tradițional, pe lângă biografia și bibliografia sa până la acea dată (145 de titluri de volume și studii de istorie), și contribuții pe care colegii, prietenii și studenții săi i le-au consacrat, precum și o *Tabula Gratulatoria*, unde am plăcerea să-mi figureze și mie numele.

Incercător cu lungă experiență, profesorul Condurachi știa să vorbească nu numai în fața studenților, pentru că el a predat ani de-a rândul; dar știa să fie persuasiv când explica rezultatele cercetărilor sale de istorie veche și de numismatică și, mai ales, când se afla „pe teren”, adică pe șantier, îndosebi la Histria. De acolo au amintiri cu precădere foștii lui studenți. Toată lumea este de acord că știa să fie elocvent, și asta îndosebi în timpul numeroaselor congrese, colocvii, mese rotunde etc. În acele medii internaționale, unde i se încredințau principalele rapoarte și expuneri, care atrăgeau un pu-

blic avizat de specialiști, dar și tineri, cărora el le deschidea larg orizonturi până atunci necunoscute. Aceste prelegeri erau prezentate îndeosebi în franceză, dar și, în funcție de public, în italiană și germană, căci înainte de război își făcuse o parte dintre studii în marile universități din Occident, unde dobândise stăpânirea limbilor care mai târziu aveau să fie denumite „limbile UNESCO”.

Am lăsat la sfârșit amintirile mele de la Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene. Acolo, mai ales, am avut eu ocazia să lucrez cu el, mulți ani la rând, și să-i păstrez o amintire vie. Primul congres care a avut loc la Sofia în 1966 el l-a organizat, ca secretar general, cu academicianul Vladimir Georgiev, vicepreședinte al Academiei de Științe a Bulgariei, și cu profesorul (mai târziu și el membru al Academiei) Nikolai Todorov, directorul Institutului de Studii Balcanice din Sofia. Dar deja cu trei ani înainte, adică de la fondarea Asociației – *Asociației noastre*, cum îi spuneam noi – eu lucram alături de ei, așadar le-am putut aprecia meritele și spiritul de organizare tuturor celor trei, care ne-au părăsit rând pe rând.

În fapt, fiecare puneia suflul, fiecare se străduia să lărgască perspectivele acestei discipline, care și astăzi continuă să joace un rol important în sud-estul Europei. Primul volum, intitulat *Actes du Premier Congrès International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Européennes*, a apărut în 1967, cu numai câteva luni după congres; lui i-au urmat alte șase, care

Profesorul (în dreapta) împreună cu arheologul Dinu Adameșteanu...

reflectă acest început fructuos. Iată cum și-a terminat profesorul Condurachi atunci expunerea, de la înălțimea tribunei oficiale: „Marele număr de participanți, cantitatea și calitatea temelor, noile contribuții aduse unei mai bune cunoașteri a trecutului comun al acestor popoare din Europa de Sud-Est, în legăturile lor milenare cu restul Europei și cu Asia, au marcat, fără îndoială, o nouă etapă în ansamblul studiilor sud-est europene.”

Aceste idei, într-un plan pe care l-aș numi profetic, s-au realizat în continuare, până în zilele noastre. Ultimul, al IX-lea congres, care a avut loc la Tirana în 2004, este o dovadă în sprijinul ideii. N-au încetat să-i urmeze progrese realizate fără întrerupere, în ciuda climatului uneori agitat din diversele zone ale Balcanilor. Astfel, în 1978, la București, el a publicat o mică lucrare: *Association Internationale d'Etudes Sud-Est Européen. Buts et Activités (1963-1977)*. Iată din nou alte câteva fraze pe care le-am reținut: „Dacă abia în secolul al XIX-lea popoarele acestei regiuni și-au obținut, plătind cu prețul

sângelui, independența națională, libertatea lor n-a fost mai puțin pregătită; cu mult timp înainte AIESEE s-a aplecat asupra acestor fenomene, propunându-și să le studieze sub

un unghi pluridisciplinar.”

Profesorul Condurachi n-a încetat nici o clipă să se gândească la această metodă pluridisciplinară. Și din nou, într-o altă lucrare, publicată, de data asta, în 1984 la Sofia, *Les études balkaniques et l'Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen (AIESEE) 1963-1983*, el caută să facă o punere la punct: „motivele succesului AIESEE rezidă, înainte de toate, în factorii de unitate. Ei merită să fie subliniați, o dată în plus, fie și pentru a ne da seama de posibilitățile reale ale progresului conținute în această colaborare a savanților din diferite țări balcanice și extrabalcanice, care s-au aplecat și se vor apleca din ce în ce mai mult pe viitor asupra popoarelor și civilizației sud-estului european.

Factori de unitate care trebuie considerați în ansamblul lor geografic, economic și social, în lumina experienței istorice și politice, a-

cumulate de toate popoarele care s-au născut aici și s-au stabilit aici...”

În AIESEE, domnul Condurachi a avut succesori care au provenit dintotdeauna din mediul celor mai apropiați colaboratori români. Mă refer la academicianul Virgil Cândea, care din păcate ne-a părăsit foarte recent și care i-a urmat ca secretar al AIESEE. Mă refer, de asemenea, la academicianul Răzvan Theodorescu, aflat în același post de ani buni. Or, domnul Theodorescu s-a numărat printre elevii și colaboratorii săi. M-aș limita să menționez prezentarea lor comună la Congresul istoricilor din 1980, unde raportul lor, *Europa, arie de convergență a civilizațiilor*, care a apărut și în limba română în *Revista de Istorie* în 1983, continuă să fie și astăzi citat la reuniuni și în lucrări, rezonând, în ultimă instanță, cu ultimele evenimente din Europa unificată. Și acum, la cea de-a XX-a comemorare a decesului profesorului Emil Condurachi, să ne plecăm umil frunțile în fața portretului care ne va aminti întotdeauna meritele sale, atât ca om de știință, cât și ca prieten dincolo de orice îndoială. ■

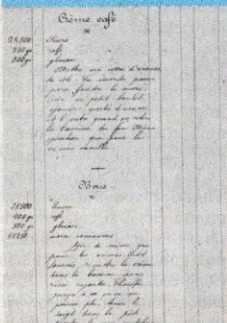

... și cu alți doi colegi, Petre Diaconu (în stânga), și Adrian Rădulescu

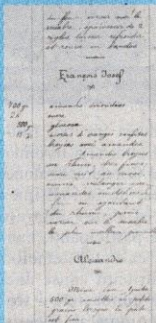
Reverberații

JOFFRE LA CAPȘA

Dr. MIOARA IONIȚĂ

În numărul din luna mai 2007 al revistei Magazin istoric, în articolul apărut sub titlul Persoane... devenite mâncăruri, academicianul Marius Sala se întreabă, referindu-se la prăjitura jofră (termenul joffre neapărând nici în Nouveau Larousse Gastronomique): „Să fi fost creat în română, ca numele altor prăjituri de pe vremuri [...], despre care nu știm în ce împrejurări au apărut?”

Rețete de prăjituri și bomboane, creații ale Casei Capșa, de la sfârșitul veacului al XIX-lea

Ocupându-mă de istoria celebrei case de comerț și cofetărie Capșa din București (Magazin istoric, nr. 5/1999, 6/2001, 7/2002), a cărei monografie am publicat-o în anul 2000, am întâlnit mai multe preparate create de Casa Capșa „cu adresă” precisă la personalități ale vremii. Prăjitura jofră se înscrie, desigur, în această suită.

Crearea de preparate speciale – cu ocazia unor evenimente deosebite sau purtând numele personalităților care i-au trecut pragul, începând cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea a fost una dintre inovațiile ingenioase aparținând chiar întemeietorului firmei – cofetărie, restaurant, hotel și cafenea –, Grigore Capșa (1841-1902), inovație care, alături de alte particularități, au singularizat Casa Capșa, plasând-o în

fruntea întreprinderilor comerciale de gen.

Așa au apărut prăjiturile „Carol I” și „Constanța”, în 1896, lansate cu ocazia inaugurării canalului Porțile de Fier și, respectiv, punerii pietrei fundamentale a noului port Constanța; bomboanele „Alexandre” și „Boris”, cu același prilej, marcând prezența în portul de la Marea Neagră a regelui Alexandru al Serbiei și a marelui duce Boris Vladimirovici, fratele țarului Nicolae al II-lea. Vizita la București a împăratului Austro-Ungariei, în septembrie 1896, a prilejuit lansarea de către Casa Capșa a bomboanelor de ciocolată „François Joseph” și „Le Souverain”.

Încă de la căsătoria Mariei cu principele moștenitor Ferdinand, în 1892, Casa Capșa a dedicat frumoasei soții a acestuia o serie de preparate de cofetărie, între

care crema „Princesse” și înghețata „Princesse Marie”. La banchetul dat în 1897 de către Alexandru Marghiloman, recunoscut ca mare iubitor și proprietar de cai și câștigător al derby-ului din acel an, invitații săi – între care și principele Ferdinand – au putut face cunoștință, pe lângă alte preparate servite de Capșa, cu „bomboanele Jockey-Club”.

Cele mai numeroase creații „cu adresă” ale Casei Capșa sunt însă cele purtând nume ce amintesc de cunoscute glorii ale teatrului liric și dramatic românesc și străin, mai ales francez. Între acestea se înscriu delicioasele „bomboane Theodorini”, lansate în 1897, în cinstea cântăreței române Elena Theodorini, ce obținuse succese în țară și peste hotare. După reprezentațiile susținute în România de marea tragediană franceză Réjane

Actrița Sarah Bernhardt, în turneul său din 1888, a vizitat și celebra casă, moment marcat și pe această fotografie

(pseudonimul Gabriellei Charlotte Réju), Capșa a pus în circulație o serie de preparate de cofetărie purtând, mare parte dintre ele, numele unor roluri jucate de ea. Așa erau ciocolata „Sans-Gêne”, „Sapho” și „La Douloureuse” sau înghețata „Réjane”. Ca suvenir omagiu adus acestei atât de iubite și apreciate actrițe, începând din iarna anului 1901, sunt inaugurate la Capșa „supeurile Réjane”, care aveau loc după reprezentațiile de la Teatrul Național ale unor actori străini celebri.

Dar personajul cel mai reprezentativ, un adevărat „monstru sacru” al teatrului francez, care a fost oaspete în mai multe rânduri al Hotelului Casei Capșa – inaugurat în 1886 –, este marea actriță Sarah Bernhardt (*Magazin istoric*, nr. 6/2007). „Divina”, cum era numită în epocă, a făcut patru turnee în România, poposind pe rând în mai multe localități: în 1881, la Iași, în 1888, la București, în 1893, la București, Galați

și Sulina și, în 1904, din nou la București.

Pentru Sarah Bernhardt, cu ocazia turneului din 1888 (dintr-o eroare, probabil, neconsemnat nici măcar de biografii săi), Grigore Capșa a creat salata purtând numele unui rol de succes interpretat de ea – „Francillon”. Tot atunci actrița, în semn de prețuire și mulțumire pentru bunele servicii de care s-a bucurat în hotelul și restaurantul Capșa, i-a dăruit proprietarului firmei o fotografie purtând următoarea dedicație, în limba franceză: „À monsieur Capșa un souvenir de sa bonne et aimable hospitalité. Sarah Bernhardt. 1888” („Domnului Capșa, în amintirea bunei și amabilei sale ospitalități”).

Casa Capșa a lansat de-a lungul anilor o serie de produse de cofetărie, patiserie sau bucătărie dedicate unor personalități militare, ca și unor diplomați străini care, fie ne-au vizitat țara, fie au avut vreo tangență cu evenimente europene ce ne-au marcat istoria națională. Este cazul înghețatei „Nesselrode” (Karl Vasiliievici Nesselrode, 1780-1862, diplomat rus, ministru de Externe al Rusiei între 1816 și 1856, eliberat din funcție în urma înfrângerii Rusiei în războiul Crimeii), al preparatului „Selle de Veau [filé de vițel – n.n.] Prince Orloff” (Aleksiei Fiodorovici Orlov, 1786-1861, diplomat rus, conducătorul delegației ruse la încheierea tratatului de pace de la Adrianopol, 1829, și de la Paris, 1856).

Venit în România în august 1920 „să decoreze armele cetății [Mărășești – n.n.] cu Legiunea de

Onoare”, în amintirea eroicei rezistențe a armatei române din vara lui 1917, în această zonă a frontului din Moldova, „tata Joffre” – mareșalul francez Joseph Joffre (1852-1931), învingătorul de la Marne din 1914, devenit cu acel prilej salvatorul Parisului – este obiectul unor manifestări de entuziasm și recunoștință, printre care „o recepție solemnă la Parlament” și „un banchet monstru în sala Teatrului Național”, unde „mesele erau așezate jos în sală, iar jur-împrejur din loje coconetul regimului și altă serie de invitați priveau și s-au delectat apoi cu discursurile”, ne spune Constantin Argetoianu.

Pê lângă mesele oficiale însă, președintele Partidului Poporului, ieșit victorios din alegerile parlamentare desfășurate între 25 și 27 mai 1920

Mareșalul Joseph Joffre și-a transmis în scris mulțumirile, însoțindu-le de o semnătură autografă (fotografii din Arhiva Muzeului Național de Istorie)

și proaspăt șef al guvernului nou format, generalul Alexandru Averescu, „a oferit și un dejun intim lui Joffre, la Capșa, sus într-un salon. Eram vreo 12 persoane. Din Guvern era însă numai Take [Ionescu, ministru al Afacerilor Străine – n.n.] cu soția și eu”, aflăm de la același Constantin Argetoianu (ministru de Interne în guvernul Averescu).

Într-adevăr, într-una dintre cărțile de impresii de la Capșa, aflată în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României, în susul unei pagini sunt prezente semnăturile marelui lui Joffre, ale lui Take Ionescu, Constantin Argetoianu și Alexandru Averescu. Cu această ocazie, Capșa realizează și lansează, se pare, prăjitura ce poartă numele lui Joffre, devenită atât de populară și care, în ciuda nerespectării uneori, în totalitate, a rețetei inițiale, a rămas până astăzi unul dintre cele mai delicioase produse ale cofetăriei românești, un adevărat *brand* pentru țara noastră. Mareșalul francez dăruiește Casei Capșa o

reușită fotografie însoțită de cuvintele sale de mulțumire: „Tous mes remerciements à la Maison Capșa. J. Joffre. 23 août 1920” („Toate mulțumirile mele Casei Capșa. J. Joffre. 23 august 1920”).

Din păcate, pentru foarte puține dintre aceste preparate „cu adresă” ni s-au fost realizate. Deși nu se înscrie în spiritul regulamentului întronat de Grigore Capșa, potrivit căruia nu era îngăduită și era pedepsită divulgarea secretului preparării diverselor produse ale firmei, reproducem mai jos una dintre aceste rețete, aflată într-o colecție particulară, cu convingerea că nu neapărat în cunoașterea ingredientelor necesare, ci mai ales în calitatea lor, în „felul execuției” și în talentul celui care pune în practică rețeta constă secretul succesului. Rețeta asupra căreia ne-am oprit este cea a bomboanelor de ciocolată „Boris” și datează, după cum am spus-o deja, din 1896:

„BORIS

2 K 500	Sucre
400 gr.	Café
500 gr.	Glucose
1 K 250	noix concassées

Agir de même que pour les crèmes. Sitôt tournée, remettre la crème dans la bassine sans rien rajouter. Chauffer jusqu'à ce qu'on ne puisse plus tenir le doigt dans la pâte. Ajouter les noix en dehors du feu, verser sur le marbre, épaisseur de 2 régles, laisser refroidir et rouler en bandes”

„BORIS. 2,5 kg zahăr; 400 g cafea; 500 g glucoză; 1,25 kg nucă sfărâmată. Se procedează la fel ca pentru creme. Imediat după amestecare (frecare) se pune crema în recipient (lighean) fără a-i adăuga nimic. Se încălzește până când nu se mai poate ține degetul în pastă. Se adaugă nuca după ce s-a luat de pe foc, se toarnă pe planșeta de marmură în grosime uniformă de 2 linii (2 cm), se lasă să se răcorească și se rulează în fâșii (benzi)”. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM
Arad	106,8
Bacău	101,4
Baia-Mare	100,1
Bârlad	102,8
Botoșani	100,8
Brașov	105
București	101,3
Buzău	103,7
Cluj-Napoca	101
Focșani	101
Galați	101,6

	FM
Iași	103,1
Oradea	96,1
Ploiești	104,1
Rm. Vâlcea	102,5
Sibiu	103,7
Suceava	101,6
Târgu-Mureș	104,9
Timișoara	100,7
Tulcea	105,4
Vaslui	102,4
Zalău	105

SANTA SCRIPTURA

VECHIUL ȘI A NOULUI TESTAMENT

*Scriptura veche și nouă Testament
cu Legile și cu Psal. și cu
cantațiunile și cu alte Scripturi*

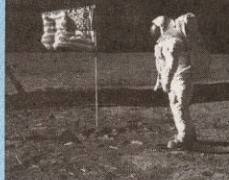
*Scrisă de
Nikolaus K. C. 1600*

VECHIUL TESTAMENT

LONDRA
SOCIETATEA BIBLICĂ BRITANICĂ
și STRASBOURG
1600

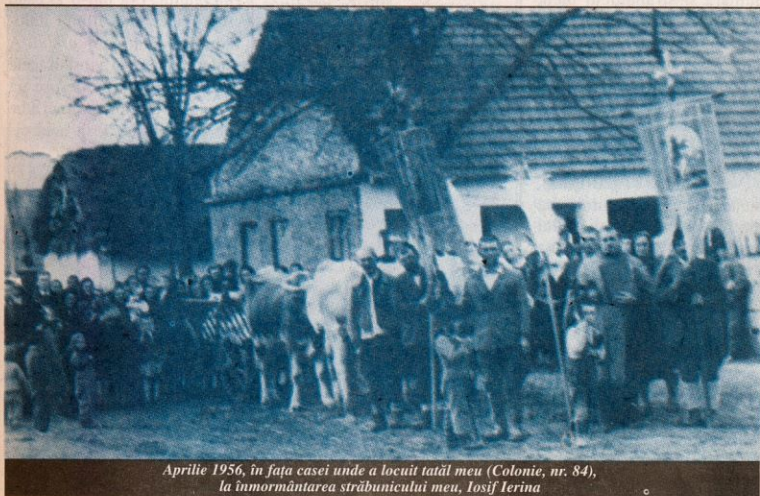
Călătorie în lumea de ieri

Premergător ideii de a scrie acest articol a fost sentimentul că tăcerea celor dinaintea mea apasă pe umerii mei. Această tăcere m-a făcut să ascult, să încerc să înțeleg și să spun mai departe ce am putut afla despre un timp care încă mai pulsează în memoria celor care l-au trăit. Amintirea multor oameni, locuri și întâmplări este amenințată de uitare. Dar eu cred că trecutul nu trebuie uitat. Scriind acest articol, mi-am dat seama cum o incursiune în trecut mă poate ajuta să înțeleg mai bine prezentul și, în același timp, să înțeleg mai bine cine sunt. Doresc să dedic acest articol tatălui meu, Vasile Ierina.

VIATA UNEI FAMILII ÎN COLONIA DE ROMÂNI DIN DIOSIG

RALUCA IERINA

Aprilie 1956, în fața casei unde a locuit tatăl meu (Colonie, nr. 84),
la înmormântarea străbunicului meu, Iosif Ierina

La începutul deceniului doi al secolului al XX-lea a avut loc un proces de colonizare în localitățile de pe granița de nord-vest a României. Una dintre localități a fost comuna Diosig din județul Bihor, situată la 34 km nord de Oradea, pe frontieră, cu o populație predominant maghiară la acea vreme. Coloniștii erau țărani români veniți din zona de deal sau munte, din localități precum Beiuș, Sămbăta, Dobrești. Fiecare familie nou sosită a primit gratuit câte 5,75 ha pământ extravilan, 28,77 arii pământ intravilan (loc de casă și grădină) și 57 arii de pădure. Pădurea se afla în administrația statului, fiecare familie având dreptul la o anumită cantitate de lemne pe an. O parte din pământ aparținuse, se pare, unui mare moșier pe nume Blaier, care deținea moșii și în Ungaria, Austria sau Slovacia. Actele de proprietate s-au întocmit în 1920. Printre nou-veniți se numără și străbunicul meu, Iosif Ierina (1892-1956), ajuns aici din comuna Sămbăta, în anul 1922, împreună cu soția și copiii.

Povestea bunicului

Vasile Ierina (1920-1985), bunicul meu, era singurul băiat dintre cei patru copii ai lui Iosif. După școala generală a urmat Școala Viticolă din Diosig. A fost printre puținii copii de coloniști care au mers la școală. Faptul că străbunicul era de meserie tâmplar, asigurând astfel un venit în plus pe lângă cel din agricultură, i-a dat această posibilitate.

Școala Viticolă Diosig a fost înființată în timpul Imperiului

Străbunica Eva Ierina

Austro-Ungar. Aici învățau elevi și din alte județe din Transilvania, dar și din Ungaria, de aceea exista un internat pentru elevii din exterior. În afară de Diosig, mai exista o singură școală de acest fel în Transilvania, în localitatea Ciumbud, județul Alba. Pentru rezultatele bune, bunicul a primit ca premiu, în loc de cărți, câteva fire de viță de vie și câțiva pomi fructiferi, pe care i-a sădit în grădina casei părintești.

În anul 1936 îi moare mama. Înainte de a muri, ea insistă ca băiatul să rămână la casa părintească. În 1939 lucrează pe șantierul de fortificații din Diosig, iar în 1940 la cel din zona Turnu-Măgurele port. Cedarea Ardealului de Nord, în august 1940, l-a găsit în teritoriul rămas românesc. La 1 noiembrie 1941 a fost încorporat de către comisariatul militar Beiuș. A urmat Școala de subofițeri în Munții Făgăraș (județul Sibiu), iar de aici a plecat la război. A făcut parte din corpul subofițerilor, cu gradul de plutonier. Începând cu septembrie 1943, a luptat pe frontul de Est, fiind încadrat

în Batalionul 6 Vânători de Munte. Din 1 mai 1944 a fost numit ajutorul comandantului de pluton. După 23 august 1944, a luptat timp de o lună împotriva germanilor. În Munții Vrancei, a fost luat prizonier de către ruși, împreună cu alți camarazi. A fost prizonier la Stalingrad până în noiembrie 1946 și a lucrat într-o fabrică. Prizonierii erau trecuți prin mai multe probe pentru a li se testa nivelul de educație. Scopul era ca acei cu pregătire școlară să fie reținuți acolo. Bunicul nu dorea să rămână, de aceea a susținut că nu știe carte, că nu știe nici măcar să scrie. Întoarcerea acasă a făcut-o cu trenul, iar călătoria a durat două săptămâni.

Despre timpul petrecut în război a preferat să nu vorbească; dacă era întrebat, spunea că nu vrea să-și amintească. Totuși, o dată a vorbit despre perioada prizonieratului. Era într-o zi când familia viziona filmul italo-sovietic *Floarea Soarelui*. A spus atunci că el a fost în acele locuri. Era vorba despre un cimitir al eroilor, cu cruci albe de mesteacăn. Prin acel cimitir, sub supraveghere, li se dădea voie prizonierilor să se plimbe.

Cât timp a fost plecat în război bunicul a primit o soldă pe care o trimitea acasă „Nanei”, cum îi spuneau surorii mai mari, pentru ca aceasta să îngrijească de cele două surori mai mici, rămase fără mamă.

Când s-a întors acasă era bolnav. Își pierduse auzul din cauza unei explozii de proiectil, iar un an de la aceea întâmplare a fost surd.

S-a căsătorit la 27 de ani cu Florița (21 ani), fiica lui Covaciu Melentie din satul Cârpești Mari (astăzi Cornișești), județul Bihor. Au avut trei copii. Familia a locuit în Colonie, la nr. 84.

Întâlnirile religioase, interzise

La început casa familiei era compusă dintr-o cameră și o tindă, restul camerelor adăugându-se treptat la construcția inițială. În tindă se găsea cup-torul de pâine. Aici se tăiau tuleii (cocenii de porumb) pentru foc și se țineau uneltele de gospodărie. Camera, cu o suprafață de aproximativ 15 m², era simplă, cu pământ pe jos. Avea o singură fereastră, mică de circa 60x40 cm, cu geamuri, care nu se închideau prea bine; uneori, iarna, vântul sufla zăpada înăuntru. Seara casa se lumina cu o lampă cu petrol agățată în grindă. Pentru a cumpăra câțiva litri de petrol bunica mergea pe jos până în localitatea Săcuieni, aflată la opt km depărtare de Diosig. Când lipsea petrolul, foloseau seu de oaie, dar acesta scotea

mult fum și avea un miros neplăcut. Mobilierul consta din două paturi de paie, două lavițe (bănci), o masă mai mare, câteva rafturi pentru obiectele de bu-cătărie, lada de zestre pe care bunica o primise de la părinți la căsătorie și în care ținea costumul ei de sărbătoare, câ-teva cuverturi. În perete, deasupra lăzii de zestre, erau bătute cuie unde se agătau hainele mai bune, cum erau hainele de școală ale copiilor.

Paietele patului se schimbau în fiecare an la seceriș. Cele mai bune paie erau cele tăiate cu coasa, nu cele balotat. Sau, și mai bun, era fânul cosit. Într-un colț era soba făcută din pământ și cărămidă. Încălzirea în timpul iernii se făcea cu tulei. Unul dintre copii se ocupa cu alimentarea permanentă a

Bunica mea, împreună cu sora ei și o verișoară, acasă la părinții ei, în Cârpești Mari (azi Cornișești, județul Bihor)

focului, deoarece tuleii ardeau repede.

Inițial, sursa de apă era fântână cu cumpănă construită în curte. Fântâna se curăța de două ori pe an, primăvara și toamna. La începutul anilor '70 au introdus apa în casă.

În grădina de lângă casă se semăna porumb, iar o mică parte era cultivată cu legume. Se găseau și câțiva pomi fructiferi, dar nealtoiți.

Copiii participau și ei la treburile gospodăriei. Timpul pentru învățat și pregătirea lecțiilor era seara, când se adunau în jurul mesei sau unde aveau loc, pe pat sau laviță.

În anii '50 activa gruparea creștină ortodoxă „Oaștea Domnului”. Oamenii se adunau, pe rând, la casa unuia dintre ei, pentru a spune rugăciuni, pentru a cânta cântece religioase (numite picesne) sau a citi Biblia. Întâlnirile se stabileau liber, prin înțelegerea

Tineri din Diosig, membri ai unui ansamblu de dansuri populare

Nuntă la Diosig, în deceniul opt al secolului trecut

celor interesați să participe (nu exista un conducător) și aveau loc mai ales iarna, când țărani aveau mai mult timp. Exista și un salut specific în cadrul acestui grup: „Slăvit să fie Domnul!”, la care se răspundea cu „Slăvit să fie numele Lui!”.

Copiii se adunau la biserică în timpul săptămânii, în afara orelor de curs. Îndrumați de preot, spuneau rugăciuni și cântau. Asta până prin 1962, când aceste întâlniri au fost interzise de către autoritățile comuniste.

La higheghe, supravegheate de mame

Înțelegerea evenimentelor importante se făcea prin prisma religiei. De exemplu, prima călătorie pe Lună (1969) a fost privită cu suspiciune și indignare de către bătrâni: „Cum poate un păcătos de aici, de pe pământ, să ajungă pe Lună? Luna-i a lui Dumnezeu. În Biblie scrie că Dumnezeu a făcut Luna și Pământul.” Eclipsa totală de Soare (1961) a fost privită cu îngrijorare și ca un semn rău, prevestitor al

sfârșitului lumii. Primul aparat de radio a stârnit teama bătrânilor, care credeau despre el că era „vocea diavolului”, un lucru necurat. Pe lângă credința în Dumnezeu exista credința în spirite, de exemplu în strigoi sau în puterea blestemelor. Strigoiul era spiritul unui om mort care se întorcea din lumea morților în cea a viilor pentru a „locui” o persoană. Potrivit acestor credințe, respectivele persoane se transformau noaptea în animale (pisică) și mergeau să fure laptele de la vacile oamenilor. Aceasta se întâmpla într-un anumit interval de timp, între primul și al doilea cântat al cocoșilor.

În Colonie individul se definea prin apartenența la o familie și mai puțin ca o entitate independentă (lucru caracteristic satului tradițional). Este relevant felul în care individul se prezenta în fața celuilalt. Astfel, el spunea mai degrabă al cui este decât cine este; de exemplu: „sunt Lica Lichii Iosăvii” (era precizat numele tatălui și al bunicului), și nu „sunt Vasile Ierina”. Identitatea stabilită de

actul de identitate (numele „de la carte”) era una formală.

Un eveniment plin de sunet și culoare era nunta. Sărbătorirea unei căsătorii era mai mult decât un eveniment în familie, era un spectacol la care participa toată comunitatea. „Chemători” erau numiți tinerii care mergeau la casele oamenilor pentru a-i invita la nuntă. Ei erau întotdeauna băieți și mergeau îmbrăcați în haine de sărbătoare, duceau cu ei o sticlă de vin și una de pălincă din care invitatul era pofțit să bea. Satul era împărțit între chemători, fiecare chemător având în sarcina sa un număr de străzi. Fetele aveau sarcina să împodobească sala de nuntă. Prin anii '20-'30 chemătorii veneau pe un cal împodobit. În ziua nunții, în drumul spre biserică, un grup de tineri mergea dansând în fața mirilor. Ei aveau și un steag tricolor pe care din când în când îl aruncau în sus. De o parte și de alta a alaiului erau muzicanții și grăitorii. La trecerea mulțimii oamenii ieșeau afară în stradă pentru a privi.

Un mod de distracție și petrecere a timpului liber pentru tineri era mersul la „higheghe”, un fel de petrecere dansantă, care exista și la locuitorii de etnie maghiară, doar că ei o numeau „bal”. Cei interesați să participe erau mai ales tinerii care intenționau să termine doar școala generală și apoi să se angajeze la C.A.P., urmărind în același timp găsirea unui partener în vederea căsătoriei. Fetele mergeau însoțite de mamă sau de bunică. În timp ce fetele dansau, mamele luau loc pe băncile așezate de-a lungul pereților, de unde supravegheau tinerii.

Timpurile noi schimbă oamenii

Colectivizarea în comuna Diosig s-a realizat treptat, în intervalul 1949-1962. Prima colectivă s-a înființat în 1949 și s-a numit „Viața Nouă”. S-au înscris oameni care aveau puțin pământ. Cei care nu s-au înscris aveau obligația să facă „voluntariat”. Ei primeau de la Primărie o dispoziție privind felul și cantitatea muncii pe care o aveau de realizat în folosul colectivului. Membrii colectivei nu lucrau pământul, ci supravegheau munca „voluntarilor”, iar dacă erau de părere că un voluntar nu lucrează bine aveau dreptul de a-l reclama. Cel reclamat că nu a lucrat pământul era dus la Miliție și bătut, ca în final să i se confişte pământul sau să fie trimis la Canal, de unde nu se ştia dacă se va mai întoarce vreodată. Un om a fost reclamat la Miliție de către vecinul său că deține o armă de vânătoare. Miliția a mers acasă la cel reclamat și i-a cerut să predea arma, deși respectivul nu avea așa ceva. Au căutat peste tot, dar fără

Grup de țărani cooperatori din Diosig

rezultat. În final, omul a fost bătut și trimis pentru doi ani la Canal.

Un alt exemplu, mai puțin grav, se referă la o întâmplare din anul 1958. Cel mai mic dintre cei trei copii ai familiei se întorcea acasă de la școală (era în clasa I) împreună cu alți doi copii. Pe drum au trecut pe lângă o pancardă din carton asfaltată așezată pe un gard și având scris pe ea cu cretă roșie un slogan comunist. Copiii s-au oprit și au luat din creta cu care era scris mesajul pentru a-și colora în joacă buzele și obraji. Un vecin a reclamat la Partid că „pruncul lui baci

Ierina a rupt pancarda”. Reclamația nu era adevărată. Copilul, în vârstă de 6 ani, a fost chemat la Miliție și chestionat cu privire la presupusa faptă. El a răspuns că s-a dat cu roșu pe buze și în obraji ca să se facă doamnă. Pedepsa a fost scăderea notei la purtare la 5, iar bunicul a primit avertisment.

După plata tuturor cotelor nu mai rămânea aproape nimic din recoltă pentru folosul familiei. Faptul că părinții nu erau salariați, singurul venit fiind din agricultură, combinat cu obligația de a plăti numeroase taxe, impozite și asigurări către stat a dus la o stare de sărăcie. Neplata impozitelor atrăgea confiscarea unor bunuri din casă, precum hainele sau duna (un fel de plapumă mare umplută cu pene) sau chiar închisoarea, până la plata sumei de bani datorate.

Pentru țărani pământul era singura sursă de venit. A nu mai avea pământ însemna a nu mai avea din ce trăi. De aceea gândul colectivizării îi îngrozea.

Autoarea articolului alături de tată

(Continuare în p. 70)

Pastila cu cuvinte

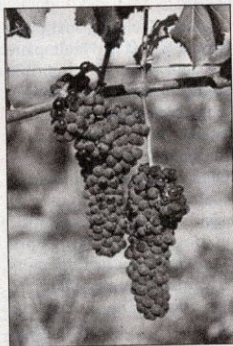
Acesta este numele popular al lunii septembrie. Etimologia sa este mult discutată. Se acceptă, în general, că este un cuvânt moștenit din lat. *raptio*, -onem „șterpeală, jaf”, activitate interpretată drept fenomen frecvent în „luna culesului viei” (în vechea portugheză, *raucom*, continuator al aceluiași cuvânt latinesc *raptio*, înseamnă „răpirea fecioarelor”!).

RĂPCIUNE

Academician MARIUS SALA

Aceeași lună mai are și altă denumire populară, *vinicer*, adică „luna vînăturilor” (lat. *vinaceum* „sâmbure de strugure”), la fel ca la aromâni, care îi spun *yinar*, cuvânt provenit de la *yin* „vin”. Aromânii îi spun și *ayizmaciun*, adică luna *aiazmei* „culesul viei”. Sensul de „lună a culesului viei” dat lunii septembrie există și în alte limbi: în flamandă, limbă germanică, *avijnmaend* înseamnă și „culesul viei”, iar în franceză, în calendarul republican, luna septembrie se numea *vendémiaire*, derivat de la *vendange*, care, la rândul lui, vine din lat. *vindemia* „culesul viei”.

Semnalez faptul ciudat că ultimul cuvânt, lat. *vindemia*, a fost transmis tuturor limbilor romanice, cu excepția românei. În aceeași ordine de idei, menționez că, din domeniul viticulturii, s-au păstrat la noi din latină *vinea*,

vinum, *vinaceus*, *mustum* devenite în română *vie*, *vin*, *vinaț*, *must*. Pentru „strugure” limba română veche și dialectele sud-dunărene aveau cuvântul *auă* din *uva* „strugure” transmis și altor limbi romanice (italiană, spaniolă, portugheză; nu se știe de ce în Galia cuvântul latinesc *racemus* „ciorchine” l-a eliminat pe *uva* și astăzi avem fr. *raisin*, prov. *rasin*). În sardă și în dialectele meridionale

italienești, *uva* a fost înlocuit de continuatorii lat. *acimus* „boabă”. Am lăsat la sfârșit, fiindcă nu se știe sigur de unde vine, rom. *strugure*. Cele mai diverse soluții au fost propuse: origine latină, germanică (de la *gepizi*), traco-dacă, greacă, dar niciuna nu rezistă. Al. Ciorănescu afirmă, în dicționarul său etimologic, că are o origine incertă. Revenind la *auă* din limba veche, ceea ce atrage atenția este faptul că în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) cuvântul nu mai era înțeles (știm acest lucru, pentru că este explicat într-o notă marginală), iar în *Lexiconul* lui Macarie (1649), în loc de *auă* *tămâioasă*, „apare ou a tămădui oase! Așadar, încă din secolul al XVII-lea *auă* este părăsit în favoarea lui *strugure*.”

Alături de denumirile populare, există și numele oficial al lunii, *septembrie*, împrumutat din slavă, la fel ca *ianuarie*, *februarie*,

decembrie. Cuvintele împrumutate sunt mai noi. Faptul că în română nu s-au păstrat numele lunilor din latină, în contrast cu situația din celelalte limbi romanice, se explică prin dezorganizarea vieții bisericești pe teritoriul de formare a limbii și a poporului român (în secolele al VI-lea și al VII-lea). Mulți termeni creștini de origine latină referitori la organizarea bisericească și la viața monahală au dispărut, în timp ce în toate celelalte limbi romanice s-au păstrat.

Tot în legătură cu această dezorganizare poate fi pusă și pierderea unor nume ale lunilor anului, cuvinte importante pentru calendarul creștin. S-au păstrat însă denumiri populare ca *făurar* (din lat. *februarius*), *marț* (din lat. *martius*), *prier* (din lat. *aprilis*), ca și *cărindar* „ianuarie” din lat. *calendarium*, restrâns la denumirea primei luni a anului (la fel ca în albaneză, unde există *kalenduer*). Nomenclatura populară a lunilor mai cuprinde și alte cuvinte având la bază termeni de origine latină ca *gerar* „ianuarie” provenit

prin etimologie populară din *gënar* (ianuarie fiind „luna gerului”), *florar* „mai”, *cireșar* „iunie”, *luna lui cuptor* „iulie”, *gustar* „august” – formă populară din lat. *augustus* – numit de popor și *gustea* sau *măsălar*, derivat de la lat. *messis* „recoltă” (aromânii îi zic *alunar* „luna când se culeg alunele”), precum și *brumărel* „octombrie”, *brumar* „noiembrie”, *andrea* sau *undrea* „decembrie”, adică luna Sfântului Andrei, a cărui sărbătoare este la 30 noiembrie (de aceea, în limba sardă *sântandrea* înseamnă „noiembrie”). ■

Toamna, ulei pe pânză, pictură din secolul al XVII-lea, semnată de Andrea Celesti, ilustrând viața de după culesul viilor

Cititorii scriu istorie

Autoarea textului care urmează este elevă în clasa a VII-a, la Liceul de Muzică și Arte Plastice „Constantin Brăiloiu”, din Tîrgu-Jiu. Pasionată de istorie și de muzică, ne semnaleză că în acest an se împlinesc cifre rotunde de la nașterea sau de la moartea unor muzicieni importanți: Christoph Willibald (1714-1787); Franz Schubert (1797-1828); Johannes Brahms (1833-1897); Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809-1847); George Gershwin (1898-1937); Edward Grieg (1843-1907); Jan Sibelius (1865-1957); Maurice Ravel (1875-1937); Ludwig van Beethoven (1770-1827).

Despre viața celui din urmă ne-a trimis și câteva rânduri.

COMPOZITORUL SURD

ANA-MARIA ANGHELESCU

Strămoșii lui Beethoven veneau din Belgia. De altfel, numele lui înseamnă „grădină cu sfeclă roșie”, particula van nemarcând vreo ascendență nobiliară.

Primul muzician din familie a fost „Ludwig cel Bătrân”, care s-a instalat la Bonn, ca *Hofmusikus*, muzician la Curtea episcopului și prințului elector. Dintre copii i-a rămas în viață doar unul, Johann, ajuns tenor la capela princiară. Căsătorit cu Maria Magdalena Keverich, fiica bucătarului-șef al prințului elector de Trier, a avut șapte copii, dar i-au trăit doar trei.

Născut la Bonn, în luna decembrie, Ludwig și-a petrecut copilăria sub protecția bunicului, care avea grijă și de ușuraticul său fiu. După moartea bunicului, Johann a risipit rapid averea familiei. Ludwig a crescut mai mult pe stradă, fără supraveghere, iar după zece ani nu a mai putut urma cursurile școlii. Tatăl spera să facă din el un al doilea copil-minune, după modelul lui Mozart (*Magazin istoric*, nr. 12/2006). În 1787 a ajuns la Viena, unde l-a întâlnit pe Mozart, dar acesta nu i-a acordat prea mare atenție. Ludwig lucra deja de câțiva ani cu organistul Christian Gottlob Neefe. După moartea mamei, a trebuit să poarte de grijă și celor doi frați mai mici.

În noiembrie 1792, Beethoven se stabilește la Viena. A fost una dintre cele mai rodnice perioade din cariera sa. Dar în 1801 dezvăluie unor prieteni marea dramă: auzea din ce în ce mai puțin. Disperarea i-a fost alinată, pentru o vreme, de Giulietta Guicciardi, care avea doar 17 ani. Beethoven i-a dedicat Sonata op. 27 nr. 2, cunoscută apoi ca *Sonata lunii*. Nu peste

multă vreme, Giulietta s-a căsătorit cu contele Gallenberg. Disperat, Beethoven a scris, în 1802, *Testamentul de la Heiligenstadt*, un document sfâșietor. Era obsedat de ideea sinuciderii. „Doar arta, numai ea, este cea care m-a reținut!” – avea să mărturisească.

Impresionat de tânărul Bonaparte, i-a dedicat Simfonia a III-a *Eroica*, dar după ce Napoleon a devenit împărat a șters dedicația. La 20 noiembrie 1805, într-o Viena ocupată de trupele lui Napoleon, într-o sală aproape goală, prezenta singura sa operă: *Fidelio*.

Vreme de opt ani, din 1800 până în 1808, a primit o rentă anuală de 4.000 florini, acordată de prințul Kinsky, Lobkowitz și de către arhiducele Rudolf, dar moștenitorii acestora i-au anulat-o. Între 1813-1819 a traversat o perioadă de profundă criză, producția compoșitională fiind extrem de săracă. În 1824, la 7 mai, se cânta în primă audiere *Simfonia a IX-a* op. 125. Succesul a fost imens. A fost salutat cu cinci rânduri de aplauze, deși, conform etichetei, familia imperială avea dreptul la doar trei rânduri de aplauze. Beethoven, aflat cu fața la orchestră, nu percepea entuziasmul sălii. Cineva l-a întors cu fața către sală, pentru a vedea, dacă de auzit nu putea, entuziasmul pe care îl declanșase.

Era o creație ce îl însoțise o bună parte a vieții. Încă din 1792 își exprimase entuziasmul față de *Oda bucuriei*, creată de Friedrich Schiller.

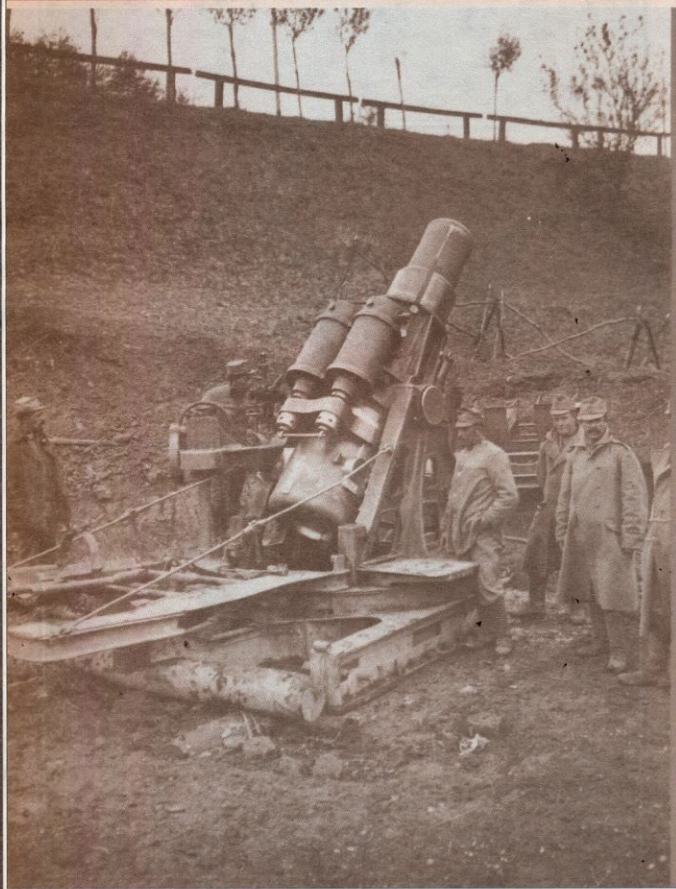
La 26 martie 1827, în timpul unei furtuni foarte puternice, închidea ochii unul dintre cei mai mari compozitori ai lumii. 20.000 de oameni l-au condus pe ultimul drum. ■

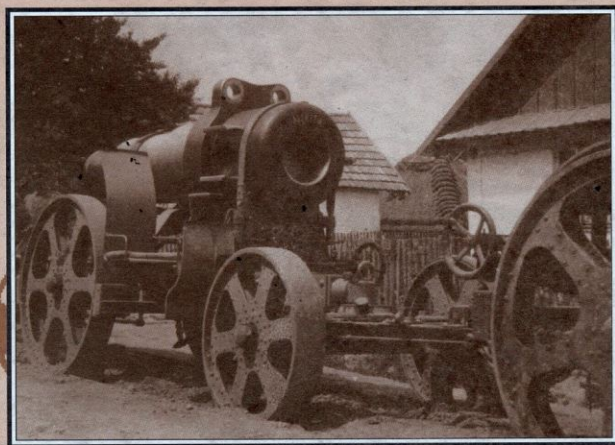
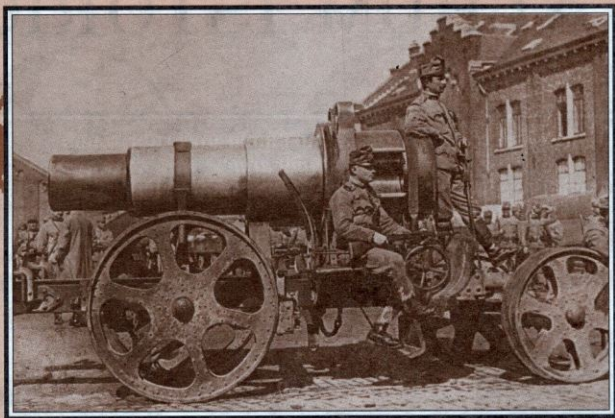
ALBUM ISTORIC

Consacrăm planșele acestui număr unei rubrici noi:

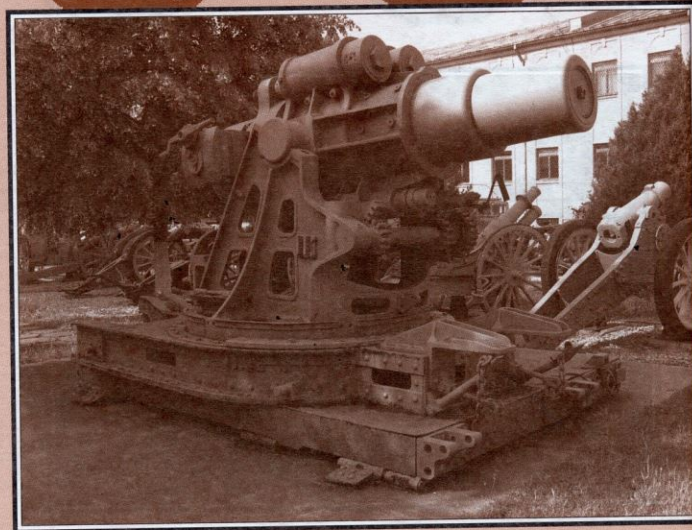
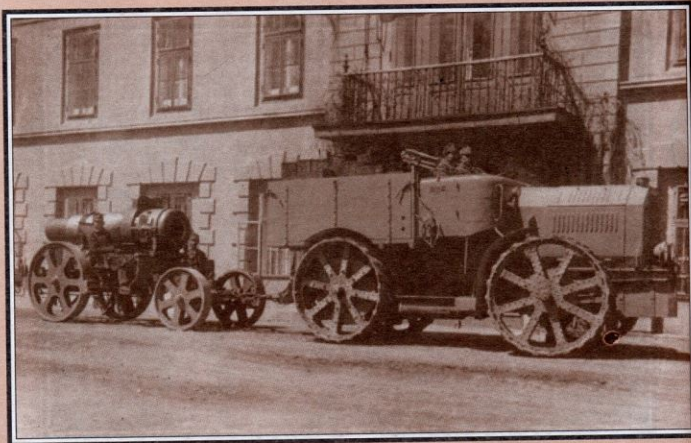
Povestea unor arme.

În imagini de epocă, cei pasionați de acest subiect, inclusiv modeliştii, pot admira mortierul Skoda Md. 1911 cal. 305 mm în diferite situații de luptă și, în ultima imagine, una dintre piesele păstrate la Muzeul Militar Național, o raritate.

Chiril și Metodiu, creatorii alfabetului folosit de slavi

Momentul proclamării independenței Greciei, în 1821,...

... și cel al intrării turcilor otomani în Constantinopol, în 1453, când puneau capăt existenței Imperiului Bizantin

BALCANII. SCHIȚĂ GEOPOLITICĂ

VLADIMIR ILIESCU

Peninsula Balcanică formează o unitate complexă, dar bine conturată, datorită apelor care o delimitează net din toate părțile: Marea Ionică, Marea Egee, Marea de Marmara, Marea Neagră și Dunărea. Totodată, ea dispune de un relief foarte variat, cu multe cursuri de apă și numeroși munți, ce o străbat din toate părțile. Aceasta a dus, între altele, la dezvoltarea și menținerea unui puternic particularism. Aceste mici „insule” și-au păstrat multă vreme trăsăturile lingvistice, etnice, culturale, economice, sociale și politice.

Pornind de la realitățile geografice, vom schița în linii generale evoluția politică a Balcanilor din Antichitate și până în pragul secolului al XX-lea. Această viziune „geoistorică” a evenimentelor politice și a evoluției teritoriale din perspectiva „duratei lungi” arată că procese și evenimente politico-teritoriale importante din ultimii peste 2.000 de ani s-au repetat de mai multe ori, doar cu mici deosebiri datorate specificului epocii.

Trei suverani, trei imperii
care și-au dorit să controleze
Peninsula Balcanică:
Alexandru Macedon...

peană. Toate imperiile acestei perioade s-au format în bazinul de răsărit, cu excepția celui roman. Dar și acesta a cucerit Balcanii venind din sud.

Scopurile strategice urmărite au fost identice și ele au fost îndeplinite, cu excepția primei încercări nereușite a perșilor din timpul așa-ziselor războaie medice. În cursul îndelungatei lor dominații, imperiile au imprimat peninsulei anumite trăsături comune sau măcar asemănătoare în ceea ce privește limba, instituțiile, deprinderile și mentalitățile, care s-au menținut vreme îndelungată. Imperiile au acționat ca niște factori limitați de unificare a acestui spațiu, atât de compartimentat prin relieful său.

Apoi, prin simpla lor prezență, au făcut ca „reflectorul istoriei universale”, reprezentat de tradiția istorică, să-și arunce din când în când luminile sale asupra acestor regiuni și să ne ofere informații despre teritorii și popoare (aproape) necunoscute. Astfel, aici istoria universală devine „istorie imperială”. Promotorii acestui proces au fost perșii, macedonenii, romanii, bizaștinii și turcii otomani.

În vreme ce prima încercare hegemonică – a perșilor – a eșuat, imperiile care au urmat au reușit să se impună. După atingerea acelorasi obiective strategice, au stăpânit, pe rând, multă vreme Peninsula Balcanică.

Modelul marii politici s-a repetat neschimbat, în toate punctele sale. Dar care au fost aceste acțiuni, ce păreau aproape ca niște legi ale naturii și care au fost repetate de niște personalități istorice atât de diferite și la intervale de timp atât de mari?

În cea mai mare parte a timpului, Peninsula Balcanică a fost dominată de imperii ce o cuceriseră treptat și cu multă osteneală. Marea Mediterană a format centrul istoriei universale din Antichitate și până în jurul anului 1500, în viziunea euro-

peană. În primul rând, pentru că toate imperiile veneau din sud, preluau controlul strămtorilor, atât la Bosfor, cât și la Dardanele. Aceasta se realiza ușor, deoarece teritoriul adiacent făcea parte din imperiu, iar flota sau flotele imperiale controlau căile maritime.

Apoi, se urmărea și se realiza fixarea graniței de nord a imperiului pe cursul Dunării Inferioare.

Țelul următor de durată era controlul teritoriilor de dincolo de graniță, adică de la nord de Dunăre, atât pentru zonele apropiate, cât și pentru regiunile mai îndepărtate. Aceasta s-a realizat prin „capete de pod” permanente ale forțelor armate imperiale, apoi prin ocuparea și întărirea unor localități pe malul de nord al Dunării, care serveau astfel ca cetăți de apărare. Conducători politico-militari locali erau stipendiați ca aliați ai imperiului sau deveneau chiar vasalii acestuia. Teritoriile întregi puteau intra sub suzeranitatea imperiului, dar ele nu deveneau provincii administrative ale sale.

Marea Neagră, Pontul Euxin din Antichitate, a devenit și a fost în timpul imperiilor o mare închisă, prin faptul că strămtorile se aflau sub controlul imperiului, iar coastele de sud ale Asiei Mici, precum și cele de vest – cel puțin până la gurile Dunării – țineau tot de imperiu. Uneori, și coasta de nord – precum și Crimeea sau chiar părți din Caucaz – se afla sub controlul sau chiar sub stăpânirea imperiului.

Prin aceste „poziții nordice” imperiile întrețineau relații cu vecini îndepărtați și mai ales aflau mai din vreme și cu mai multe detalii despre intențiile dușmănoase ale unei puzderii de neamuri nomade și seminomade, care timp de un mileniu s-au urnit prin stepele nord-pontice înspre Dunăre, granița de nord a imperiului.

Prima încercare imperială de cucerire a Balcanilor a fost întreprinsă la începutul secolului al V-lea î.Hr. de către Imperiul Persan. Acesta începe să ocupe Tracia, creând și o satrapie, deși intenția și-o anunțase deja în 513 î.Hr., prin campania lui Darius I la Dunăre. Imperiul însă a fost învins atât pe mare, cât și pe uscat de câteva cetăți grecești reunite.

A doua încercare de acest fel a fost întreprinsă cu mai mult succes de către regatul Macedoniei, cu 150 de ani mai târziu. Noua stăpânire s-a putut menține doar 60 ani (339-

278 î.Hr.). Mai înainte ca Filip al II-lea, părintele lui Alexandru cel Mare, să preia conducerea lumii grecești, adică să aducă statele grecești sub oblăduirea sa, ca să atace Imperiul Persan în numele lor, a dorit să „pacifice” pe vecinii de la nord și dușmanii regatului macedonean – adică triburile tracice și illire din actuala Bulgaria și fosta Iugoslavie. Pentru aceasta a întreprins mai multe campanii (342-339 î.Hr.), iar după eliminarea regilor traci a întemeiat prima provincie macedoneană, care se întindea până la Dunăre. Ea va deveni modelul administrativ al viitoarelor teritorii elenistice din fostul Imperiu Persan cucerit de Alexandru și preluat de urmașii săi.

Tot atunci a fost înfrânt și singurul adversar serios de la nord, regatul sciților lui Ataiaș, care conducea de decenii o puternică formațiune politică, ce se întindea pe coastele Mării Negre, de la nordul Dunării și până la Balcani (Haemus). Deoarece el exercita – ca toți regii barbari puternici – un „protectorat plătit” asupra coloniilor grecești din zona sa, îl împiedicase pe Filip al II-lea să ocupe orașul Varna (Odessos). La întoarcerea spre Macedonia după victoria asupra sciților, regele macedonean a fost atacat de vechii dușmani, tribalii. Cu acea ocazie a pierdut prada de război, fiind și serios rănit. Drept pentru care Alexandru, după urcarea pe tron, a întreprins celebra campanie la Dunărea de Jos din anul 335 î.Hr. Este o demonstrație de forță prin care sunt intimidat nu numai triburile de la sudul Dunării, dar și cele de la nordul ei prin traversarea fluviului, incendierea unei cetăți getice și ceremoniile religioase efectuate. Acum apare și prima flotă imperială, pe Dunăre, cea macedoneană, care venise prin Bosfor și intrase pe la gurile Dunării. Ea se va lupta și va circula până aproape de Porțile de Fier,

... Darius I...

marcând astfel granița de nord a imperiului. La fel vor face timp de secole – în următoarele două milenii – flotele Imperiului Roman, ale Imperiului Bizantin și ale Imperiului Otoman.

La „curtea itinerantă” a lui Alexandru au sosit și solii unor triburi barbare din vecinătate, care îi ofereau prietenia sau chiar i se închinau.

Printre aceștia se găseau și primii celti, în mișcare lor de deplasare spre Europa Centrală și Europa de Sud-Est. Pe drumul de întoarcere Alexandru a reprimat triburi illirice, care cuceriseră fortăreața de graniță macedoneană Pelion, la sud de lacul Ohrid (Lychnitis). Prin aceste acțiuni hegemonia macedoneană a fost confirmată.

Al doilea guvernător macedonean al Traciei, strategul Zopyrion, a încercat – pentru a controla țărmul de nord al Mării Negre – să cucerească colonia grecească Olbia (Porotino, la gurile Bugului). Pe drum a putut probabil să ocupe orașul Tyras (Cetatea Albă). Dar Olbia a rezistat și, în cursul retragerii lui Zopyrion spre Dunăre, sciții, care erau „protectorii” orașului, au distrus armata macedoneană.

Alte încercări de expansiune la nord de Dunăre de-a lungul coastei pontice – pe urmele lui Zopyrion – au fost întreprinse de diadohul Lysimachos, care preluase Tracia la împărțea provinciilor după moartea lui Alexandru, și de fiul său Agathocles, dar fără succes. Ambii au fost chiar prizonierii importantului rege get local, Dromichaites, care reușise să înjghebe prima formațiune politică importantă a geților sub impactul extern al instalării statului macedonean la Dunărea de Jos, după cum a făcut-o și Burebista – cu aproape trei secole mai târziu – cu triburile dacice la apropierea Imperiului Roman de Dunăre. Dar luptele cu

... și primul împărat al Romei, Augustus

Constantin cel Mare, împăratul care a început tranziția puterii imperiale dinspre Roma către Constantinopol

Dromichaite sau s-au dat, cum mai cred istoricii din țară și din străinătate, în Bărgan – unde macedonienii n-aveau ce căuta – , ci în Bugeac (pe atunci „Pustiul Geților”), în scopul arătat al dominației Mării Negre.

Un timp încă, linia Dunării va fi ținută de

macedonienii, dar moartea lui Lysimachos în 281 și invazia celtilor în Balcani în 279, soldată cu distrugerea armatei macedonene și moartea proaspătului rege Ptolemaios Keraunos, au restrâns influența Macedoniei doar până la Balcani. Chiar dacă modelul a fost imperfect, deoarece vestul peninsulei și coasta Adriaticei nu aparțineau imperiului, ci erau doar controlate prin intermediari locali, cred că putem vorbi de un model imperial macedonean în Balcani în timpul celor 60 de ani.

În următoarele aproape trei secole nu va mai exista un imperiu balcanic, până când romanii se vor așeza în peninsula treptat și cu multă prudență. Și ei au pătruns din sud, ca toate celelalte imperii, deși așezarea lor era în vestul Mediteranei. După înfrângerea regatului macedonean și ocuparea Greciei, romanii au creat provincia Macedonia, pe la mijlocul secolului al II-lea î.Hr. De aici, Roma s-a extins în următorii 150 de ani până la Dunăre. Inițial defensiv, prin acțiunile guvernatorilor Macedoniei împotriva raidurilor triburilor din nord, iar apoi și ofensiv, expansionist. Și astfel, la începutul erei noastre, sub împăratul Tiberius, este creată de-a lungul Dunării provincia Moesia. În următoarele șase secole Dunărea a rămas frontiera de nădejde a imperiului, chiar dacă în timpul unor crize a fost străpunsă pentru a fi apoi restabilită.

Imperiul roman a întreprins toate acțiunile și a folosit toate mijloacele „normale”, cerute de geopolitica Balcanilor. A creat o flotă dunăreană, a construit capete de pod, a câștigat ca prieteni sau vasali – prin stipendii sau (și) acțiuni militare – diferiți regișori barbari de la

nordul Dunării, a făcut „transplant” de populații pe scară mare, ca să degrezeze frontiera Dunării de marile presiuni barbare, ce se formau din când în când prin migrații din stepele nord-pontice, și a instalat garnizoane în coloniile grecești de la Marea Neagră. Astfel, împărații romani se conformau așa-zisului „testament politic (extern)” al lui Augustus, de a menține granița imperiului pe Dunăre și pe Rhin, socotite granițe naturale, ușor de apărut.

Împăratul Traian, care avea ca model pe Alexandru cel Mare, a vrut să rezolve problema orientală a Romei, Imperiul Part, care preluase parte din moștenirea teritorială a Imperiului Persan. Va începe cucerirea acestuia la sfârșitul domniei sale. Dar la începutul ei a vrut să elimine un focar de neliniște nu numai pentru Balcani, dar și pentru Europa Centrală, reprezentat de daci, ce creaseră deja greutăți împăratului Domițian. Înfrângerea anevoioasă a dacilor nu a constituit în sine o greșală geopolitică. Abia crearea unei provincii la nordul Dunării, care trebuia apărută cu mari eforturi, poate fi considerată astfel. De aceea provincia a și trebuit să fie părăsită în anul 271 d.Hr., în timpul marii crize a Imperiului Roman din secolul al III-lea d.Hr.

Fără această greșală geopolitică romană nu s-ar fi format poporul și limba română, deoarece toată romanitatea răsăriteană, care devenise majoritară în Balcani și nu avea concurent lingvistic decât greaca în orașele de coastă din răsărit și sud și în Grecia propriu-zisă, va ajunge din cauza invaziilor în Balcani din secolele al VI-lea și al VII-lea într-o situație foarte precară, în care nu s-au putut forma nici o limbă unitară și cu atât mai puțin o formațiune politică autonomă.

Și după părăsirea Daciei granița imperiului s-a putut menține pe Dunăre timp de câteva secole. După întemeierea Noii Rome, respectiv a Constantinopolului (330 d.Hr.), de către Constantin cel Mare, care a deschis drumul ecumenic al creștinismului victorios, partea de răsărit a imperiului a căpătat treptat un caracter greco-creștin, Imperiul Bizantin, dar a păstrat ideologia imperială romană ca și numele de „romei” pentru populația bizantină. Într-o primă fază, noua alcătuire s-a numit „Imperiul Roman de Răsărit”. Despărțirea politico-statală de Roma și Apusul Europei s-a produs după moartea lui Theodosiu cel Mare, în anul 395

d.Hr., iar cea lingvistico-culturală abia în secolul al VII-lea.

Balcinii devin foarte importanți pentru Imperiul Bizantin, deoarece prin expansiunea arabă de la mijlocul secolului al VII-lea Bizanțul pierde teritoriile din Orientul Apropiat și din Africa. Deja, la începutul secolului al VII-lea, datorită presiunii avar și mai ales a masivei invazii slave în Balcani, însoțite mai târziu de așezarea întâmplătoare a bulgarilor turcici aici, Bizanțul este nevoit să-și restrângă stăpânirea doar la sudul Balcanilor, pentru o perioadă de timp de aproape patru secole.

Și imperiul romano-bizantin de la sfârșitul Antichității a folosit în repetate rânduri „procedeele imperiale” cunoscute (capete de pod, regi clientelari, măsuri demografice, controlul Dunării și al Mării Negre, garnizoane în cetăți externe).

Abia sub Ioannes Tzimiskes se întoarce Imperiul Bizantin la Dunărea de Jos (971), unde va mai rămâne aproximativ două secole, până la răscoala păstorilor valahi din Balcani și până la renașterea celui de al doilea Țarat româno-bulgar (1185). Urmează dezlipirea completă de Bizanț a sârbilor marelui jupan Ștefan Nemanja. Cu aceasta se încheie definitiv și irevocabil dominația bizantină asupra Balcanilor. Între timp, Bizanțul își atinsese apogeul la începutul celui de al doilea mileniu al erei noastre, către sfârșitul lungii domnii a lui Vasile al II-lea (Bulgarochtonul), când regiunile dunărene, ca și coasta Adriaticii reprezentau provincii

(*theme*) bizantine, chiar dacă unele regiuni, ca Bosnia, Croația, Dioleia și Rascia erau doar sub suzeranitate bizantină. Controlul apelor „imperiale” era asigurat de încă temuta flotă bizantină, iar Crimeea de Sud cu importantul port Cherson, capitala noii *theme* Klimata

(832), aparținea Bizanțului.

Mai înainte de a putea domina din nou Balcanii, Bizanțul a reușit să se impună prin cultură (secolele IX-X), oferind slavilor sudici (cu excepția croaților și a slovenilor) nu numai un alfabet pentru limbile lor, dar și toată structura ideologică, adică varianta greco-ortodoxă a creștinismului. De același succes s-a bucurat Bizanțul și la slavii de est, după ce Vasile al II-lea l-a creștinat pe cumnatul său Vladimir, principele Rusiei Kievene (988). Valahii de la nordul Dunării vor prelua și ei ideologia bizantină sub forma slavă, deși fuseseră creștinați în forma latină. Bizanțul a dispărut, dar influența sa cultural-religioasă s-a păstrat până în secolul al XX-lea.

Turcii otomani au părăsit Asia Centrală din cauza expansiunii mongolilor lui Gengis Han (1206-1227) și s-au așezat în Anatolia de Vest. Sub Osman I (1260-1326) s-a născut statul lor, care s-a extins atât de repede, încât într-un secol au cucerit nu numai Anatolia, dar și aproape toată Peninsula Balcanică. O jumătate de mileniu – cam de pe la 1400 până la 1878 (Congresul de la Berlin) – Dunărea va forma granița de nord a Imperiului Otoman, în ciuda unor înfrângeri militare-politice, mai ales din ultimele două secole.

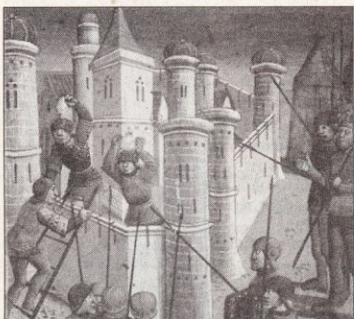
În cursul veacului al XV-lea dispar toate urmele de statalitate grecească, începând cu Constantinopolul (Bizanț), care este cucerit în 1453 și devine capitala noului imperiu, după Brusa și Edirne (Adrianopol). Și prin aceasta Imperiul Otoman calcă pe urmele celui Bizantin, preluând totodată și aceleași țeluri geopolitice. Apoi și micile formațiuni politice ale albanezilor și ale sârbilor, precum și Bosnia și Herțegovina împărtășesc soarta celorlalte statele. Acum și Marea Neagră devine un lac otoman, ale cărui maluri sunt aproape în întregime ocupate de noul imperiu.

Întemeietorul Casei imperiale otomane, Osman I, într-o reprezentare târzie

Ahmet Köprülü, unul dintre membrii familiei care a dat Imperiului Otoman vizirii ce au înțeles, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea să-și refacă puterea

Căderea Constantinopolului a stârnit emoții în Occident (dovadă și această miniatură franceză), dar doar atât

După ce Hanatul tătarilor din Crimea, cu capitala la Bahcesarai, devine pentru multă vreme (1475-1774) vasalul Porții Otomane, ca și Principatele Române de la nordul Dunării și bogatul port Ragusa (Dubrovnik), sunt anexate în mod suplimentar și sudul Ucrainei între Bug și Nistru, precum și sud-estul Moldovei între Prut și Nistru (Bugeac, 1538). Această s-a făcut pentru a putea controla mai bine regiunile nord-dunărene și Crimeea. Și celelalte porturi de pe litoralul pontic, cu excepția unei porțiuni din Caucaz – coasta Georgiei fusese și ea ocupată (1553) – au devenit otomane. Aceasta a însemnat însă deja o depășire a granițelor naturale, ce va cauza în viitor dificultăți suplimentare imperiului.

Tot în secolul al XVI-lea turcii otomani au înaintat în Europa Centrală și s-au apropiat de Viena, după ce la Mohacs (1526) au zdrobit regatul maghiar, ajungând și până la Buda (1541). Astfel, Ungaria centrală devine provincie otomană pentru aproximativ un secol și jumătate. În noua situație și Transilvania – un principat cu pretenții la coroana Ungariei – intră sub suzeranitatea Porții Otomane. Astfel, toate trei principatele cu populație românească reprezintă un lanț de „aliați ai imperiului”, ca avanposturi ale graniței de nord.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea sultani foarte slabi, ca Ahmed, Mustafa sau Ibrahim, împreună cu vizirii lor la fel de slabi, au dus o politică externă pasivă. De aceea, deși se luptau de un secol cu Habsburgii din Austria, nu au folosit marea slăbiciune a acestui stat din Războiul de 30 de ani, mai ales că principi

maghiari, ca Bethlen și Rakoczi I, susținuți de dușmanii Habsburgilor (Franța, Olanda, Suedia și Venetia), pledau pentru alungarea Austriei cu totul din Ungaria. Abia în a doua jumătate a secolului apar mari viziri întreprinzători, din familia de albanezi Köprülü, care mai încearcă o ultimă expansiune (1656-1683). Aduc Creta (1669) și teritoriul din sudul Poloniei, Podolia (1672), dar accelerează începutul decăderii imperiului în Europa prin răsunătorul insucces la asediul Vienei (1683).

Otomanii atinseseră apogeul expansiunii teritoriale și deci al puterii militare și politice, dar economic și cultural rămăseseră într-un adânc Ev Mediu, în contrast cu modernismul rivalilor europeni. A doua mare înfrângere de la Zenta (1697) și pacea de la Karlowitz, care i-a urmat în 1699, au demonstrat îndubitabil începutul decăderii Imperiului Otoman. Dar prognozele făcute de către „potențialii beneficiari” ai noii situații, printre care se aflau personalități ca țarul Petru cel Mare sau domnitorul Dimitrie Cantemir al Moldovei, unul dintre cei mai mari cunoscători ai lumii otomane, autorul primei istorii a Imperiului Otoman, s-au dovedit greșite.

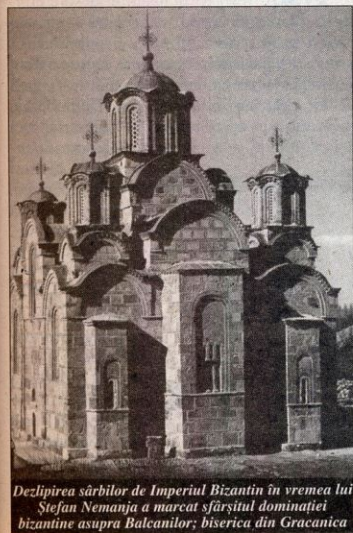
Ei credeau că este vorba despre un proces destul de rapid, care s-ar putea încheia încă în timpul vieții lor. În realitate, el a durat două secole (Viena 1683-Berlin 1878). Totuși, imperiul a fost nevoit acum să readucă frontiera pe Dunăre, deoarece s-au pierdut provincia ungară și vasalul Transilvania, iar „aventura” din Podolia s-a încheiat și ea prin retrocedarea aceluia teritoriu către Polonia. Doar puțin importantul teritoriu din sudul Ucrainei a supraviețuit până la pacea de la Iași (1792). Granița geopolitică de nord a oricărui imperiu care a cuprins Balcanii a fost confirmată din nou de mersul evenimentelor.

În jurul anilor 1700 încep să se producă importante schimbări pe eșichierul politic al Europei prin afirmarea a trei noi mari puteri, Austria, Rusia și Prusia, care alături de Franța și Anglia – Spania decăzuse și ieșise din joc – vor forma Pentarhia, ce va determina în mare măsură politica mondială și în primul rând pe cea europeană până la Primul Război Mondial. Austria și Rusia tind să ia locul Imperiului Otoman în Balcani, vizând mai ales porturile Salonic și Istanbul, pentru a avea o ieșire la Marea Mediterană. Încercarea de realizare a acestor planuri de durată – preluarea

provinciilor otomane din Balcani –, ce va duce la repetate crize politice internaționale și în cele din urmă la declanșarea Primului Război Mondial, a fost etichetată drept „Problema Orientală”.

Dar cum s-a ajuns la noua situație, în care aspiranții la dominația Balcanilor nu mai vin din sud, ci din nord, respectiv din nord-vest și din nord-est? Austria, care pierduse Războiul de 30 de ani și prin aceasta rolul principal în Germania și datorită luptei ei cu Imperiul Otoman, își va orienta expansiunea spre sud-est, iar apoi și spre est (Principatele Române și Polonia). Ea ajunge prima la slavii de sud, de care se va interesa și Rusia, ce tocmai atunci, prin Petru I, începe să se „europenizeze” și să avanseze spre vest.

După succesele din provinciile baltice și „deschiderea ferestrei” spre Europa la Sankt Petersburg, țarul rus încearcă o aventură balcanică. Aceasta se termină printr-o foarte norocoasă înfrângere la Stănilești (1711), unde Petru I putea „ieși din istorie”, dacă vizirul otoman nu era corupt. Pentru o jumătate de secol Rusia va uita de „visul balcanic” și abia de la Ecaterina cea Mare țarii ruși vor duce o „politică balcanică” susținută, cu mici intermitențe, până la Primul Război Mondial.

Dezlipirea sârbilor de Imperiul Bizantin în vremea lui Ștefan Nemanja a marcat sfârșitul dominației bizantine asupra Balcanilor; biserica din Gracanica

Aceasta a urmărit nu numai controlul strâmtorilor spre Mediterană, „salvarea” slavilor ortodocși din Balcani, dar și anexarea Moldovei și a Țării Românești, aflate pe drumul spre Balcani. Austria urmărea mai puțin expansiunea în Balcani, dar dorea și ea cele două principate române, deoarece deținea deja Transilvania.

Ambele mari puteri fiind creștine – Austria începuse lupta contra „Semilunii” deja în secolul al XVI-lea –, au dat propagandistic o tentă creștină încercării lor de expansiune. În secolul al XVIII-lea, lucrurile au mers bine, ele purtând războaie comune contra Imperiului Otoman și tratând formule de împărțire a Balcanilor. Dar după Războiul Crimeei adversitatea lor va crește, pentru a culmina cu Primul Război Mondial.

Dacă în secolul al XVIII-lea ambele mari puteri folosiseră propagandistic creștinismul în lupta lor contra otomanilor, în secolul al XIX-lea Austria renunță la el, iar Rusia adoptă noi forme. Apare panslavismul, care se îmbină cu mesianismul ortodox de salvare a creștinilor din Balcani. De fapt, era vorba de o idee politică veche – gândită, dar neexprimată public – a supremației mondiale a Rusiei, cunoscută sub numele de „a Treia Romă”.

Anglia și Franța au căutat să temporizeze și să prelungească procesul de destrămare a dominației otomane în Balcani, ca să nu se modifice echilibrul de forțe din Europa prin așezarea Rusiei la Strâmtori. Pentru aceasta au exercitat presiuni la Poartă, în vederea reformării și modernizării imperiului, au acționat diplomatico-politic, iar la nevoie au întreprins și acțiuni militare (Războiul Crimei).

Imperiul Otoman, deși a pierdut numeroase războaie în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea și a suferit multe pierderi teritoriale, a putut să țină linia Dunării ca frontieră de nord a imperiului până la Congresul de la Berlin (1878). Și aceasta deși între timp apăruse o mică Grecia în sudul Balcanilor (1829), iar în vest se înjghebase autonoma Serbie. Dispariția imperiului se va consuma de abia în urma războaielor balcanice (1912-1913) și a Primului Război Mondial, când s-au trasat în mare frontierele balcanice. Turcia a rămas în Europa cu un teritoriu din estul Traciei, incluzând și orașul Adrianopol (Edirne). ■

Eveniment

CU BANCA NAȚIONALĂ
LA IZVOARELE ISTORIEI

„O călătorie în Țara Hațegului este un drum în istorie“. Așa începe textul unui pliant pe care l-am răsfoit în camera de hotel în dimineața zilei de 12 iunie. Tâlcul acestor cuvinte am început să-l deslușesc abia câteva ore mai târziu, când în fața unui public numeros a avut loc lansarea celei de a doua ediții a lucrării *Istoria în date* a Băncii Naționale a României, semnată de Mihaela Tone și Cristian Păunescu. Evenimentul a fost găzduit de cocheta sală a Galeriilor de artă din municipiul Deva, iar organizarea a fost asigurată de Biblioteca județeană „Ovid Densusianu“, condusă de doamna Gabriela Marcu. În onoarea oaspeților de la Banca Națională a României, numismații locali au pregătit o interesantă expoziție de profil.

MARIAN ȘTEFAN

În prezentarea volumului, domnul director Cristian Păunescu a ținut să sublinieze doar faptul că „aparitia lucrării se înscrie într-un amplu program de reînviere a unei valoroase tradiții culturale a Băncii Naționale. Cartea și-a dorit să readucă în prim-planul vieții noastre publice istoria unei instituții fundamentale a statului român, contribuția ei la dezvoltarea României moderne“. A punctat apoi câteva aspecte privitoare la sprijinul acordat de B.N.R. românilor transilvăneni în secolul al XIX-lea pentru dezvoltarea culturii naționale, prin subvenționarea unor publicații, a instituțiilor școlare și religioase.

Doamna Mihaela Tone a avut fericita idee de a prezenta gazdelor noastre câteva documente inedite privitoare la crearea filialei Deva a Băncii Naționale a României, acțiune declanșată în 1924 și încheiată doi ani mai târziu. A fost un prilej de re-

memorare a unor semnificative secvențe din viața economică, socială și culturală a orașului Deva de acum opt decenii.

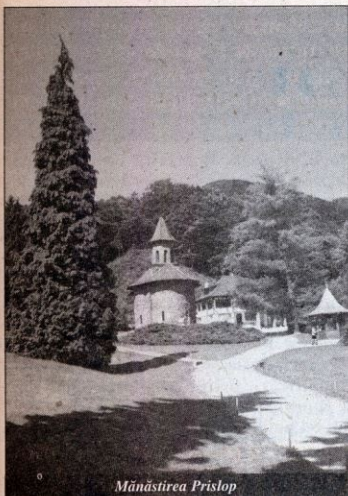
Mi-a revenit plăcuta misiune de a povesti participanților despre eforturile făcute în ultimii ani pentru organizarea și prelucrarea științifică a fondurilor arhivistice ale Băncii Naționale, fapt ce a făcut posibil și apariția unei astfel de lucrări, greu de încadrat într-un anume gen. După opinia mea, nu este o cronologie propriu-zisă, nici

o culegere documentară, ci mai degrabă o enciclopedie dedicată Bătrânei Doamne.

În final, reprezentanții Băncii Naționale a României au făcut consistente donații de carte cu tematică diversă (istorie, istorie bancară, albume etc). Beneficiarii donațiilor: Biblioteca județeană „Ovid Densusianu“, Liceul Eco-

Domnul Cristian Păunescu prezintă auditoriului contribuția B.N.R. la susținerea cauzei naționale în Transilvania

Mănăstirea Prislop

nomic „Grigore Moisi” și Colegiul Național „Decebal” din Deva, Universitatea Tehnică și Liceul Economic, ambele din Petroșani.

Spre seară, când arșița s-a mai potolit, gazdele ne-au propus o ascensiune cu moderna telecabină pe dealul cetății Devei, impresionant monument de arhitectură medievală, ale cărui începuturi datează de la mijlocul secolului al XIII-lea, fiind dezvoltat în veacurile XV-XVIII. De la poalele bătrânelor ziduri privirea cuprinde întreaga panoramă a orașului și a

localităților învecinate. Îmbucurător ni s-a părut faptul că, împreună cu noi, au urcat la cetate mai multe grupuri gureșe de elevi din diverse județe ale țării, care, sub îndrumarea dascălilor lor, vor să cunoască „pe viu” istoria patriei.

A fost doar începutul „drumului în istorie” pe care aveam să-l parcurgem a doua zi. Itinerarul propriu-zis ne-a fost sugerat de domnul Nicolae Timiș, primarul orașului Hațeg, în a cărui găzduire ne-am aflat în zilele de 13-14 iunie. Pentru cât timp aveam la dispoziție, ni s-au propus următoarele obiective: mănăstirea Prislop, biserica din Densuș, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, cetatea și biserica Colț, în sfârșit, biserica din Sântămăria-Orlea. Drumul dintre aceste monumente, ce evocă semnificative pagini de istorie antică și medievală, dezvăluie privirii frumuseți ce greu pot fi descrise în cuvinte. Cu atât mai tristă imaginea caselor părăsite pe care le-am zărit în unele dintre satele prin care am trecut.

Ar fi multe de spus și despre oamenii pe care i-am întâlnit în acele zile, despre firea lor, despre mândria de a fi așa cum sunt: harnici, ospitalieri. Modestia lor nu este doar o manieră de comportare, ci, mai degrabă, o concepție sănătoasă despre viață.

În ce mă privește, am avut bucuria de a cunoaște și personal pe doi dintre colaboratorii revistei (îi știam doar din convorbiri telefonice): domnii Dorin Alicu și Gică Băeștean, ambii la datorie pe șantierul arheologic de la Sarmizegetusa. ■

INDIAN
(Biverb: 5, 7)

S K

A R

Gheorghe BRAȘOVEANU

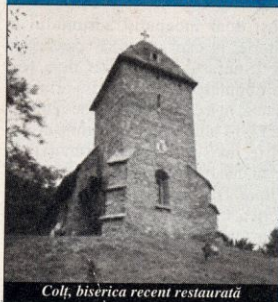
Soluție rebus: nr. 8/2007

S – SIE – V – G – MICU – MAIOR – NALTA
– IMA – ACT – RID – EM – ARDELEANA –
PIERI – LEIT – U – NA – CERTI – RS –
MARA – IC – UMAN – NS – A – OPO –
ALUAT – PRO – E – SIB – ILARIAN – TL –
EL – SCOALA – EXACT – CLUJ.

Soluție joc: NICOLAE MILESCU
SPĂTARU, nr. 8/2007

ÎNTEPRINDE O CĂLĂTORIE ÎN CHINA
(ÎNTRE – P – R/ÎN – DE – O/CA – LA – T –
ORI – E/ÎN – C – H – ÎN – A).

● Castelul lui Jules Verne ● Ruinele romane devin zidurile noilor biserici ● Grozie ne-a lăsat chipul său pe un zid ● Legenda mormântului generalului roman Longinus ● De la capelă de curte la biserică parohială ● Simion din Pitești, pictor în Țara Hațegului ● Minunății de care turismul românesc nu se arată interesat

Colț, biserica recent restaurată

Țara Hațegului poate fi privită ca o entitate geografică, o depresiune ce se întinde pe aproximativ 50 km, de la est spre vest, și cam 30 km, de la nord spre sud. Regretatul istoric și arheolog Radu Popa, trecând peste barierele geografice și bazându-se pe argumente de ordin istoric, pleda pentru o extindere a acestor limite. Se obține, astfel, un teritoriu de aproape patru ori mai mare, care cuprinde cursul inferior al Streiului, zone din apropierea Mureșului, valea Cernei, limita sudică fiind masivul Retezat, iar cea vestică munții Tarcului și valea Bistrei. Desigur, de-a lungul timpului s-au produs modificări, prin dezvoltarea unor noi așezări (Deva, Hunedoara), care au preluat părți din Țara Hațegului, cel puțin administrativ.

VECHI BISERICI DIN ȚARA HAȚEGULUI

GICĂ BĂEȘTEAN

O *Terra Harszoc* este atestată de la 1247, în Diploma cavalerilor ioaniți, dar începuturile istoriei comunităților umane din zonă nu pot fi limitate la Evul Mediu. La tot pasul se găsesc urme ale unui trecut mult mai îndepărtat. La Tuștea și la Sînpetru au fost descoperite resturi de dinozauri, iar pe teritoriul satului Sarmizegetusa de astăzi, cu aproape 2.000 de ani în urmă, a fost fondată *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa Metropolis*, cel mai mare oraș al provinciei Dacia (*Magazin istoric*, nr. 2/2007).

Aproape nu există sat în care să nu găsim o cetate, o biserică, un conac medieval sau alte ziduri vechi. Cetatea Colț, de pildă, a prins imaginația a numeroase

generații de cititori, grație romanului *Castelul din Carpați*, scris de Jules Verne.

Moștenirea Antichității și cea a Evului Mediu au jucat un rol important în mentalul locuitorilor din Țara Hațegului. Spre sfârșitul perioadei medievale și la începutul epocii moderne, localnicii vedeau în vechile construcții opera unor uriași. Ei nu s-au sfiit să refolosească piatra, marmura sau metalele din aceste vestigii. Meșterii zidari din zonă au beneficiat de materialul de construcție oferit cu generozitate de ruinele Coloniei Dacica Sarmizegetusa sau de micile așezări romane dezvoltate pe teritoriul acestora.

În cazul unei societăți eminate rurale cum era cea hațegăună, biserica s-a aflat mereu în centrul atenției,

instituția fiind un factor determinant pentru păstrarea identității culturale și naționale. O demonstrează și monumentele de arhitectură religioasă de aici, printre cele mai vechi din țara noastră.

Ele au fost concepute cu dublă funcționalitate: pavază împotriva invaziilor străine, dar și instrument de apărare a credinței în fața presiunilor exercitate de alte religii. Zidurile cu numeroase intruziuni romane, cărora li s-a alăturat imaginea pictată, creează efecte vizuale ce sporesc forța mesajului.

Localitatea Streisângiorgiu de pe valea Streiului nu se înscrie între limitele geografice ale Țării Hațegului, dar folosirea fragmentelor de piatră din edificiile de epocă romană apropie biserica de

O imagine aeriană a bisericii din Densuș...

aici, arhitectonic, de cele din incinta Țării. Pe baza inventarului mormintelor ce o înconjurau, biserica a fost datată în prima jumătate a secolului al XII-lea. Ea a fost precedată, inclusiv ca plan, de o biserică de lemn existentă în a doua jumătate a veacului al XI-lea. Nu se înscrie printre bisericile monumentale, are dimensiuni destul de reduse, cu o navă de 4,60x4,20 m și un altar de 3,20x2,80 m. Acest fapt o recomandă mai degrabă ca o capelă cnezială. Ceva mai târziu, în secolul al XV-lea, va fi înălțat un turn, iar din secolul al XVI-lea va beneficia și de un pronaos de lemn.

Zidurile foarte subțiri au aproape un metru grosime. La construcția lor s-au folosit blocuri mari de piatră de epocă romană. Pictarea pereților s-a făcut în mai multe rânduri, cele mai vechi imagini datând de la 1313-1314. Știm și numele autorului: Teofil Zograf. În imagini au fost immortalizate citorii lăcașului, chipurile unor sfinți militari sau scena Judecării de Apoi.

Tot în afara limitelor geografice ale Țării Hațegului și nu la mare depărtare de Streisângiorgiu se găsește o altă biserică veche – Strei. Cronologic, specialiștii au încadrat-o la începutul secolului al XIV-lea, dar cele mai vechi morminte databile provin abia de la sfârșitul veacului al XV-lea.

Dimensiunile lăcașului sunt reduse – 6,50x4,80 m –, ceea

ce îl recomandă a fi fost tot o capelă cnezială. Turnul, nava și altarul par a aparține unei singure faze de construcție. În secolul al XV-lea a fost adăugat un pronaos de piatră pe latura de vest, la care se va renunța spre sfârșitul veacului al XVII-lea, atunci când pe latura de nord se va ridica o capelă ce servea cultului reformat. Și la această capelă s-a renunțat spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

In construcția zidurilor s-au folosit piese de epocă romană, unele dintre ele provenind, probabil, de la o villa descoperită în imediata apropiere a lăcașului creștin. Pictura murală este databilă pe la mijlocul secolului al XIV-lea și pare a fi opera unui grup de pictori, între care se remarcă Grozie, care și-a realizat portretul pe unul dintre ziduri. Sunt surprinse o serie de personaje, cum ar fi Iisus, apostolii, Maria cu pruncul, dar și scene biblice: *Botezul*, *Închinarea magilor*, *Fuga din Egipt* etc. Un element aparte îl reprezintă pictura exterioară, din care s-au păstrat câteva fragmente.

Cu biserica de la Densuș intrăm în limitele geografice ale Țării Hațegului, acestea fiind situată la poalele dealurilor ce închid partea de nord a depresiunii.

În ceea ce privește cronologia acestui lăcaș, de-a lungul timpului s-au avansat o serie de ipoteze, unele dintre ele chiar fanteziste. Pe baza unei inscripții de pe o piesă romană din biserică s-a spus că ar fi fost mormântul generalului roman Longinus, cel prins de Decebal și în schimbul căruia regele dac ar fi urmărit obținerea unei păci avantajoase. O altă ipoteză a fost aceea că peste un monument păgân, poate un templu roman, s-a dezvoltat o paleobiserică creștină. Cele mai multe ipoteze pledează pentru o datare în cursul secolului al XIII-lea.

Și în acest caz dimensiunile sunt reduse (o navă de 7,40x7,25 m și un altar de 5,50x4 m), indicându-ne faptul că avem de a face cu o capelă de curte. Turnul central era susținut de piese romane refolosite. Ulterior, probabil în secolele XV-XVI, au fost adăugate un diaconicon, un paraclis și un pronaos, marcând astfel trecerea de la

... și latura de nord a monumentului păstrând coloanele aduse de la vechi edificii romane din împrejurimi

O altă capodoperă a arhitecturii medievale din Țara Hațegului: biserica din Strei

capela de curte la biserică parohială.

În ziduri, care au aproape un metru grosime, s-au folosit numeroase piese romane, a căror origine nu a putut fi stabilită cu certitudine. Dacă în cazul unor blocuri provenind din foste monumente funerare sau al câtorva fragmente arhitectonice am putea spune că au fost aduse de la eventuale construcții romane aflate în apropierea Densușului, în ceea ce privește marile coloane de marmură, blocurile de apeduct din piatră, blocurile de canalizare, acestea provin din Colonia Dacia Sarmizegetusa.

Pictura cea mai veche din interior datează din secolul al XV-lea și se datorează lui Ștefan Zugravul și unui alt pictor anonim. Iconostasul a fost pictat mai târziu, în 1789, de către Simion din Pitești. La fel ca și în cazul altor ctitorii din Țara Hațegului, între personajele reprezentate apar sfinții militari, arhanghelul Mihail, Sf. Gheorghe sau alți sfinți, purtând echipamentul militar. Aceste reprezentări trebuie să fie în legătură cu evenimentele istorice de la acea vreme, respectiv atacurile turcilor, care se pare că au și reușit să intre în lăcașul de la Densuș, provocând distrugerii picturii interioare. Și în exterior, chiar deasupra intrării, există fragmente de pictură, unde apar Maica Domnului și Sf. Nicolae.

Biserica de la Ostrov se situează la poalele dealurilor ce închid partea de sud a Țării Hațegului, nu departe de Sarmizegetusa. O datare aproximativă ar putea să plece de la informația potrivit căreia la 1360 Petru de Ostrov era protopop al Țării Hațegului, lucru care ne poate lăsa impresia că lăcașul deja exista la acea vreme. Nici

în acest caz nu avem de a face cu o clădire monumentală, nava având dimensiunile de 5,25x5,12 m, iar altarul de 1,90x2,20 m. Clopotnița de 2,70x2,18 m avea înălțimea de 11,30 m. Acoperișul a fost construit din lespezi și cărămizi romane. Din păcate, astăzi clădirea a pierdut din izul medieval, din cauza renovărilor și a acoperirii zidurilor cu tencuială.

La Ostrov, pe lângă pietrele romane prezente în ziduri, la o dată mai târzie, probabil în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cimitirul aflat în jurul bisericii a fost împrejmuit cu peste 200 artefacte lapidare romane, unele dintre ele purtând inscripții, altele fiind figurate.

Pictura murală cea mai veche pare a data din secolul

al XV-lea, dar din păcate nu s-au păstrat foarte multe fragmente. În turnul clopotniță, chiar deasupra portalului de acces, se mai poate vedea o imagine a *Măriei cu pruncul*, cercetătorii presupunând că sub tencuiala pereților exteriori, cât și a celor interiori, există șansa să se mai găsească fragmente de pictură.

Sunt doar câteva exemple dintre numeroasele biserici vechi ce au fost zidite de-a lungul timpului pe aceste meleaguri. Preluarea și amestecul de artefacte corespunzătoare unor epoci diferite nu fac decât să accentueze, dacă mai era cazul, o continuitate a noastră culturală. Chiar dacă starea de conservare nu este satisfăcătoare în toate cazurile, credem că orice român ar trebui să vadă aceste monumente, întrucât ele nu sunt cu nimic mai prejos decât cele bucovinene sau maramureșene. Faptul că sunt mai puțin mediatizate, că nu apar în listele unor instituții internaționale sau ale unor firme de turism nu poate să fie o justificare a necunoașterii lor. Cu acest gând am și așternut pe hârtie această scurtă evocare. ■

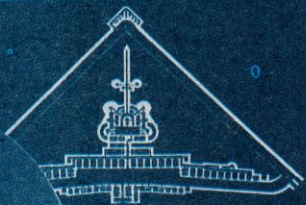
Fragment din vechea pictură a bisericii din Densuș

CAZUL BRIALMONT

SORIN CRISTESCU

Generalul belgian Henri-Alexis Brialmont (1821-1903) a devenit celebru prin lucrările de fortificare a portului Anvers, realizate în 1858. El a fost și autorul proiectului centurii de fortificații din jurul Capitalei României („Cetatea Bucureștilor“), executate în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. Istoriografia relevă prezența lui în România, nu însă și culisele politico-diplomatice și implicarea personală a regelui Carol I în evenimentele din acei ani.

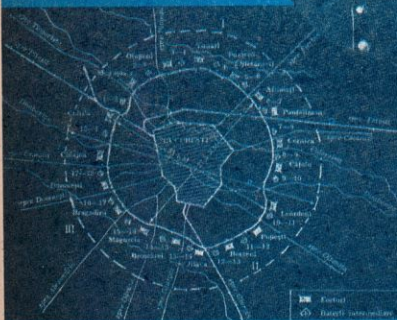
Pentru a-și asigura colaborarea lui Brialmont, monarhul român n-a ezitat să

apeleze direct la regele Leopold al II-lea, frate cu mai vechea cunoștință a românilor, contele Filip de Flandra, cel care le refuzase tronul oferit în 1866, iar în anul următor se căsătorise cu printesa Maria von Hohenzollern-Sigmaringen (1845-1912), sora lui Carol I.

„Intervenția” în familie a fost un pas greșit. Belgia fiind neutră, guvernul condus de liberalul Hubert Joseph Frère-Orban (1812-1896) era foarte prudent în respectarea acestui statut. Mai precis, el nu va îngădui unui militar activ belgian să lucreze într-o altă țară, mai ales una ca România, aflată la interferența intereselor marilor puteri, temându-se să nu fie acuzat că încalcă normele neutralității.

Cum se va rezolva în final problema?

Generalul H.A. Brialmont; secțiune printr-un fort (dreapta sus); planul general al „Cetății Bucureștilor” și unul dintre forturile sale

● Carol I, îngrijorat că ziarele vor trănca degeaba ● 72 km de fortificații pentru apărarea Capitalei ● Implicațiile cuvântării senatorului Grădișteanu asupra vizitei lui Brialmont ● Regele Belgiei răspunde amabil, dar... ultraconstituțional! ● Cazul generalului, o problemă de onoare pentru România ● Carol I amenință cu închiderea pieței pentru belgieni ● Frère-Orban cedează ● 111.542.722 lei, cheltuiți inutil

Să răsfoim corespondența personală a regelui Carol din acei ani. Un prim indiciu îl aflăm în epistola trimisă de el surorii sale la 1 septembrie 1882 (toate datele sunt pe stil nou). „Am primit scrisoarea ta în momentul unei întrevederi cu primul ministru [I.C. Brătianu] și câțiva generali pe tema manevrelor. Acestea au fost fixate pentru 2 octombrie și se vor încheia la 17 octombrie la Bârlad.

Ceea ce mi-ai scris despre Brialmont m-a lămurit întru totul și eu personal doresc să nu se dea nici un fel de proporții vizitei sale aici, de aceea nu am dezbătut decât cu tine această idee.

Pun mare preț pe vizita sa; ce formă va îmbrăca este o problemă secundară. Propun ca el să-și ia concediu pentru a vizita Constantinopolul și pe drum să rămână opt zile aici. L-aș invita astfel într-o excursie al cărei scop este vizitarea câtorva poziții strategice. Dacă nu are voie să vină la manevrele mele, deși ar putea totuși să participe îmbrăcat civil, să seosească totuși în așa fel, încât să le poată vedea în ultimele două zile. Ar putea veni la București, unde să-mi fie prezentat, dar fără a fi în uniformă.

De pe-acum sunt îngrijorat ca ziarele de aici să nu trăncaie degeaba, chiar

Leopold al II-lea, un rege cu respect pentru Constituție

dacă Brialmont este o personalitate atât de cunoscută, încât, oriunde ar veni, apariția sa nu poate fi trecută cu vederea... Sper că nimeni nu-i va pune piedici în drum bravului vostru general pentru o călătorie de plăcere.”

Se înșela. Guvernul de la Bruxelles ezita să consimtă la cererea lui Carol. Acesta scrie din nou surorii sale la 19 septembrie 1882, din Sinaia: „...Îmi scrii că în Belgia există temeri de a permite generalului să asiste la manevre; tocmai de aceea nu l-am invitat de la 7 octombrie, la începutul inspecțiilor și aplicațiilor. 13 octombrie înseamnă aproape sfârșitul concentrării trupelor și de-ar veni atunci cu totul din întâmplare la București, în drumul său spre Orient, ar putea să-mi anunțe telegrafic când și unde mi se poate

prezenta. Îi voi răspunde să vină imediat la Bârlad, în Moldova, o zi de drum cu trenul, unde voi fi eu atunci. De acolo nu va afla nimeni ceva despre venirea sa...”

Vizita generalului Brialmont are loc în octombrie 1882, dar după încheierea manevrelor armatei române. A făcut o foarte bună impresie regelui și a „promis că la primăvară, dacă îi va fi îngăduit, va veni din nou la mine ca să-mi prezinte diferite lucrări pe care eu l-am rugat să le elaboreze.”

În timpul vizitei, Brialmont fusese primit de Carol I în prezența primului ministru I.C. Brătianu. Regele îi solicitase concursul pentru elaborarea unor planuri de fortificații. Însoțit de căpitanul Culcer din Regimentul 1 de Geniu, generalul belgian efectuase o recunoaștere pe teren la București, Cernavodă, Constanța și Galați. Rezultatul a fost un memoriu datat 15 decembrie 1882, privind planul integral al apărării României. Punctul I prevedea fortificarea Capitalei cu o linie principală de rezistență formată din 18 forturi și 18 redute-baterii intermediare, dispuse de-a lungul unui aliniament de 72 km.

În anul 1883 guvernul belgian ridică noi piedici în realizarea acestor planuri. Carol nu renunță și se

hotărâște să solicite intervenția personală a regelui Belgiei.

Răspunsul monarhului de la Bruxelles sosește la 26 iunie, dar nu este deloc încurajator: „.... În ceea ce îl privește pe generalul Brialmont, cer permisiunea să vorbesc Maiestății Voastre cu toată încrederea și strict confidențial.

Generalul a solicitat șefului său ierarhic la Ministerul de Război un concediu de șase săptămâni pentru România și nu a trecut sub tăcere faptul că acest concediu va fi destinat să ofere guvernului M[aiestății] V[oastre] sfaturi pentru organizarea sistemului defensiv al statului român...

Generalul Brialmont, întârziind să primească răspuns și aflând motivul întârzierii, și-a retras cererea și a înlocuit-o cu alta, de concediu în Germania. Guvernul avea toate motivele să creadă că, ducându-se în Germania, generalul va veni la București.

M.V., care a făcut totul pentru armata sa și a adus-o într-o stare atât de admirabilă, va înțelege că generalul Brialmont s-a plasat într-o poziție în care orice intervenție din partea mea nu i-ar face decât rău. Am cea mai mare stimă pentru talentul și serviciile generalului Brialmont și o adevărată simpatie pentru persoana sa.

Dacă eu intervin și dacă miniștrii mei află din altă parte sau chiar de la mine (căci eu nu voi ascunde adevărul) că generalul Brialmont este în România în loc să fie în Germania, iar după constatarea acestui fapt îmi vor propune să-l blamez sau să-l sancționez, ar fi dreptul lor și

eu nu aş putea spune nimic pentru apărarea sa.

Cum bine vede M.V., sunt în imposibilitatea de a cere o prelungire de concediu pentru generalul Brialmont și chiar dacă aş încerca nu ar fi decât în detrimentul acestuia.

Rog pe M.V. să mă ierte pentru sinceritatea expunerii mele și să binevoiască, așa cum am rugat-o de la început, să atribuie scrisorii mele un caracter personal și strict confidențial.

Generalul Brialmont a venit totuși în România, dar nu a putut rămâne prea multă vreme. Pe fondul unor relații tensionate româno-austro-ungare, determinate de discuțiile ce se purtau atunci în legătură cu stabilirea regmului internațional al

navigației pe Dunăre, el a trebuit să-și scurteze vizita.

La 3 iulie, de la Cătrăci, Carol I scria indignat surorii sale: „.... Infama semnificație ce s-a dat cuvântării ținută la Iași [de senatorul Petre Grădișteanu, în care făcuse aluzie la unirea tuturor teritoriilor românești sub coroana lui Carol I] și discuțiile despre prezența generalului Brialmont arată cât de departe poate duce libertatea presei, implicând o țară într-un conflict periculos cu vecinii. În presa românească și austro-ungară domnește la ora actuală o așa de enormă iritare, că aproape există teama unei explozii... Îmi este extrem de penibil că generalul Brialmont a fost implicat într-un mod absolut nevinovat în polemica ziarelor și rapoarte [diplomate] mincinoase i-au atribuit vizitarea graniței româno-austriece, când el a fost doar la Galați și Constanța.

Prin, aceasta poziția sa delicată față de guvernul său a devenit și mai incomodă. Din fericire, lui nu-i pasă și mi-a spus că se va explica cu ministrul său de Război...

Cu trei săptămâni în urmă am scris cumnatului tău [regele Belgiei] ca să obțin o prelungire de concediu pentru simpaticul general. Regele mi-a răspuns într-un mod extrem de amabil, dar și ultra constituțional...

Drept urmare, generalul Brialmont a trebuit să plece ieri și am fost întrerupți în mijlocul celor mai frumoase lucrări. Cu toate acestea el a desăvârșit planuri frumoase pentru fortificarea Bucureștilor, care au fost adoptate de o comisie prezidată de mine în

Filip de Flandra, fratele regelui belgian și cumnatul lui Carol I

prezența generalului belgian. Sper doar că la întoarcerea sa, Brialmont nu va avea neplăceri cu guvernul său și că regele [Leopold] îl va lua sub protecția sa. Poate puteți și voi să puneți o vorbă bună pentru el...

Eu nu cred că Viena a reclamat la Bruxelles [cum lăsase să se înțeleagă guvernul belgian], acest demers nu ar fi nimerit, deoarece ofițerii Statului Major austriac ne-au atras în mod repetat atenția asupra necesității fortificării Galațiului și Dobrogei. Lui Brialmont i s-a încredințat tocmai elaborarea acestor planuri.

Să sperăm că această problemă nu va avea drept urmare faptul că Brialmont nu va mai avea voie să vină în România... După începerea lucrărilor, prezența repetată a generalului este absolut necesară, căci lucrări atât de importante nu pot fi conduse prin scrisori."

Spre supărarea regelui Carol, guvernul lui Frère-Orban a luat măsuri drastice împotriva lui Brialmont, trecându-l imediat în rezervă.

La 28 august 1883 Carol profită de invitația adresată de prințul Wilhelm de Prusia (viitorul împărat Wilhelm al II-lea) de a fi nașul de botez al fiului ce tocmai i se născuse și face o vizită la Berlin; la întoarcere, s-a oprit la Viena, perfectând modalitatea de aderare a României la alianța Puterilor Centrale, consfințită prin tratatul din 30 octombrie același an (*Magazin istoric*, nr. 2/2004).

Întors acasă, la 11 septembrie, scria surorii sale:

Fără acordul aliaților săi, împărații Franz Joseph...

„Scumpa mea Maria! De când ți-am scris ultima oară am avut o viață foarte agitată. Plecarea mea intempestivă la Berlin și Viena m-a smuls din liniștea plăcută de aici și m-a aruncat din nou în vârtejul politicii...

Dar totul a decurs bine... La Viena am luat în discuție afacerea Brialmont și am pus într-o lumină adevărată procedeul nedrept al primului ministru belgian. Împăratul [Franz Joseph] a primit cu satisfacție explicațiile mele și acum orice neînțelegere din partea lui este exclusă. Împăratului Wilhelm I și arhiducelui Albrecht le-am vorbit foarte deschis despre fortificațiile noastre și despre rolul pe care l-a jucat generalul belgian; ei au remarcat că Brialmont a greșit în problema concediului, dar au considerat ca un lucru cu totul firesc faptul că noi ne-am adresat lui; ca unei somități în domeniu. Sper că acum guvernul belgian nu mai are a se teme de vreo complicație internațională și va remedia nedreptatea strigătoare la cer pe care a comis-o.

Brialmont mi-a scris o lungă scrisoare pe care eu am

primit-o la Viena; este optimist și nu se îndoiește că va reveni adesea în România..."

În ciuda tuturor așteptărilor, la Bruxelles nu se face nimic pentru generalul Brialmont. La puțin timp după încheierea Tratatului de alianță cu Puterile Centrale, Carol se simte în măsură să forțeze nota. Ce intenționează să facă aflăm din scrisoarea trimisă surorii sale la 10 noiembrie 1883: [Th.] Văcărescu sosește mâine la Bruxelles; a primit instrucțiuni speciale, mai ales în ceea ce privește penibila chestiune Brialmont. A devenit pentru România o problemă de onoare să intervină pentru acest distins general și să demonstreze guvernului belgian că nu poți să rămâi nepedepsit atunci când scapi din vedere orice considerație de curtoazie internațională față de un alt stat.

Belgia are aici un teren propice pentru desfășurarea produselor sale industriale, diferite întreprinderi pentru care Frère-Orban este personal interesat se bucură de o dezvoltare înfloritoare. Din nefericire, vom fi siliți să închidem Belgiei piața românească, până când Brialmont va fi repus în funcție. Sperăm că acest procedeu, cam drastic, văl frânge încăpățănarea sefului de guvern belgian, căci toate cercurile industriale îl vor face răspunzător pentru pierderi... Dacă încercarea noastră de a se face dreptate generalului Brialmont eșuează, atunci Văcărescu are ordin să-și ia un concediu mai lung. Dar sper că lucrurile nu vor ajunge

chiar atât de departe și că până la urmă cumnatul tău [regele Leopold] va interveni.”

Demersul lui Carol I nu rămâne fără urmări. După cum se vede din scrisoarea sa expediată din Sinaia la 6 ianuarie 1884: „Frère-Orban a răspuns scrisorii lui [D.A.] Sturdza [ministru de Externe al României] și putem spera că va renunța la rezistența sa.”

Fermitatea lui Carol a dat roade. E bucuros că și-a impus punctul de vedere. Îi scrie surorii sale la 26 ianuarie 1884: „Chemarea lui Brialmont în activitate mi-a făcut cea mai mare bucurie. Sentimentul că eu am fost vinovat de pedeapsa aspră pe care a primit-o distinsul general îmi era extrem de neplăcut. În felul acesta au fost restabilite relațiile cordiale între guvernele noastre și să sperăm că acest incident nu le va mai tulbura. Văcărescu a fost numit de mine ministru plenipotențiar și va putea să-și prezinte imediat scrisorile de acreditare regelui.”

Ca gest de recunoștință, Carol i-a decorat pe Auguste Bernartet (1829-1912), noul

...și Wilhelm al II-lea, regele Carol nu s-ar fi încumetat să-și fortifice Capitala

prim-ministru belgian, și pe prințul de Chimay, ministrul de Externe, la care regele Leopold al II-lea răspunde printr-un gest similar, decorându-i pe D.A. Sturdza și Ion Câmpineanu, la aceea dată miniștrii ai Cultelor și Instrucțiunii Publice, respectiv, Externelor.

La începutul lui ianuarie 1886, Brialmont va părăsi România; o făcea însă de bună-voie, curând ieșind și din cadrele active ale armatei belgiene prin pensionare. „Brialmont ne părăsește din

nefericire – scria Carol surorii sale la 14 ianuarie 1886 –; ieri a stat mult cu mine și mâine va veni la masă.”

Opera sa a continuat, finalizându-se în 1895, când regele Carol i-a adresat generalului belgian o ultimă scrisoare: „Câmpul de la București, executat după planurile dv., este astăzi aproape complet terminat; l-am vizitat săptămâna trecută în amănunțime și am avut o vie satisfacție. M-am gândit cu recunoștință la dv., iubitul meu general, căci ne-ați ajutat cu luminile și sfaturile dv. de a face din capitala României una din cetățile cele mai tari din Europa și la adăpost contra oricărei agresiuni.”

Până în 1899, când lucrările s-au încheiat definitiv, costurile pentru „Cetatea Bucureștilor” s-au ridicat la uriașa sumă de 111.542.772 lei. Spre norocul ambițiosului Carol I, în trista toamnă a anului 1916 el nu se mai afla în viață pentru a vedea cât de ineficientă s-a dovedit „opera” pentru a cărei împlinire stăruise atât... ■

În 1914, fortificațiile din orașul belgian Liège, realizate de același Brialmont, n-au rezistat mortarului Skoda model 1911

Povestea unor arme

MORTIERUL SKODA MD 1911 CAL. 305 MM

IOAN SCAFES

Imediat după izbucnirea Primului Război Mondial, o știre sosită la București la sfârșitul lunii august 1914 a impresionat opinia publică și a produs frământări în rândul conducerii Ministerului de Război. Forturile de la Liège, proiectate de generalul Alexis Brialmont, nu rezistaseră atacurilor germane decât foarte puțin, fiind distruse de artileria germană.

Ce legătură avea, totuși, armata română cu spulberarea fortificațiilor belgiene?

Răspunsul era chiar generalul Brialmont! El fusese proiectantul „Cetății București“, salba de forturi și redute care înconjurau Capitala și pe care armata română conta pentru apărarea Capitalei.

Au urmat distrugerea „cetăților“ de la Namur și Anvers. Se spunea că la căderea forturilor, construite cu aceeași tehnologie ca și la București, contribuiseră tunurile grele supranumite „Dicke Bertha“, de calibrul 42 cm, construite de firma „Krupp“. Puțină lume știa însă că la asediu participaseră numai două piese „Dicke Bertha“ (singurele existente la acea dată), iar succesul se datora, în mare măsură, mai puțin mediatizatorilor mortiere de asediu austro-ungare Skoda M. 11, calibrul 305 mm, realizate de Skoda Werke din Pilsen (Plzen).

La sfârșitul secolului al XIX-lea, betonul armat și oțelurile speciale au început să înlocuiască masiv cărămidile și fonta dură, elementele de bază din care fuseseră construite până atunci fortificațiile permanente. Noile fortificații păreau să devină de necucerit. Ca întotdeauna, provocarea a născut o competiție în care s-au angajat proiectanții de armament. Răspunsul lor a fost realizarea unor tunuri din ce în ce mai mari, mai puternice, capabile să străpungă planșee din beton armat groase de peste 2 m sau cupole din aliaj oțel-nichel.

Ibstacolul principal nu l-au reprezentat, după cum era de așteptat,

proiectarea și construcția unei astfel de piese, ci greutatea enormă și dificultățile presupuse de deplasarea acestora.

Marile firme de armament ale timpului au rezolvat această temă în mod diferit. Friedrich Krupp din Essen a recurs la soluția adaptării unui tun de coastă, calibrul 420 mm, pentru transportul feroviar. Piesa, botezată „Gamma-Gerät“, cântărea însă 87.700 kg și putea fi deplasată doar pe calea ferată, descompusă în 172 elemente. Pentru aceasta erau necesare două garnituri de tren a câte 6 vagoane. Punerea ei în poziție de tragere presupunea turnarea unei plăci din beton de 37.000 kg, pe care cei 260

de militari care constituiau „echipajul“ piesei o montau în 25-26 de ore.

Aceste inconveniente l-au determinat pe kaiserul Wilhelm al II-lea să ceară firmei Krupp să continue cercetările pentru a realiza o piesă la fel de puternică, însă mult mai mobilă. Ca urmare, în anul 1913-profesorul Fritz Rausenberger a finalizat o versiune mai ușoară a mortierului amintit, devenită celebră mai târziu sub denumirea „Die Dicke Bertha“.

Spre deosebire de germani, tehnicienii de la Skoda Werke din Pilsen (Plzen), solicitați în 1906 de Statul Major General al armatei austro-ungare să

realizeze o piesă de asediu puternică, și-au propus de la început adaptarea și perfecționarea mortierului de asediu model 1898 aflat deja în producție. Acesta a fost ales pentru că, demontat în trei module în vederea transportului pe calea ferată, se putea reasambla cu rapiditate în poziție de luptă.

În 1909 uzina a prezentat armatei cezaro-crăiești pentru a fi experimentat mortierul Skoda, cal. 305 mm. Testat în mare secret timp de doi ani în poligonul Haimasker, din Ungaria, mortierul a fost adoptat de armata austro-ungară în anul 1911, sub indicativul 30,5 cm Mörser M.11. El răspundea pe deplin pretențiilor militarilor prin funcționarea mecanică sigură, câmpul de tragere larg de 120ș, elevația țevii între 40ș și 70ș, traiectoria lungă, între 9.600 m și 11.300 m, în funcție de proiectilul utilizat, și foarte buna precizie.

Armata austro-ungară a comandat pentru început 24 de mortiere M. 11. În anii care au urmat, inginerii și artileristii și-au îndreptat eforturile pentru realizarea unui mijloc de transport rutier și pentru perfecționarea muniției.

În vederea realizării unei mobilități cât mai mari pentru cele trei module – țevă (5.920 kg), afet (8.970 kg) și platformă (5.950 kg) –, au fost realizate trei remorci: port-țevă (4.465 kg), port-afet (3.130 kg), port-platformă (4.550 kg). Acestea erau

remorcate de tractorul de artilerie Skoda-Daimler de 15 t, md. 1912, creat special pentru transportul mortierului de asediu cal. 305 mm. Conceput de Ferdinand Porsche, directorul tehnic al firmei Österreichischen Daimler-Motorenwerke mit Vorarbeiten, tractorul deplasa piesa cu o viteză medie de 6 km/h, chiar și în afara drumurilor amenajate, până la poziții aparent inaccesibile, situate la altitudini de 1.700-2.000 m.

În ceea ce privește muniția, artileristii austro-ungari, folosind ca țintă o serie de fortificații proprii din Alpi, au continuat experimentele pentru perfecționarea proiectilelor, realizând, în cele din urmă, trei tipuri. Astfel, ca muniție de asediu, a fost adoptat proiectilul greu md. 1911/9, de 380 kg, din aliaj de oțel și crom-nichel, cu o încărcătură explozivă de 100 kg de melinită. Proiectilul străpungea blindaje din beton armat mai groase

de 2 m și exploda în interiorul fortificațiilor, provocând pagube enorme prin unda de șoc violentă, schije, fumul și gazele degajate. Pentru distrugerea fortificațiilor de campanie a fost realizat proiectilul „ușor“ md. 1915/9, identic cu primul, dar cu pereții mai subțiri, ce cântărea 278 kg. Acesta dărâma ziduri de cărămidă pe o rază de 100 m și ucidea militarii inamici pe o rază de 400 m. La impactul cu solul explozia sa provoca cratere adânci de 8 m. În sfârșit, mortierul a mai utilizat un proiectil-șrapnel, md. 1915, de 300 kg, special împotriva personalului.

Mortierele Skoda M. 11 erau organizate în baterii de câte două piese. Fiecare baterie era servită de o companie de artilerie de fortăreață, cu misiunea să asambleze piesa și să amenejeze pozițiile de tragere. Considerată unitate de șoc, menită să intervină în punctele nevralgice ale frontului,

Imagine de epocă a mortierului Skoda...

... și una dintre piesele expuse la Muzeul Militar Național

germană a utilizat patru baterii, împreună cu personalul aferent, acestea jucând un rol decisiv. Situația s-a repetat în 1916, la Verdun, când germanii și-au întărit parcul de asediu, alăturând nucleului de șoc, compus din 14 mortiere calibru 420 mm (13 „Dicke Bertha” și 1 „Gamma”), 17 mortiere Skoda M. 11 austro-ungare.

Până în anul 1917 Skoda Werke a produs 72 de mortiere M. 1911. Prezente pe toate fronturile (inclusiv pe cel românesc, la Cărlibaba, Vatra Dornei și pe valea Oltului), mortierele Skoda M.11 s-au numărat în rândul celor mai reușite arme de asediu ale primei conflagrații mondiale. „Cariera” acestei arme remarcabile a continuat și în cea de a doua conflagrație mondială. Ea a fost utilizată în serviciul Wehrmacht-ului în perioada 1939-1942 atât pe frontul de vest, cât și pe frontul de est.

La Muzeul Militar Național pot fi admirate două dintre mortierele Skoda cal. 305 mm care au supraviețuit celor două războaie mondiale. Unul este model 11/16, variantă îmbunătățită a modelului de bază, și celălalt – model 1916, ultima versiune a acestei arme de temut. Ele au fost capturate de armata română în timpul campaniei din anul 1919, din Ungaria. În prezent, constituie două dintre exponatele cele mai valoroase ale colecției de artilerie a Muzeului Militar Național. ■

bateria de mortiere Skoda avea o dotare diversă: un automobil pentru comandantul bateriei; un autocamion pentru transportul a 3 t materiale necesare secției observare, constând din 12 posturi telefonice și 36 km de fir; patru autocamioane cu o capacitate de transport de 5 t, pentru muniții; șase tractoare de artilerie md. 1912, pentru tractarea a șase remorci (două port-țevă, două port-afet, două port-platfomă); un tractor de artilerie md. 1912 (cu troliu), pentru tractarea a trei remorci de 5 t, cu muniții și accesorii; un autoatelier, md. 1914, cu remorcă cu accesorii și muniții; două autocamioane pentru bagaje și subzistență, cu remorcă-bucătărie de campanie. Pentru transportul pe calea ferată bateriei de mortiere md. 1911 i se repartiza un tren cu 90-100 osii.

În linii mari, dispunerea în poziție de luptă a fiecărui mortier md. 1911 presupunea săparea unei gropi cu di-

menșiunile 4 mx3,8 mx0,35 m, în care era instalată platforma, pe care apoi se montau, în ordine, afetul și țeava. Deși propaganda germană și austro-ungară vorbeau de instalarea în baterie a unei astfel de piese într-un interval de 24-50 minute, regulamentele artileriei k.u.k. (acronim al expresiei *kaiserliche und königliche*, imperială și regală) normau acțiunea la șase ore (în cazul unui teren favorabil), dintre care două ore pentru săparea amplasamentului platformei și patru ore pentru montarea propriu-zisă a mortierului. În oaz de transport pe calea ferată se mai adăugau încă șase ore, necesare descărcării piesei.

Mortierele Skoda au debutat în prima conflagrație mondială pe frontul belgian la solicitarea înaltului comandament german, înainte ca Austro-Ungaria să declare război Belgiei. La asediul fortificațiilor din jurul orașelor Namur și Anvers Armata 2

IUNIE 1940, LA CHIȘINĂU

Teodor Magder

La Chișinău au existat și astfel de manifestări, a ținut să ne asigure propaganda sovietică

Orașul Sibiu, capitală culturală europeană, a găzduit, între 24-27 iunie, Festivalul artelor, culturii și tradițiilor evreiești EuroJudaica. Cu acest prilej, l-am întâlnit pe domnul Teodor Magder.

Este descendent al unei vechi familii evreiești din Moldova. Bunicul, Iacob Magder, a luptat sub drapel în Regimentul 13 Dorobanți în Războiul de Independență din 1877. Drept răsplată, cu acordul celor două Camere ale Parlamentului, regele Carol I l-a naturalizat ca român prin Decretul nr. 2529/1879, întărit prin Diploma Domnească nr. 605 din 10 decembrie 1879, cu toate drepturile civile și politice de cetățean român. Tatăl, Solomon Magder, a fost avocat.

Teodor Magder s-a născut la Iași, la 30 octombrie 1921. Evenimentele dramatice din vara anului 1940 l-au surprins la Chișinău.

Între 1947-1950, urmează doctorantura la Institutul de Economie din Moscova, apoi este lector la filiala din Chișinău a acestui institut (1950-1957). Până în 1973 lucrează ca redactor și traducător, apoi ca redactor-șef al secției de știri externe la filiala din Chișinău a Agenției de presă TASS.

În calitate de redactor-șef și, mai târziu, de șef al secției de literatură științifică în limba română la Editura Știință (1973-1981), promovează cunoașterea corectă a limbii române și utilizarea terminologiei adecvate în limbajele politic, economic, diplomatic etc., inclusiv prin susținerea editării unui album monografic despre viața și opera lui Mihai Eminescu.

Din 1981 până în 1990, a fost nevoit să lucreze mai întâi ca lăcătuș, apoi ca redactor de ziar și organizator al muzeului uzinei Moldhidromaș din Chișinău. Din 1990 este angajat mai întâi consultant, apoi coordonator și șef al secției de relații externe și legături cu diaspora din cadrul Departamentului pentru Relații Naționale și Funcționarea Limbilor. În această calitate, precum și în cea de director executiv al Asociației Organizațiilor și Comunităților Evreiești din Republica Moldova (A.O.C.E.M.), participă la numeroase simpozioane, colocvii și reuniuni internaționale sub auspiciile O.S.C.E. și Consiliului Europei. Este la fel de activ și astăzi, la vârsta de 86 ani. Domnia sa a acceptat să acorde un interviu pentru revista Magazin istoric.

Grigore Cazacliu

- Ce vă amintiți despre vara lui 1940?

- În anul 1939 am absolvit Liceul „Alexandru Donici” din Chișinău și m-am înscris la Facultatea de Litere și Filosofie din București, în toamna aceluiași an. Am putut audia la cursuri elita științifică și culturală a României. De ajuns să vă spun că la Istorie l-am avut pe Nicolae Iorga. Era în ultimul lui an de viață. Până astăzi țin minte pasaje întregi din prelegerile acestui mare cărturar al neamului. La Psihologie ne predă profesorul Rădulescu-Motru, la Estetică profesorul Tudor Vianu, la Istoria Filosofiei profesorul Mircea Florian, iar la Filosofie Generală P.P. Negulescu. Aceștia au fost dascălii mei, cei care mi-au format spiritualitatea și mi-au deschis orizonturi nebănuite de mine.

Părinții rămăseseră la Chișinău. Tata, care era ofițer în rezervă, a fost concentrat. A plecat cu regimentul într-o altă zonă a țării. Mama a rămas singură. În vacanța de vară, în iunie 1940, m-am întors la Chișinău, fără să bănuiesc ce ne va aduce sfârșitul lunii.

A venit ziua de 26 iunie, cu ultimatumul sovietic. Totul s-a petrecut foarte rapid. Ne-am pus problema să plecăm, știam că Prutul va deveni o frontieră inaccesibilă și vroiam să ne reîntâlnim cu tata. Serviciul de poștă nu mai funcționa și nu mai puteam comunica cu el. Mama mi-a spus: „Hai să ne sfătuim cu nenea Grig!” Era vorba despre Grigore Cazacliu, rezidentul ținu-

tului Nistru. Era și el jurist, ca și tata, și erau oarecum prieteni. În dimineața zilei de 28 iunie, am pornit spre casa lui. Am ajuns acolo, am sunat, nimeni nu a deschis ușa. Am apăsat pe clanț și am intrat. Ferestrele erau vrașiște. Curentul de aer unduia perdelele. Am aruncat o privire și am văzut că nu mai era nimeni. Grigore Cazacliu, împreună cu restul administrației române, plecase. Atunci am hotărât să mergem la gară.

Mama era îmbrăcată într-o rochiță subțire, nu aveam cu noi niciun fel de documente. Am ajuns la gară și am asistat la plecarea ultimului tren din Chișinău. Era arhiplin, lumea se suise și pe acoperiș. S-a apropiat de noi un ceferist, probabil îl cunoștea pe tata, și ne-a spus cu voce scăzută: „Doamnă, nu vă sfătuiesc să plecați!” Mama a întrebat: „De ce?” „Noi am primit ordin să facilităm plecarea funcționarilor de stat, a unor personalități românești, dar nu și a evreilor - ne-a spus. Dacă vă urcați în tren nu vă garantez viața.” Cum nu existau curse auto, automobilele personale erau foarte puține, nu am mai avut cu ce pleca și am rămas la Chișinău.

- Cum apreciați reacția autorităților române în acele zile?

- Ceea ce vă voi spune nu este doar părerea mea. Cum poți caracteriza autoritățile, o armată națională care cedează un teritoriu al României fără să tragă un foc de armă? Cedează nu numai teritoriu, dar și populația. Lucrul acesta cu greu putea fi acceptat de românii din Basarabia. Am aflat mai târziu că în România s-a vorbit despre faptul că evreii ar fi batjocorit pe soldații români...

- Au fost asemenea incidente. Noi am publicat acum câțiva ani un articol (Magazin istoric, nr. 9/2001) în care autorul arăta, pe baza relatărilor jandarmilor care s-au retras din

În iunie 1940, avioanele de pe aerodromul Otopeni nu s-au ridicat în zădărnici

Basarabia, că asemenea acte ostile au fost comise în egală măsură și de ruși, ucraineni sau români.

– Desigur, dar nimeni dintre cei pe care i-am cunoscut nu a fost implicat. S-a vorbit despre niște comisari uciși la Chișinău. Așa ceva nu s-a întâmplat. Până la ora 11.30 în dimineața de 28 iunie, pe strada Ștefan cel Mare, colț cu strada care azi se numește Bănulescu-Bodoni, a existat o pușcă-mitralieră cu doi sau trei servanți. Nimeni nu i-a atacat.

După 1990, în România au apărut cărți, precum cea a lui Mihai Pelin, care au arătat că acestea au fost niște legende.

Practic, în primele două zile nu au existat autorități. În după-amiaza aceleiași zile de 28 iunie au apărut primii tanchiști și motocicliști sovietici. Nu a fost o primire deosebită. Mi s-a povestit că pe drum, în unele sate, oamenii le-au ieșit înaintea cu pâine și sare, cu un pahar de vin.

S-a mai spus că comuniștii i-au eliberat pe deținuții comuniști din închisoarea orașului. Nu este adevărat. Au fost puși în libertate chiar de către gardienii lor, când au plecat.

Comuniștii ăștia au format un comitet provizoriu, fără aprobarea cuiva. Am văzut și o proclamație, pe o jumătate de pagină, prin care se cerea: „Păstrați avutul poporului! Nu fufuiți!”

– Cum a fost în primul an al ocupației?

– Știți că economia sovietică era strict planificată. Primul lucru a fost că au dispărut pâinea, alimentele. Nu am mai găsit lame să mă bărbieresc. Asta a fost prima impresie.

Am înțeles imediat că fără cunoașterea limbii ruse, nu puteam face nimic. Trebuia să am grijă de mama. Tata rămăsese dincolo de Prut. De altfel, a avut un sfârșit trist. În septembrie, după venirea lui Antonescu, a fost deblocat din armată. Nu a fost primit în barou și a rămas pe stradă, fără familie, fără posibilitatea de a-și câștiga existența. A lăsat o ultimă scrisoare, în care arăta că era foarte îngrijorat de soarta soției și a fiului. Într-un moment de disperare, și-a pus capăt zilelor. Eu am aflat abia în octombrie și nu am vrut să îi spun mamei. Dar ea simțea că s-a întâmplat ceva cu el. Mama a murit în timpul războiului. În iunie 1941 s-a refugiat în Uzbekistan. A făcut o hemoragie cerebrală și a murit în 1943, la vârsta de 53 de ani.

După instalarea autorităților sovietice, deci, eu trebuia să asigur existența mea și a mamei. În luna august, am aflat că s-a deschis Institutul Pedagogic și m-am dus la rector. Îl țin minte și

Evreice din Chișinău arestate, sub paza unui soldat român

azi, îl chema Makar Makarovici Radu, era un moldovean din Tiraspol. L-am rugat să mă accepte ca student al Facultății de Limba și Literatura Rusă. El mi-a spus: „Cum crezi că îmi pot asuma o asemenea răspundere, ca peste trei ani să îți dau o diplomă care îți dă dreptul să predai la clasele superioare de liceu limba și literatura rusă, când dumneata nu știi boabă de rusă”. Era logic ce spunea el. Și atunci am găsit o soluție. I-am spus: „Mă acceptați până la prima sesiune de examene, peste trei luni. Dacă atunci primesc note de trecere, înseamnă că am dreptul să fiu student. Dacă nu, mă eliminați și eu nu pot avea nicio pretenție”. Am obținut note maxime la toate obiectele. La 19 iunie am dat ultimul examen, la 20 iunie 1941 am fost la o petrecere studentească. Apoi a început războiul. Am fost mobilizat, dar fiind basarabean, nu au avut încredere să mă trimită în linia întâi.

– Cum vedeți viitorul națiunii noastre, de pe cele două maluri ale Prutului?

– Este greu să fii prooroc într-o perioadă cu evenimente atât de imprevizibile, cum este cea pe care o trăim. Am citit nu de mult unele referiri făcute în 1946, la început de an, de către primul ministru dr. Petru Groza despre întâlnirea cu Stalin din decembrie 1945, când s-a aflat la Moscova în vizită oficială. Groza i-a pus aceeași întrebare lui Stalin. Acesta i-a răspuns așa: „Nu încapă îndoială că Basarabia este pământ românesc.” Sigur, Stalin se gândea că România avea să urmeze drumul Basarabiei și să devină republică sovietică. Dar important este faptul că el recunoștea că Basarabia este pământ românesc.

– Vă mulțumesc!

A consemnat Dorin MATEI

Werschetzer Gebirgsbote.

Organ für Politik, Land-, Volkswirtschaft und öffentliches Leben.

Herausgeber: „Im Böhmerwald wohnen, Mitten, heissen, heißt den Weg der Guten anzuzeigen“

Annoncenpreise: Bezeichnet jeden Sonntag, Mittwoch und Freitag und kostet eine Insertion in's Heim: Ganzjährig 12 Sch., halbjährig 6 Sch., vierteljährig 3 Sch. — Ausland 12 Sch. — Sonntags-Nummer 12 Sch., Mittwoch- und Freitag-Nummer 8 Sch.

Es werden nur gegen Voreinsendung des Betrages Anzeigen angenommen und berechnet sich für die Inserate die einseitige Zeile mit 12 Sch. der ersten Zeile einen bedeutenden Minder. — Eingeliefert per Seite 20 Hflr. — Inserate werden in allen Annoncen-Expeditoren des In- und Auslandes angenommen.

186.

Freitag den 9. August 1912.

56. Jahrg.

Frontispiciul ziarului care anunța, în numărul din 28 iulie 1912, sosirea lui Vlaicu la Vârșet

Marele aviator român și unul dintre pionierii aviației mondiale (Magazin istoric, nr. 6/2001), a fost oaspetele Vârșetului, oraș din Banatul vestic (azi aparține provinciei Voivodina – Republica Serbia). În anul 1912 acolo a avut loc un miting aerian, la care Vlaicu și-a dovedit măiestria. Relatări despre eveniment au fost consemnate, între alte publicații, și în ziarul local de limbă germană Werschetzer Gebirgsbote. Proprietate a lui Johan Eduard Kirchner, acest periodic fusese fondat în 1857 (primul număr a apărut la 31 ianuarie), având o apariție neîntreruptă de 84 de ani (ultimul număr a văzut lumina tiparului în anul 1942).

AUREL VLAICU LA VÂRȘET

MIRCEA MĂRAN

După ce, la 4 august 1912, Aurel Vlaicu zburase în fața publicului de la Orăștie, a urmat mitingul de la Vârșet, planificat pentru ziua de duminică, 11 august 1912. Fusese anunțat de *Gazeta Transilvaniei* în numărul din 20 iulie. Atât cetățenii Vârșetului, cât și cei din satele din împrejurimi, în special românii, s-au pregătit pentru eveniment. Se anunța venirea la Vârșet a locuitorilor din Oravița, Biserica Albă și Panciova și din așezările învecinate.

Werschetzer Gebirgsbote, în numărul din 28 iulie 1912,

scria că Vlaicu era „un aviator de renume mondial“, „născut în Ungaria, aviator român, fost membru decorat al Politehnicumului din Budapesta, deținător a două locuri întâi și trei locuri doi la competiția mondială ținută nu demult la Viena, care a realizat record mondial în aterizarea pe țintă și în coborârea forțată“. În continuare, mașina de zburat a lui Vlaicu era numită „cea mai ușoară, cea mai simetrică și cea mai originală mașină din lume“.

Noi amănunte despre Vlaicu și despre mitingul

său aerian de la Vârșet găsim și în numărul din 7 august, cu patru zile înainte de desfășurarea planificată a zborului, despre care scrie că „va interesa nu numai publicul din Vârșet, ci și pe mulți oameni din localitățile din împrejurime, astfel că duminica următoare va aduce un număr mare de persoane străine, dar și un spectacol deosebit de interesant, nemaivăzut aici până în prezent“.

Cei mai interesați de mitingul lui Vlaicu au fost românii, care îl considerau un adevărat erou național.

Imagine surprinsă în ziua demonstrației

Fanfara din Coștei, prima fanfară românească de pe aceste meleaguri, a participat la inaugurarea evenimentului.

In numărul care a apărut chiar în dimineața zilei de 11 august, *Werschetzer Gebirgsbote* scria: „Sperăm că timpul va fi favorabil în decursul executării acestui zbor de înălțime, care va oferi publicului nostru multe învățături. De menținerea ordinii, pe lângă poliție, se îngrijește și o formațiune de militari, precum și o echipă de salvare formată din pompieri. Din partea poliției s-a ordonat ca circulația vehiculelor să se desfășoare numai pe Calea Timișoarei, iar taxa este stabilită la 4 coroane pentru fiachere [trăsură, din fr. *fiacre* – n.n.], iar pentru omnibus 40 de heleri de persoană. Pe Calea Timișoarei

pot să circule și vehicule particulare”.

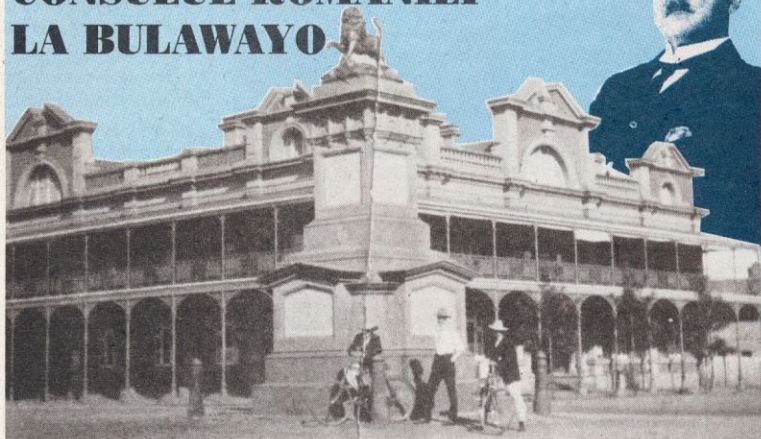
Cele mai multe detalii despre aviatorul român, inclusiv relatarea de la miting, se găsesc în numărul din 14 august al ziarului. „Avantajul mare al acestei mașini este că centrul de echilibru se găsește în partea din jos, ceea ce conferă aparatului o stabilitate uimitoare, împiedicând căderea acestuia. Un alt avantaj este faptul că, spre deosebire de alți aviatori, Vlaicu conduce avionul său cu ajutorul cârmei manuale. Deci, este nevoie doar de mâini, chiar și numai de o singură mână, în timp ce la celelalte construcții trebuie folosite și mâinile și picioarele”.

La sfârșit, corespondentul ziarului nota: „Evenimentul senzațional a atras un număr enorm de

oameni din oraș și din împrejurime. Erau cca. 14-15.000 de spectatori. Pe timp frumos, la 4 fără un sfert, Vlaicu a urcat în avion și după o decolare extrem de reușită, după câteva secunde s-a găsit deja în aer, însoțit de aclamațiile și salaturile entuziasmate ale publicului. A zburat apoi în cercuri concentrice mari deasupra terenului de lângă poligonul militar și s-a îndreptat cu o viteză

furioasă înspre locul numit Vasariste, salutând publicul cu mâna stângă. Minunatul spectacol a durat 15 minute, după care Vlaicu a aterizat, în timp ce spectatorii aclamau cu putere. Masele de spectatori, care au păstrat o ordine exemplară, l-au salutat cu însuflețire pe aviator... În fața hangarului a fost salutat de reprezentanții cercuali, ocazie cu care copiii Anușca Cârje și Titus Imbroane i-au dat curajului aviator, cu toată afecțiunea, un minunat buchet de trandafiri. Din păcate, la al doilea zbor s-a renunțat din cauza intemperiei care se apropia. Orașul nostru a avut o imagine extrem de interesantă în acea zi, căci circulația vehiculelor a depășit și cele mai mari așteptări. În cinstea aviatorului Vlaicu, la hotelul «Baros» a avut loc un banchet”. ■

T.W.S. SHAW, CONSULUL ROMÂNIEI LA BULAWAYO

LUMINIȚĂ FLORESCU

Instituția consulilor onorifici este cunoscută de mult timp și a fost practică intens de România în perioada dintre cele două războaie mondiale. După cum reiese din documentele oficiale, condițiile de înființare și funcționare ale acestei instituții erau, în acea perioadă, simple.

Imediat după Primul Război Mondial rețeaua delegații și consulate ale României era bine reprezentată atât în Europa, cât și în Canada, America Latină, mai puțin în Asia și Africa. Pentru a acoperi și acele spații, a apărut instituția consulatelor onorifice.

Rhodesia de Sud, colonie britanică, a crescut în importanță, mai ales datorită participării corpurilor sale de armată în campaniile Primului Război Mondial din Africa de Sud-Vest Germană (în prezent, Namibia), Estul Africii și din Europa. În 1923, a obținut statutul de auto-guvernare. Grație prețurilor favorabile pe piața mondială pentru produsele de export (tutun, bumbac, minerale), Rhodesia de Sud a devenit o țară relativ prosperă și atractivă. Ca urmare, a crescut și numărul de oficii consulare onorifice. În 1926, erau, conform informațiilor din *Official Year Book of the Colony of Southern Rhodesia*, cel puțin

patru consulate în centrul cultural și economic al țării din acea perioadă, Bulawayo, și șase în capitala Salisbury (actuala Harare), ale unor țări europene.

Cea mai „influentă” reprezentare diplomatică a vremii a deținut-o Franța; agentul consular la Salisbury era Sir Charles Patrick John Coghlan (1863-1927), cel dintâi prim-ministru după obținerea statutului de auto-guvernare. Avocatul Coghlan a fost cunoscut drept cel mai bun apărător al drepturilor colonizatorilor față de administrația Companiei Britanice a Africii de Sud (British South Africa Company, BSAC, înființată de Cecil Rhodes în 1889), fiind

ales președinte al Partidului Rhodesian și membru, încă din 1908, al Consiliului Legislativ local. Coghlan l-a susținut pentru ocuparea funcției de agent consular francez la Matabeleland, alt oraș important al Rhodesiei de Sud, pe Allan Ross Welsh, partenerul său de la firma de avocatură, sosit din Africa de Sud în 1899. Dorințele lui Coghlan au mers chiar mai departe, încercând să propună pentru ocuparea postului de consul onorific al Cehoslovaciei pe cel de-al treilea partener, E. Lucas Guest, dar candidatura acestuia a fost refuzată de ministrul de Externe cehoslovac.

Și alte state europene erau bine reprezentate fie la Salisbury, fie la Bulawayo. Educat la Oxford, Sir Raleigh Grey (1860-1936) a fost consulul Greciei la Bulawayo. Urmașul vestitilor conți englezi s-a acoperit de bravură în timpul războiului zulu-britanic (1879), apoi a ocupat funcția de comandant al Poliției de frontieră cu Protectoratul Britanic Bechuanaland (înființat în 1885, astăzi, Botswana). În timpul războiului anglo-bur (1880-1902) a servit în brigada australiană și în regimentul neo-zeelandez. Belgia a fost reprezentată de Robert Gordon (1866-1944), maior în Forțele militare al Commonwealth-ului, la Bulawayo; ca vice-consul, și de avocatul William Erskine Gill, venit din Africa de Sud în 1896, la Salisbury. Gill, care se remarcase practicând cu succes avocatura în orașele Kimberley și Port Elisabeth, a servit, între anii 1920-1930, și Italia, meritele diplomatice aducându-i atât Ordinul Italian al Coroanei, cât și medalia de Cavaler al Ordinului Coroanei Belgiene.

Și îndepărtata Norvegie a fost reprezentată de unul dintre cei mai faimoși avocați ai timpului, William Streak Honey (1867-1938), partener la firma Honey&Blackenberg. Honey s-a făcut remarcat nu numai în rândul colegilor de breaslă, care l-au și ales președinte al Societății Avocaților din Rhodesia de Sud, ci și prin participarea la salvarea civililor de la Mina Alice, în timpul revoltei populației Shona (1896-1897).

Patru concurenți spulberați

La mijlocul anilor 1920, odată cu dezvoltarea industriei miniere și, mai ales, a producției de tutun de bună

calitate și bumbac, Rhodesia de Sud a devenit o piață atractivă și pentru industria românească, aflată în plină formare și dezvoltare. Este probabil ca, alături de primele familii de români, de origine evreiască (Oscar Kaufman, Samuel Rabinowitz, Joseph Frankel, Samuel Gruber), stabilite în orașele Bulawayo și Salisbury, încă de la începutul secolului al XX-lea, să se fi așezat și alți români, atât în Rhodesia, cât și în Africa de Sud, Mozambic și partea de est a Congo-ului belgian.

De numele lui Thomas William Stuart Shaw se leagă și primele informații cu privire la posibilitatea numirii unui consul român în îndepărtata Rhodesia de Sud. Născut la Long-Sutton, în Lincolnshire, la 25 ianuarie 1880, Shaw a ales calea Africii, mai precis, Africa de Sud, unde și-a petrecut o mare parte din viață.

Prima informație despre cererea sa de a fi numit consul onorific al României la Bulawayo apare în scrisoarea nr. 2519/136 din 3 decembrie 1925 a Legației Regale a României, semnată de înșărcinatul cu afaceri C.M. Laptew, adresată secretarului de stat al Afacerilor Externe, Sir Austen Chamberlain (1863-1937). Cererea Legației

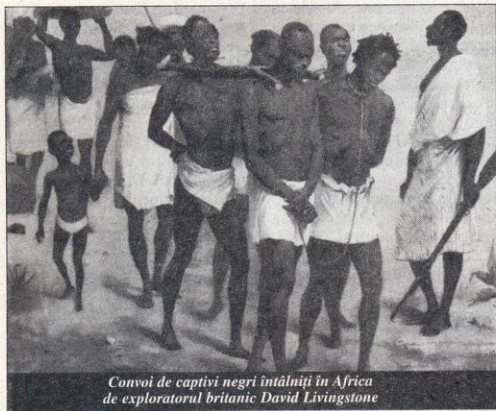
române a fost transmisă de către șeful Oficiului Dominionelor din Downing Street, L.S. Amery, spre rezolvare guvernatorului Rhodesiei de Sud, lt.col. Sir J.R. Chancellor, la 17 decembrie 1925.

Prin două note informative, la începutul noului an 1926, secretarul Departamentului Secretariatului Colonial îi propunea lui Amery ca guvernul român să ia în considerare, pe lângă candidatura lui T.W.S. Shaw, și pe cea a altor patru persoane, originare din România, dar naturalizate în Rhodesia de Sud cu statut social egal. Noii posibili candidați erau: Oscar Kaufman, partenerul unei bine-cunoscute firme și membru al Camerei de Comerț din Bulawayo; Samuel Rabinowitz, un agent manufacturer cu afaceri în cele două importante orașe africane; Joseph Frankel, un comerciant rezident în capitală, și Samuel Gruber, director al unei firme din Salisbury, la care era partener și Oscar Kaufman.

În comparație cu aceștia, T.W.S. Shaw era un simplu funcționar al unei companii care își desfășura activitatea la Bulawayo. Dar a avut câștig de cauză... Căci, la 8 decembrie 1926, Legația României la Londra solicita secretarului de

Imagine din Harare, în anul 1915

Convoi de captivi negri întâlniți în Africa de exploratorul britanic David Livingstone

stat pentru Afaceri Externe al Marii Britanii eliberarea unui atestat de consul onorific al României la Bulawayo pe numele său. Autorizația consulară a fost acordată la începutul anului 1927, informația apărând și în *Government Notice*, la 4 martie 1927, dată de la care T.W.S. Shaw a fost numit în mod oficial consul onorific al României în Rhodesia de Sud.

După cum o demonstrează un foarte interesant articol al unui cercetător ceh, Jaroslav Olsa (publicat în *Heritage of Zimbabwe*, nr. 23, 2004), nu a fost singura cerere de reprezentare diplomatică venită din partea lui T.W.S. Shaw. Într-o scrisoare, din 23 februarie 1926, deci, la puține luni după inițierea demersurilor cu România, Shaw s-a adresat guvernului cehoslovac pentru obținerea aceluiași post. Și nu numai Cehoslovaciei, ci și, aproape simultan, și Letoniei și Finlandei.

În Cehoslovacia, cererea lui Shaw a picat, după cum subliniază Olsa, cum nu se putea mai bine. Căci, prin decretul din mai 1923, statul începea o vastă campanie de

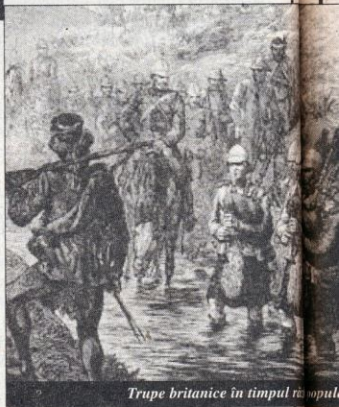
stabilire de relații diplomatice în lume. Iar continentul african devenise din ce în ce mai atractiv, existând, de asemenea, și câțiva cetățeni cehi pe acele teritorii. Drept urmare, guvernul a cerut investigarea posibilului candidat. Recomandările pozitive, venite destul de rapid, dovedind parcă o scurtă și deloc atentă analiză, s-au bazat pe mărturiile unor diplomați cehi, precum consulul din Cape Town, sau străini (consulul japonez), care au confirmat nu numai că îl cunoșteau pe candidat, ci și calitățile acestuia (Tanadao Imai, consulul onorific la Cape Town al Japoniei, declara chiar că l-ar fi propus pe Shaw statului său, dar acesta nu dorea să deschidă o reprezentanță diplomatică în Rhodesia de Sud, din cauza numărului redus de cetățeni niponi). La 15 august 1927, Shaw depunea jurământul de vice-consul onorific al Cehoslovaciei la Bulawayo.

Cu și mai mare rapiditate s-au mișcat cancelariile celorlalte state cărora T.W.S. Shaw le-a adresat cereri

similare. Astfel, el a fost numit în funcția de vice-consul onorific al Letoniei, la 30 octombrie 1926, și al Finlandei, la 21 iunie 1927.

O căsuță poștală

Din păcate, nu prea există informații cu privire la activitatea diplomatică desfășurată de acest interesant personaj pentru țările pe care le-a reprezentat în centrul economic al Rhodesiei de Sud. Cu toate acestea, o scrisoare a Departamentului Secretarului Colonial, nr. 17142/982, din 6 noiembrie 1930, atestă că

Trupe britanice în timpul războiului

guvernul român i-a acordat lui Shaw o importantă distincție, fapt care ne determină să credem că au existat și realizări pe care le-a apreciat la el.

În opinia ambasadorului ceh din Salisbury, Thomas Duffek, Shaw nu s-a făcut prea remarcat. El nu era bine cunoscut în înalta societate rhodesiană, nefiind nici bogat, nici o persoană prea influentă. Arhivele Ministerului de Externe cehoslovac nu conțin,

la rândul lor, prea multe documente despre activitatea vice-consulului de la Bulawayo. În 1927, cu prilejul morții primului ministru Coghlan, Shaw a trimis o scrisoare de condoleanțe; alte 2-3 rapoarte economice reprezentau contribuția, deloc importantă, la cunoașterea Rhodesiei de către Cehoslovacia. Astfel că, în octombrie 1929, Consulatul din Cape Town i-a cerut să-și dea demisia; eveniment care a avut loc la 30 octombrie 1929. Închiderea efectivă a consulatului a avut loc însă câteva luni mai târziu, la 15

despre T.W.S. Shaw a venit de la un turist ceh, J.V. Foit, în trecere prin Bulawayo. Conform mărturiilor sale, „a fost o primire rece, nu numai din cauză că el nu mai este consul onorific, dar și pentru faptul că are amintiri neplăcute de la doi *globetrotters* cehi, care au împrumutat o sumă mare de bani de la el și au dispărut după aceea.”

În martie 1939, Consulatul General al Finlandei la Cape Town informa, la rândul lui, ministerul din Helsinki că, în ultimii ani, T.W.S. Shaw nu mai comunicase cu ei. Dar, din cauza izbucnirii războiului, nu se cunoaște dacă acesta și-a dat demisia. O asemenea scrisoare nu a ajuns niciodată în capitala finlandeză.

Ca și partea română, autoritățile din Letonia l-au decorat, în 1937, cu Ordinul celor „Trei stele”, clasa a III-a. În ciuda unor plângeri cu privire la activitatea sa consulară (probleme legate de faptul că primea actele și banii necesari pentru acordarea de documente diplomatice, dar nu le soluționa niciodată, după cum o arată studiul cercetătorului ceh, mai sus pomenit), Shaw a

rămas reprezentant al acestor țări până la 20 august 1940, când Țările Baltice au fost ocupate de Uniunea Sovietică.

Ultimele documente existente în Arhiva Națională a statului Zimbabwe se referă la scrisoarea secretarului Departamentului de Afaceri Interne de la Salisbury, din 8 decembrie 1939, adresată lui T.W.S. Shaw, prin care se solicita explicații cu privire la menținerea funcției de vice-consul onorific al Letoniei și Finlandei și consul onorific al României, în condițiile în care Shaw părăsise, în septembrie 1937, Rhodesia de Sud, având domiciliul în orașul Ndola (Rhodesia de Nord). Răspunzând, Shaw a arătat că a reținut căsuța poștală din Bulawayo, pentru corespondență, și se va retrage din funcții, imediat ce cele trei țări își vor numi alți reprezentanți, el neinformând însă, în prealabil, aceste țări cu privire la decizia de a părăsi, din motive financiare (falimentul era iminent), Rhodesia de Sud.

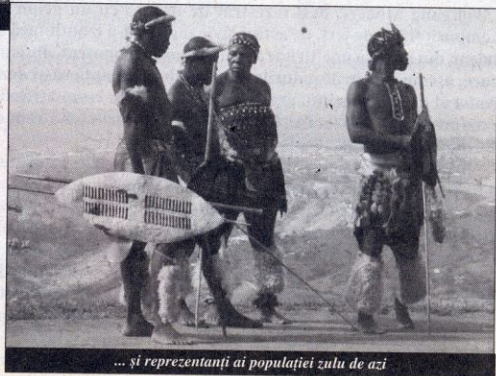
Nu am avut posibilitatea să verificăm informațiile potrivit cărora T.W.S. Shaw și-ar fi transferat afacerile în orașul Ndola din Rhodesia de Nord (în prezent, Republica Zambia) în ultima parte a vieții. ■

... populația zulu, în anul 1879...

martie 1930, după cum o atestă o notă diplomatică a autorităților cehoslovace către British Foreign Office. Probabil că, numai la intervenția engleză, T.W.S. Shaw a returnat inventarul oficial (simbolurile vice-consulului, sigiliul, stema și steagul Cehoslovaciei), dar niciodată arhiva oficială (în cazul în care aceasta a și existat!).

După cum o atestă studiul lui Olsa, ultima informație

... și reprezentanți ai populației zulu de azi

Chipuri uitate

*Lorenzo Da Ponte (în medalion) și-a sfârșit zilele ca profesor la Columbia
(în imagine, biblioteca celebrei universități americane)*

LORENZO DA PONTE LIBRETISTUL LUI MOZART

MANASE RADNEV

Într-o carte apărută la Paris (Misterieux Mozart, Plon, 2001), cunoscutul scriitor francez Philippe Sollers, referindu-se la creația lirică a compozitorului, reproduce următorul citat: „Wolfgang Mozart, deși înzestrat de natură cu un geniu muzical superior poate tuturor compozitorilor de ieri, de astăzi și de mâine, n-a izbutit încă să-și afirme la Viena divinul său talent, din pricina uneltirilor adversarilor; necunoscut, obscur, asemenea unei pietre prețioase care, ascunsă în străfundurile pământului, așteaptă să-și dezvăluie secretul splendorii sale“. Autorul acestor cuvinte era Lorenzo Da Ponte care, atribuindu-și rolul de „descoperitor“, recunoștea că Mozart a fost cel care i-a cerut să-i redacteze un libret după piesa lui Beaumarchais, Nunta lui Figaro.

Deși aportul său la succesul operelor compozitorului austriac este important, numele lui a fost cunoscut mai degrabă de muzicieni și melomani. Dar iată, aflăm dintr-un amplu articol scris de Joan Acocella, publicat la începutul acestui an de prestigioasa revistă americană The New Yorker, că Da Ponte a devenit, în vremea din urmă, eroul mai multor lucrări cu caracter biografic tipărite în Statele Unite și în Anglia. În anul 2000 au fost traduse în engleză și retipărite și Memoriile sale. Fără îndoială, „Anul Mozart“, prilejuit de împlinirea a 250 de ani de la nașterea celebrului fiu al Salzburgului (Magazin istoric, nr. 12/2006), a contribuit la redescoperirea interesului pentru cel care a scris libretul celor mai valoroase partituri lirice mozartiene: Nunta lui Figaro, Don Giovanni și Così fan tutte. Un alt motiv, la fel de însemnat, îl constituie biografia tumultuoasă, existența „picarescă“ a acestui poet al lui Mozart și prieten al lui Casanova.

● Evreu convertit la creștinism, preot pentru zece ani ● Dat afară din Biserica pentru că practica jocul de cărți și pentru aventurile erotice ● „Protoraperii” Venetiei ● Fuge cu nevasta nobilului în a cărui casă locuia ● Scriitor pentru Iosif al II-lea ● Alungat și din Viena ● Faliment la Londra, emigrant în America ● Profesor la Colegiul Columbia ● Revede „Don Giovanni” după 40 ani ● Inițiatorul primului teatru liric din S.U.A.

S-a născut în anul 1749, la Ceneda, un orașel din nordul provinciei venețiene. Aparținând unei familii de evrei, Emanuele Conegliano a devenit Lorenzo Da Ponte, după ce familia lui s-a creștinat, luând numele episcopului din localitate. La vârsta de 14 ani, a fost trimis la seminarul catolic, reușind în doi ani, după cum notează în *Memorii*, să învețe latină, greacă și ebraica, îndrăgostindu-se și de literatura italiană. Memorizează mii de versuri de Dante, Petrarca și Ariosto și compune, la rândul lui, poeme, inițiindu-se în arta scrisului, ceea ce îl va ajuta mai târziu să abordeze variate genuri literare.

Terminându-și studiile religioase, Da Ponte a fost hirotonisit și a urcat rapid pe scara ierarhică, ajungând profesor și prorector la seminarul din Portogruaro, o localitate apropiată. Dar, după ce a purtat sutana timp de zece ani, fiul tăbăcarului din Ceneda se hotărâște să înceapă o nouă existență și se stabilește în Cetatea dogilor.

Deși se afla în declin, Republica Venețiană, după cum remarcă autorul articolului din *The New Yorker*, reprezenta un spectacol fascinant. Cele șapte teatre de operă, carnavalul care se întindea pe aproape jumătate de an, nenumăratele case de joc confereau orașului din lagună o atracție irezistibilă. „M-am dedicat în exclusivitate – mărturisește Da Ponte – cârților de joc și dragostei”. Viața aventuroasă, presărată cu episoade erotice și, în special, unele scrieri ale sale, considerate a fi „incitatoare la revoltă”, i-au atras excluderea

din rândul slujitorilor Bisericii.

Această pedeapsă provoacă simpatia cercurilor liberale. Un nobil îl angajează ca secretar particular, altul, ca profesor al copiilor săi. Italia devenise, atunci, celebră prin „improvizatorii” ei, un fel de „protoraperi”, cum îi caracterizează Joan Acocella. La primirea unei teme și al unui

Beaumarchais, autorul piesei
Nunta lui Figaro

tempo, aceștia se pricepeau, pe loc, să compună versuri cu acompaniament muzical.

Perioada venețiană ia sfârșit în 1779. Da Ponte, un bărbat frumos, cu mult farmec, o convinge pe nevasta unui nobil, în casa căruia locuia, să fugă cu el. La denunțul mamei bărbatului înșelat adăugându-se și versurile unui poem ce-i ataca pe demnitarii republicii, „cuceritorul” de 30 de ani este sancționat cu izgonirea din oraș timp de 15 ani.

Doi ani mai târziu, îl găsim la Viena, angajat la curtea imperială. Iubitor al opereii italiene, împăratul Iosif al II-lea avea nevoie de un scriitor, care să traducă, să adapteze sau chiar să compună replici și scene originale la cererea interpreților principali,

așa cum era obiceiul. Puțin timp după ocuparea acestui post, Da Ponte l-a întâlnit pe Mozart. Acesta era deja cunoscut, dar nu abordase până atunci genul opereii bufe și de aceea i-a propus italianului să-i scrie un libret. Și astfel s-au născut, în patru ani, între 1786 și 1790, cele trei capodopere menționate înainte. „Ceea ce Da Ponte i-a oferit compozitorului austriac – observă Acocella – au fost, înainte de toate, versuri ușor de cântat, elegante, concise și spirituale. El a creat, de asemenea, conflicte limpezi și puternice, personaje atractive, capabile să inspire și să înfrunghieze dramatismul muzicii lui Mozart”. De pildă, în cazul piesei lui Beaumarchais, libretistul n-a ezitat să intervină, în ciuda faimei lucrării și a autorului, tăind sau inversând scene, reducând numărul personajelor, simplificând sau amplificând – totul în slujba muzicii și a dinamismului opereii.

Exemplificând și cu celelalte două mari compoziții muzicale, autorii cărților consacrate libretistului italian subliniază că Mozart și Da Ponte au schimbat opera bufă. Evident, nu e vorba de o scară a meritelor în acest sens, geniul mozartian fiind mai presus de orice, ci de rezultatele conlucrării lor creatoare: de la personaje schematice și intrigi stereotipe, frecvente înaintea lor, eroii opereii bufe au devenit mai veridici, mai interesați, comedia s-a transformat în tragicomedie.

Deși numele lui Da Ponte a rămas în eternitate prin ceea ce a scris pentru Mozart, viitorul opera sa conține și alte secvențe

demne de reliefat. Împăratul Iosif al II-lea a murit la o lună după premiera operei *Così fan tutte*, iar succesorul său, Leopold al II-lea, sensibil la vorbele și zvonurile dușmănoase la adresa libretistului italian, îl concediază. Poliția îi ordonă să părăsească Viena. „Sacrificat urii și invidiei unor oameni de nimic” – se va plânge el în memorii.

Viața lui de seducător va lua sfârșit prin căsătoria la Trieste cu Ann Celestine Grahl, cunoscută ca Nancy, o evreică trecută la creștinism ca și el, cu 20 de ani mai tânără, fiica unui negustor bogat. Cuplul se va instala la Londra, el continuându-și îndeletnicirea de „poet” al companiei italiene de operă de la Teatrul Regal. Va fi concediat după șase ani și se va ocupa de afaceri, dar fără succes. Se pare că nu avea nici o înclinație spre acest gen de activitate. A fost și arestat de mai multe ori pentru împrumuturi acordate, din naivitate, unor escroci. Constrâns de datorii neachitate, de nevoile sporite ale familiei – Nancy îi născuse cinci copii –, Da Ponte face un gest obișnuit astăzi, dar rar în epocă: emigrează în America. Suntem în 1805, iar el împlinise 56 de ani.

Montare contemporană a operei *Così fan tutte*

Avuns la New York, se avântă în comerț, deschizând o băcănie, apoi o librărie, iar mai târziu vânzând produse farmaceutice și de drogherie. Doi ani după debarcarea pe noul continent, îi calcă pragul librăriei fiul episcopului New York-ului și totodată președinte al Colegiului Columbia, Benjamin Moore. Pasiunea lui Da Ponte pentru literatura italiană îi cucerește pe fiu și pe tată și, astfel, el e numit profesor la această școală care, mai târziu, va deveni celebră. Dar studenții nu sunt prea atrași de italiană, preferând franceza și spaniola, mai de folos în profesiile comerciale. Având timp, Da Ponte începe să-și scrie memoriile. „Eu, care am introdus limba italiană în America, eu,

poetul lui Iosif al II-lea, autorul a 36 de drame, inspiratorul lui Mozart, după atâția ani de muncă îndârjită, n-am nici un discipol!”.

Inainte de a-și încheia lunga și zbuciumată existență, Da Ponte va avea satisfacția de a asista la turneele unor companii italiene de operă, ce vor reprezenta și *Don Giovanni*. Nu mai ascultase opera de 40 de ani. Scriitorul venețian va iniția campania pentru construcția unei săli permanente de operă, încununată cu inaugurarea, în 1833, a Operei Italiene, primul teatru de acest gen din Statele Unite.

Lorenzo Da Ponte se stinge din viață la New York, în 1838. Avea 89 de ani. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 octombrie 2007, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

–Cine a fost autorul proiectului centurii de fortificații din jurul Bucureștilor?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iulie 2007 este:

În preajma anului 1740

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Vasile Alexandru**, din Bistrița, județul Bistrița-Năsăud.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2008.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 1-702, sect. 1, București.

RĂPICIUNE

2

1939. A doua zi după izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial, Carol al II-lea își însemnează în jurnal: „Ziua Dudaiei. Să-mi trăiască, să fie mulțumită și, ceea ce rog pe Dumnezeu să-i dea, înainte de toate, e sănătate. Prea puțină atmosferă de sărbătoare, ca să putem să ne bucurăm mult... Seara, la masă, șampanie, ca s-o serbăm pe Dudaia, iar pe urmă cinema: *Little princess*, cu Shirley Temple.”

3

1878. Are loc cea mai mare catastrofă navală dinaintea celei a „Titanicului”, din aprilie 1912. Seara, unul dintre cele mai populare vase cu aburi de pasageri de pe Tamisa, *Princess Alice*, construit în 1865 (o excursie de o zi pe fluviu către Gravesend, Sheerness și Margate era o ieșire tradițională de familie pentru londonezii vremii), urca, întorcându-se de la Sheerness, cu aproximativ 700 de pasageri. Mulți ascultau orchestra de pe vapor, fără să observe pericolul reprezentat de nava *Bywell Castle*, care se îndrepta spre Newcastle, ca să încarce cărbune. Pentru căpitanul Harrison de pe *Bywell Castle* părea că *Princess Alice* va trece pe lângă el fără probleme. De aceea și-a modificat traseul corespunzător, ca să o depășească. Dar vaporul de pasageri și-a schimbat direcția, îndreptându-se către nava de marfă. Căpitanul Grinstead de pe *Princess Alice* a realizat că o coliziune era iminentă, a încercat să schimbe direcția, dar era prea târziu. *Bywell Castle* a lovit vaporul de pasageri, tăindu-l aproape în două. *Princess Alice* s-a scufundat în mai puțin de patru minute și peste 640 de pasageri au fost înghițiți de ape. Ancheta a stabilit că vina îi aparține în întregime căpitanului Grinstead, dispărut și el în dezastru, care a tăiat calea navei de transport.

7

1940. Mareșalul italian Rodolfo Graziani, comandant suprem al trupelor lui Mussolini în Libia (după moartea lui Italo Balbo, într-un accident de avion), trece granița în Egipt la presiunile Ducelui („Ataci sau îți dai demisia!”), care vrea neapărat fie măcar și o bucatică din Egipt și crede că poate înfrânge cu oamenii lui forțele britanice, mult mai slabe acolo. Graziani, care a căutat orice scuză posibilă pentru a nu se conforma, încearcă să dea vina pe toată lumea în eventualitatea, mai mult decât probabilă, a unui eșec. N-are încredere în sine, n-are încredere în soldații lui, dar, de fapt, nici nu se concentrează asupra războiului, cum reiese din jurnalul personal. Își însemnează în zilele premergătoare operației prânzuri în înalta societate, la restaurante selecte, ceremonii fasciste, vizite la teatru. Urmează dezastrul. În mai puțin de opt săptămâni britanicii distrug toate pozițiile italiene din Africa de Nord, capturând 150.000 de italieni. Englezilor li se pare straniu că atât de mulți prizonieri italieni au fost capturați având asupra lor bagaje frumos împachetate. Graziani îi scrie lui Mussolini că nimic din ce s-a întâmplat nu are vreo legătură cu el. Este nevinovat. Vina aparține celor care l-au sfătuit pe Duce să intre în Egipt.

19

1904. Hellen Keller, oarbă, surdă și mută de la vârsta de doi ani, își susține strălucit doctoratul la celebrul Redcliffe College din Marea Britanie. Tânăra datorează această performanță eforturilor extraordinare ale profesoarei ei, Anne Sullivan Macy. Cazul doatei și ambițioasei sale eleve constituie subiectul unei cărți semnate de profesoară, cu doi ani mai înainte, sub titlul *Istoria vieții mele*.

28

1906. Soții Thérèse și Frédéric Humbert, arestați și condamnați la Madrid, în urmă cu trei ani, pentru escrocherie, sunt eliberați din închisoarea orașului francez Rennes. O mulțime de curioși îi așteaptă la porțile temniței, în frunte cu ziaristiții, pentru că arestarea lor a constituit o știre de prima pagină a jurnalelor. Soții Humbert au înșelat vreme de 18 ani oameni naivi și generoși, de a căror credulitate au profitat, operând cu sume imense de bani, transmutând moșteniri, cu acte false etc. Thérèse se urcă în grabă într-o mașină, ferindu-se de ochii presei, dar, ajunsă la gară și știindu-se urmărită de opinia publică, își ia sfidător un bilet la clasa I pentru trenul spre Paris, dând pe el trei din cei cinci ludovici puși la dispoziție de administrația penitenciarului. Frédéric, mai modest, își ia bilet la clasa a treia.

În memoriile sale, fruntașul politic liberal I.G. Duca, în mai multe rânduri ministru și prim-ministru (noiembrie-decembrie 1933), aprecia că cei 48 de ani cât regele Carol I s-a aflat în fruntea statului român au reprezentat pentru noi „o domnie foloșitoare. Lui îi datorăm în primul rând prestigiul Regatului, un capital politic [...] care în ceasurile hotărâtoare ale frământărilor pentru unitatea națională ne-a fost de un ajutor prețios.”

Marți, 7/20 aprilie 1909, regele Carol I împlinea 70 de ani. În zorii zilei, 21 de lovituri de tun au anunțat Capitalei țării evenimentul.

Regele voise să facă din aniversarea zilei sale de naștere o sărbătoare de familie. Numeroase telegrame de felicitări au sosit de la alți suverani și guverne străine. O onoare deosebită i-a făcut împăratul Germaniei Wilhelm al II-lea. El l-a delegat pe fiul cel mare, Friedrich-Wilhelm, moștenitorul tronului, însoțit de o strălucită suită, să se deplaseze la București și să înmâneze regelui României bastonul de Generalfeldmarschall al armatei prusiene. Înmânarea înaltei distincții s-a desfășurat în cadrul unor ceremonii care subliniază semnificația evenimentului și pe care le vom evoca păstrând stilul și formulările de atunci.

CAROL I, MAREȘAL AL ARMATEI PRUSIENE

VALERIA BĂLESCU, CORNELIU M. ANDONE

La orele 10 dimineața, M.S.Regele Carol I, înconjurat de M.S. Regina, A.A.R.R. Principele moștenitor Ferdinand și Principesa Maria a României, fratele său Principele Carol Anton de Hohenzollern, Principele Carol și Principesa Elisabeta, l-a primit la Palat pe Principele Friedrich-Wilhelm, urmat de numeroasa suită, care i-a remis bastonul de *Generalfeldmarschall* al armatei prusiene.

Alteța Sa Imperială și Regală a dat citire următoarei scrisori imperiale:

„Prea strălucite,
prea puternice Principe,
iubite văr și frate,

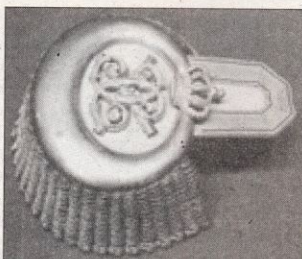
Cu mare plăcere aduc Maiestății Voastre la aniversarea a 70-a a zilei de naștere sincerele și cordialele Mele felicitări. Maiestatea Voastră poate fi bine încredințată că iau parte în chipul cel mai

călduros și cordial la acest eveniment îmbucurător atât pentru Voi, cât și pentru credincioșii Voștri supuși și că am totdeauna o deosebită satisfacțiune de a întreține legături de prietenie sinceră cu Maiestatea Voastră [...] Rugând prin aceasta pe Maiestatea Voastră de a primi în armata Mea demnitatea de *Generalfeldmarschall*, nu fac decât să mă unesc cu armata Mea în această cordială urare ca

Dumnezeu să binevoiască a dăruî Maiestății Voastre încă ani mulți cu deplină sănătate și voioșie.

Am însărcinat pe fiul Meu, Altețea Sa Imperială și Regală Principele Moștenitor, de a prezenta Maiestății Voastre epoletele și însemnele de *Generalfeldmarschall*...

Emoționat, regele Carol I a răspuns: „Sunt foarte fericit și tot pe atât de plăcut surprins prin rara distincțiune pe care M.S. Împăratul și Rege, Augustul Vostru Tată, Mi-a conferit-o prin numirea Mea ca *Generalfeldmarschall* în armata Sa încununată de glorie [...] Privesc înapoi asupra unei jumătăți de veac de legături care Mă unesc atât de aproape de armata prusiană și-Mi amintesc cu recunoștință de timpurile depărtate când am trecut prin înalta școală a regimentelor de gardă și am învățat arta războiului, prin care am izbutit a conduce la biruință tânăra Mea armată [...]

Epolet de colonel din Regimentul 2 Dragoni al Gărzii prusiene, ținută de ceremonie, purtând însemnele gradului de feldmareșal al armatei prusiene (a aparținut regelui Carol I)

Vă rog a transmite Augustului Vostru Tată adâncile mele mulțumiri și a raporta că Eu, împreună cu armata Mea, suntem mândri de primirea în rândul Feldmareșalilor Împărăției Germane.“

La orele 10.30 dimineața, M.S. Regele Carol, însoțit de membrii familiei regale și înaltul său oaspete, a pornit spre Mitropolie. La sosire, regele a fost întâmpinat, la intrarea în

biserică, de către Î.P.S.S. Athanasie Mironescu, Mitropolitul Primat, de președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu, de ceilalți miniștri. În biserică se aflau: șefii misiunilor străine și atașatii militari, președinții și vicepreședinții Corpurilor legiuitoare, foștii președinți de Consiliu de Miniștri, foști miniștri, președinți și membri ai Înaltelor Curți de Casație și Conturi, primarul Capitalei, președintele Academiei Ro-

mâne, generali și ofițeri superiori, alți înalți demnitari și șefi de instituții.

Î.P.S.S. Mitropolitul Primat, înconjurat de înaltul cler, a oficiat serviciul religios, după care Regele Carol I, împreună cu înaltul oaspete și familia regală, a trecut în Palatul mitropolitan, unde a primit felicitările persoanelor prezente.

Apoi, M.S. Regele împreună cu principele moștenitor german și familia re-

Modelul prusian al bastonului de mareșal, cum era și cel oferit regelui Carol I, data din timpul Marelui Elector de Brandenburg (1640-1688). El se compune dintr-un tub de argint, lung de 520 mm, cu diametrul de 35 mm, înfășurat în catifea de culoare albastru deschis și împodobit cu un rând de coroane regale prusiene, alternând cu un rând de vulturi prusieni, toate din argint aurit. Pe cel primit de regele Carol I, la partea de sus a tubului, se afla inscripția *WILHELM II KÖNIG VON PREUSSEN DEN FELDMARSCHALL KÖNIG KARL I VON RUMÄNIEN* (Wilhelm II Regele Prusiei Feldmareșalului Rege Carol I al României), iar la partea de jos: *ZUM 70 GEBURSTAGE. 20 APRIL 1909* (Cu ocazia celei de a 70-a aniversări. 20 Aprilie 1909). La extremitățile tubului erau înșurubate două capace din argint smălțuit portocaliu; pe capacul de sus se află inițialele din aur *W.II R* (Wilhelm II Rex) și deviza *SUUM CUIQUE* (Fiecăruia al său); pe capacul de jos se află vulturul prusian în smalt negru.

Generalii feldmareșali prusieni mai purtau un baston de serviciu sau de „călărie”, din trestie castanie, lung de 680 mm, întărit printr-o vergea de oțel. Cel primit de Carol I purta la partea superioară o coroană din aur și textul: *W.II R.* și *SUUM CUIQUE*; la partea inferioară, tot din aur, un vultur prusian și textul: *KÖNIG KARL I VON RUMÄNIEN*.

gală s-au suit în trăsură și au mers în piața Bibescu-vodă (actualmente Piața Unirii), pentru a primi defilarea trupelor. Acolo se aflau toate persoanele care participaseră la *Te-Deum* și un numeros public.

M.S. Regele a primit defilarea, ținând în mână bastonul de *Generalfeldmarschall*, cu care saluta trupele.

După defilare, M.S. Regele și înaltul său oaspete s-au întreținut cu persoanele prezente, apoi, la orele 12.30, luând loc în trăsură, s-au întors la Palat.

Capacul inferior al bastonului de mareșal român, model 1918, reprezentând crucea Ordinului „Mihai Viteazul”, cu cifra regelui Carol al II-lea

Seara, la orele 19.30, la Palat a avut loc un dîneu, în timpul căruia, ridicând paharul, regele Carol I a rostit un toast în cinstea împăratului german. Între altele, el a ținut să spună: „De mai bine de

50 ani sunt strâns legat de viteaza armată a Prusiei; prin numirea mea ca *Generalfeldmarschall* aceste legături au devenit indisolubile; lunga Mea carieră militară dobândește astfel o înălțare și totodată o încheiere istorică. Această rară distincțiune, precum și numeroasele dovezi de iubire pe cari Maiestatea Sa mi le arată în toate împrejurările, mișcă adânc inima Mea...”

Cuvintele regelui au fost urmate de urale prelungite, iar muzica a intonat Imnul național prusian.

Mareșalatul este o demnitate în unele armate, un grad și o demnitate în altele. Întotdeauna și oriunde el este însă cea mai înaltă expresie a ierarhiei militare. În armată, bastonul simbolizează marea comandament, pentru că numai generalii de căpetenie au dreptul să-l poarte. Originea bastonului se pierde în negura timpului, fiind cunoscut la vechii egipteni, la greci, ca și la romani.

În Franța, demnitatea de mareșal a fost introdusă de Filip al II-lea August (1180-1223), a fost suprimată în timpul Primei Republici și reintrodusă în 1804, de către Napoleon I. Bastonul de mareșal are cam aceeași formă exterioră în toate armatele: lung de circa 500-550 mm, diametrul de 35-45 mm, îmbrăcat în catifea și împodobit cu însemnele țării respective și diverse decorațiuni, devize, dedicații etc. Pentru perioada la care ne referim, toate armatele din țările mari europene aveau acest grad: Anglia, Germania, Franța, Austro-Ungaria, Rusia, Italia.

În istoria armatei române, gradul de mareșal apare la 18 noiembrie/1 decembrie 1918. În aceea zi, revenit în Capitală după refugiul din Moldova, regele Ferdinand, în calitatea sa de comandant al Armatei Române, a fost înălțat în acest grad. Cu acel prilej i-au fost conferite, în fața Palatului Patriarhal din București, bastonul și cartea de mareșal, concepută sub forma unui hrisov, al cărui text a fost citit de

generalul de divizie Eremia Grigorescu, ministrul de Război.

Suveranul își exprimase gândul ca acest grad să fie acordat și generalilor care contribuiseră la victorie. Nu cunoaștem motivul pentru care, atunci, nu s-a înfăptuit aceasta. Oricum, evenimentele nu mai erau prielnice: dintre ofițerii care puteau să primească noul grad, Alexandru Averescu demisionase în 1918 și intrase în politică. Constantin Presan era trecut în rezervă, la cerere, prima oară în 1918 și apoi, definitiv, în 1920, iar Eremia Grigorescu murise, în 1919.

Ideea a fost reluată în 1930 de către regele Carol al II-lea, care își dorea pentru sine acest grad. Dar, pentru că el nu se putea compara, ca activitate militară, cu generalii Presan și Averescu, cele două Camere ale Parlamentului au votat crearea, începând cu 14 iunie, a demnității de mareșal. Ea era onorifică și se conferea capului oștirii și ofițerilor generali, care aveau gradul de general de corp de armată și „care au condus cu succes operațiunile armatei române în funcția de șef al Marelui Cartier General sau de comandant titular al unei armate.”

În această postură nu se aflau decât trei persoane: regele (cap al oștirii), Constantin Presan (șeful Marelui Cartier General în 1917-1918 și 1919-1920) și Alexandru Averescu (comandant titular al Armatei a II-a). Astfel, la

Principele moștenitor Wilhelm a răspuns: „Este pentru Mine o deosebită cinste, bucurie și satisfacție că împărătescul Meu Părinte M-a ales pe Mine spre a transmite urările Sale cele mai călduroase și mai sincere Suveranului înrudit, cu prilejul acestei zile, aici în Capitala frumoasei Sale țări. Tatăl Meu, pentru a da o deosebită însemnatate urărilor Sale, Mi-a atașat reprezentanți ai armatei prusiene, care e mândră de înalta distincțiune ce a acordat astăzi Maiestății Voastre [...] Maiestatea Voastră a câștigat și dincolo de hotarele vechii

patrii noi titluri de glorie și onoare pentru numele de Hohenzollern [...] Toate urările și, mai cu seamă, acele pe cari le simțim pentru Maiestatea Voastră, pentru Maiestatea Sa Regina și pentru întreaga Familie Regală, rog să-Mi fie îngăduit a le cuprinde în aceste cuvinte: Trăiască Maiestatea Sa Regele Carol, Maiestatea Sa Regina Elisabeta și întreaga Familie Regală a României!”

Muzica intonează Imnul național român.

La orele 21.30, M.S. Regele Carol I s-a retras în apartamentele sale, iar M.S. Regina Elisabeta, însoțită de

principele moștenitor al Germaniei, perechea princiară Ferdinand și Elisabeta, copii acestora Carol și Elisabeta și principele Carol Anton de Hohenzollern au mers la Teatrul Național, unde a avut loc o reprezentație de gală, iar în urmă la Palatul Știrbei, unde societatea *Roiu* dădea o reprezentație teatrală de binefacere.

Cotidianul bucureștean *L'Indépendance Roumaine* din 11/24 aprilie amintea că regele Carol I era, după împăratul Franz-Joseph, singurul posesor al gradului

14 iunie 1930, regele Carol al II-lea a fost investit cu noua demnitate. Ceilalți doi au primit-o într-un cadru special: manevrele regale de toamnă, desfășurate în septembrie-octombrie la Sighișoara.

Însemnelele au fost înmânate de proaspătul rege-mareșal la 30 septembrie. Bastoanele, preluate ca model după cele franceze, au ornamentele create de pictorul Costin Petrescu, iar realizarea tehnică a aparținut Casei de bijuterii franceze „Falise”, din Paris. Ele au fost înmânate odată cu cărțile de mareșal, cu cifra posesorului, executate de firma „Socec”, prețum și epoleții, asemenea celor de general, având prinse pe ele două bastoane încrucișate peste coroana regală.

La 10 mai 1940, pentru a putea accede el însuși la acest grad, generalul Ion Antonescu îl învestea cu această demnitate pe regele Mihai I, ca șef al armatei; astăzi, regele Mihai I este singurul mareșal român în

viață. La 21 august 1941, regele îl învestea, la rândul său, pe generalul de armată Ion Antonescu cu aceeași demnitate.

Trebuie să amintim faptul, mai puțin cunoscut, că la 11 noiembrie 1933, mareșal al României fusese desemnat și regele Alexandru I al Iugoslaviei, cumnat cu Carol al II-lea.

După 1948, în statutul corpului ofițerilor gradul de mareșal continua să existe, drept cel mai înalt dintre ele. El se putea acorda, atât în timp de pace, cât și de război, ofițerilor cu gradul de general de armată „pentru contribuții de seamă aduse la întărirea forțelor armate și pentru merite deosebite în conducerea trupelor.”

Potrivit legii actuale, gradul de mareșal se acordă aceleiași categorii de generali, dar numai în timp de război, pentru merite deosebite. Atât în perioada 1948-1989, cât și după 1990 regulamentele nu prezentau forma grafică nici a bastonului, nici a epoleților. ■

Regele Mihai I, purtând bastonul de mareșal, model 1930, la ceremonia din 8 noiembrie 1941, cu prilejul revenirii de pe front a unor trupe române; în stânga – regina-mamă Elena, în dreapta – feldmareșalul german Wilhelm Keitel

de *Generalfeldmarschall* al armatei prusiene, precizând: „Este un omagiu adus singurului suveran în viață, care a comandat o armată victorioasă în fața inamicului...” (se referea la Războiul din 1877-1878).

Comentând vizita prințului moștenitor german, ziarul *Conservatorul* din 12 aprilie 1909 scria: „Vizita Sa nu este un act de rece politețe și nici o scurtă și obligatorie apariție protocolară [...] O vizită care durează o săptămână întreagă

nu mai poate fi o simplă vizită de etichetă; ea trece peste marginea convenționalismului Curților și devine o afectuoasă manifestare, căreia i se dă o deosebită importanță politică. Iată adâncul înțeles al lucrului pe care simțul subtil al poporului român l-a pătruns.”

Presa franceză comenta evenimentul cu vădită nemulțumire, văzându-l ca pe o creștere a influenței germane în România. Ziarul *Temps*, preluat și comentat de *La Roumanie* din 16/29 aprilie,

preciza că vizita prințului moștenitor german la București fusese decisă încă din vara anului 1908, în urma unei întreveneri dintre D.A. Sturdrza, președintele Consiliului de Miniștri român, și prințul von Bülow, cancelarul german, care purtaseră discuții ce nu fuseseră făcute publice, la Norderny.

Ziarul rusesc *Novoe Vremia*, din 15/28 aprilie 1909, scria cu iritare: „Ceea ce a trebuit să facă Rusia a făcut Germania.” ■

VIATA UNEI FAMILII ÎN COLONIA DE ROMÂNI DIN DIOSIG

(Urmare din p. 29)

Echipe formate din învățători și profesori mergeau pe la casele țăranilor pentru a duce „muncă de lămurire”, adică pentru a-i convinge pe țărani să intre în colectiv. După cum își amintește unul dintre cei ce erau atunci copii, echipele erau atât de numeroase, încât aproape că nu încăpeau în casă. Când veneau, dădeau la o parte duna de pe patul copiilor împingându-i pe aceștia către perete pentru a-și face loc să stea jos. Îi vorbeau bunicului despre avantajele înscrierii în colectiv, acesta le răspundea că nu se înscrie și să îl lase în pace. Spre seară veneau din nou. Atunci bunicul își lua coșul și pleca cu căruța cu cai pe câmp, unde își petrecea noaptea. Alteori bușicul dormea în grajd pentru ca, dacă ar fi venit, să creadă că nu este acasă. Odată au venit noaptea, bunicul nu era acasă, dar acest răspuns nu i-a mulțumit. Au intrat înăuntru și au dat la o parte cuvertura de pe patul unde dormea bunica, pentru a vedea dacă nu se ascunsese.

A doua colectivă s-a numit „Petöfi”, după numele poetului de origine ungară omorât în timpul Revoluției de la 1848, sau „colectivul chiburilor”, deoarece aici s-au înscris cei care aveau suprafețe mari de pământ. A treia

colectivă, „Unirea”, s-a înființat în 1961. S-au înscris țăranii cu suprafețe medii de pământ, de câteva ha. Aici s-a înscris și bunicul meu. Au predat grapa, căruța, caii. Au păstrat vacile, deși nu aveau hrană suficientă pentru ele. Au fost și țăranii care nu s-au înscris niciodată în colectivă. Li s-a propus să primească în schimb o bucată de pământ în zone de deal sau munte și să se mute acolo. Au refuzat să plece, dar pământul li s-a confiscat oricum.

În 1963 bunicul a urmat Școala pregătitoare de cadre pentru gospodăriile agricole colective (cu durata de cinci luni), specialitatea contabil. A fost contabil la C.A.P. Diosig, devenind mai apoi contabil șef. În 1977 a terminat Liceul Economic de Contabilitate și Comerț din Oradea, specialitatea contabilitate și merceologie agricolă.

C.A.P.-ul a încorporat doar o parte din forța de muncă. Restul oamenilor s-au îndreptat spre fabricile din Oradea: de aluminiu, de lapte, de zahăr etc. La început au făcut naveta, apoi au primit apartamente la bloc.

În 1962 bunicii tencuiesc casa. În formă finală, casa avea trei camere: una pentru părinți, una pentru fată și una pentru cei doi băieți. În anii 1965-1975, până spre 1980 s-au construit în Colonie casele tencuite, cu acoperiș de țiglă, cu două sau trei camere, cu bucătărie de vară separată, cu poartă de tablă, acestea fiind, în mare parte, casele din ziua de azi. După moartea ambilor părinți, copiii au vândut casa. De atunci, tatăl meu nu a mai trecut pe acea stradă. ■

Am prezentat în numărul trecut al revistei câteva cazuri de informatori prinși chiar de Securitate că, din anumite motive, furnizau informații false.

Continuăm cu un alt element care putea falsifica informația: chiar ofițerul de securitate.

Gardienii de la Aiud, fotografiați sub lozincă: „Legionarismul s-a născut în închisoare, din ură, sânge și crimă; legionarismul a murit pentru todeauna aici, în Aiud, prin reeducare”

CAPCANELE ARHIVELOR SECURITĂȚII

FLORIAN BANU

Nu de puține ori, ofițerii de securitate, ahtiați după onoruri și recompense, nu șovăiau să „descopere” organizații subversive, să aresteze „dușmani ai poporului” sau să efectueze „recrutări” imaginare de informatori.

La 11 februarie 1953 *Alexandru Drăghici* spunea: „O altă problemă este aceea că *la noi se cultivă minciuna*” [subl. ns. – F.B.]. Tovarășii care au fost desemnați să dea rapoarte au fost anunțați din timp pentru întocmirea lor, însă cu toate acestea au venit aici și au început să arate o serie de minciuni, toate cu darul de a umfla lucrurile, de a da importanță mai mare unor lucruri, de a specula câte un succes pe care l-a avut (sic!).

De unde oare asemenea metode? Credeți oare că aveți de-a face cu proști care nu cunosc realitatea? De ce oare această atitudine? Oare tov. directori ei înșiși cred, se lasă convinși așa de ușor?

Părerea mea este, așa cum a dovedit și directorul de la Iași și tov. Gluvacov, precum și alți tovarăși, că în loc să controleze munca și să vină cu date verificate în fața conducerii ministerului, *vin cu date ireale, care pe deasupra mai sunt și umflate, și plus de aceasta există tendința de demagogie, de a prezenta lucrurile ca succese și chiar*

Șefii Securității erau conștienți de minciuna care domnea în notele informative

acolo unde au fost insuccese tovarășii caută să scoată că și acolo a fost un succes [subl. ns. – F.B.]. Această atitudine lipsită de răspundere, faptul că ea este practică de oameni de răspundere dovedește că în aparatul respectiv este cultivată această metodă burgheză: minciuna”.

Stratagemile de raportare bombastică a unor rezultate nu erau aplicate doar în cazul ședințelor de bilanț „pe minister”. În munca din regiuni și raioane se practica pe scară largă dezinformarea organelor centrale de securitate prin raportarea unor acțiuni fictive. De exemplu, organele de securitate din raionul Șomcuta au primit ordin de identificare și supraveghere informativă a unei persoane. Ca urmare, au

Tentația dosarului oprit

lucru, cu această toleranță a muncii proaste, trebuie trași la răspundere serios acei care nu muncesc“.

„Moda“ rapoartelor hiperbolizate se răspândise și în rândul „elitei“ Securității, recte ofițerii Direcției de Informații Externe (D.I.E.). De exemplu, în raportul de activitate al Direcției pe anul 1955 se menționează că, în domeniul tehnico-științific, „au fost obținute

Securitatea dispunea de laboratoare în care se puteau fabrica eroi ai luptei anticomuniste

raportat că „elementul a fost identificat și i s-a deschis dosar de verificare, arătând și numele conspirativ al informatorului [folosit], ca după șase luni, când regiunea a cerut note de stadiu asupra dosarului, să se raporteze că obiectivul nu se identifică în raza raionului“.

Practica rapoartelor false a fost longevivă. În 1956 Alexandru Drăghici tuna și fulgera împotriva ei: „mă duc la regiunea București, în raionul Urziceni, și găsesc organizația legionară intactă, nici un agent în concentrare, agentul păzește vacile și oile și noi ne lăudăm că ne întâlnim cu agentura. Ofițerii raportează fleacuri și bandiții duc activitate în sabotarea gospodăriilor agricole, întovărașirilor. Ce fel de acoperire este aceasta, ce fel de Securitate? [...] Pe cine vrem să înșelăm, statul? Acesta nu se înșală. Trebuie terminat cu acest

prin agentură un număr de 607 patente industriale, care au fost înaintate conducerii ministerului pentru a fi trimise instituțiilor de resort. Patentele au cuprins probleme importante, ca problema cauciucului sintetic, metode de preparare a materiei prime necesare la fabricarea de mase plastice, prepararea unor combustibili rezistenți la șoc, fabricarea catalizatorilor și modul de întreținere a lor și alte probleme la a căror aplicare lucrează institutele de cercetări din țara noastră. Unele patente, după ce au fost verificate, au putut fi aplicate cu succes în producție“. Având în vedere că anul era 365 de zile, reiese că ofițerii D.I.E., 161 la număr în acel an, 83 dintre ei doar cu școala elementară (!), obțineau 1,66

patente/zi (!), un record greu de egalat, având în vedere că aceștia se ocupau și de probleme militare și politice, mai cu seamă de supravegherea și dezbinarea exilului românesc.

Dincolo de documentele care denaturau realitatea din cauza subiectivității celui care le-a întocmit, trebuie evidențiată existența unei categorii de documente de o gravitate excepțională, și anume rapoartele falsificate redactate de ofițerii de securitate pentru a acoperi unele crime săvârșite în numele „luptei de clasă“. Probabil că adevărul despre astfel de acte nu ar fi fost consemnat niciodată în documente de arhivă, ci doar în memoria colectivă, dacă chiar conducerea centrală a Securității, nemulțumită de faptul că organele regionale nu au cerut aprobarea pentru astfel de măsuri extreme, nu ar fi dispus efectuarea unor anchete. Elocvent în acest sens este cazul împușcării „chiaburilor Trifa Iosif, Pom Traian și Andreșel Ioan, din comuna Bistra, jud. Turda“, în luna august 1950, la marginea satului. În urma anchetei ordonate de Direcția Generală a Securității Poporului a reieșit că executarea acestora cu sânge rece a fost camuflată de Serviciul de Securitate Turda, prin întocmirea unui raport din care reieșea că „chiaburii“ nu s-au supus somației și au atacat cu arme de foc organele Securității.

Pe lângă documentele falsificate pentru a ascunde crime, Securitatea a mai fabricat și alte categorii de documente în vederea „legendării“ unor ofițeri de

securitate acoperiți trimiși peste hotare sau infiltrați în grupările ostile regimului comunist din interiorul țării. Acest gen de documente este mult mai greu de depistat, adevărul fiind ținut sub tăcere de foștii ofițeri, iar victimele lor cunoscând, în cel mai bun caz, doar o frântură din el. În acest sens, un anchetator al Securității îi spunea unuia dintre cei pe care îi ancheta: „avem și secții de confecționat eroi. Ești suficient de inteligent să-ți dai seama că multe vedete ale rezistenței naționale sunt pionii inconștienți ai planurilor noastre sau sunt creați în laboratoarele comuniste. Ne mai dau câte o mână de ajutor «Vocea Americii», «Europa liberă» și alte oficine reacționare. Tu nu ești destinat pentru acest rol”.

incomode pentru regim, cât și provocarea unor reacții greșite și a unor măsuri inoportune din partea serviciilor de informații-adverse. Tactica cea mai des uzitată era aceea clasică aîmbinării informațiilor false cu cele reale:

Elocvent asupra modului de lucru al compartimentelor de dezinformare este un document redactat în 18 august 1980, cu titlul *Schiță legendă pentru acreditarea ideii că Ioana Măgură și Noël Bernard ar avea legături atât cu organele de informații sovietice, cât și cu cele din*

Ioana Măgură și Noël Bernard, agenți ai sovieticilor, o acțiune a Departamentului „D”

România. Parcurgerea acestui document oferă o imagine deosebit de elocventă pentru

modul în care erau gândite și puse în practică de Securitate acțiunile de dezinformare și compromitere. Documentul cuprinde două rubrici, intitulate *Conținutul legendei și Ce este legendat, prin ce se susține*, din care, spre exemplificare, vom cita câteva pasaje edificatoare. Astfel, printre colegii și prietenii Ioanei Măgure, din țară și din străinătate, urma a fi răspândite, cu ajutorul informatorilor și a agenților de influență, câteva „legende”.

Aceeași manieră de lucru se desprinde și din lectura unui document intitulat *Notă de analiză privind cazul „Nacu”* (Noël Bernard), din iulie 1978, unde, printre măsurile informativ-operative preconizate, se afla și următoarea acțiune: „În cooperare cu Serviciul «D» [Dezinformare – F.B.] vor fi întocmite și trimise scrisori «din partea unor ascultători din România» în care aceștia își vor arăta nemulțumirea că, în cadrul emisiunilor postului de radio, sunt transmise articole în care sunt denaturate realitățile din țara noastră, sunt prezentate tendențios unele

«Am dori să aducem în atenție și problemele ridicate de prezența în dosarele Securității a unor documente întocmite de compartimentele Securității însărcinate cu dezinformarea. Fără a intra în detaliile tehnice ale artei dezinformării, analizate pe larg în lucrări de specialitate, ne vom limita la a spune că Securitatea urmărea, prin dezinformare, atât acțiuni de compromitere a unor persoane

Masă rotundă la Radio Europa Liberă. De la stânga la dreapta: Ion Ioanid, Neculai Constantin Munteanu, Ioana Măgură Bernard, Emil Hurezeanu, Șerban Orescu

Gheorghe Crăciun, comandantul penitenciarului din Aiud, cu subordonații

măsurile luate pe plan intern de către partidul și statul nostru, fapt ce a dus la diminuarea numărului de ascultători și pierderea interesului pentru emisiunile secției române a postului". Evident, aceste scrisori trebuie căutate în arhiva postului de radio „Europa Liberă”, dovădindu-se astfel că acțiunile de dezinformare ale Securității au viciat și alte fonduri de arhivă.

In încheierea demersului nostru, dorim să aducem în atenție o altă formă de măsurire a trecutului de care sunt susceptibile dosarele din arhiva Securității: minciuna prin omisiune. Într-adevăr, numeroase acțiuni reprobabile ale odioasei instituții nu se mai regăsesc consemnate nici măcar în „rapoarte înflorite”. Astfel de documente compromițătoare fie nu au fost niciodată întocmite, acțiunile desfășurându-se pe baza unor ordine verbale, fie au fost distruse ulterior. O confirmare a acestui fapt vine nu doar din partea lucrărilor cu caracter memorialistic ale fostelor

Multe dosare despre abuzuri și ilegalități au dispărut

victime ale Securității, ci chiar și din documente întocmite de Securitate cu prilejul unor reglări de conturi între puterile zilei din România comunistă.

Astfel, pe baza sarcinilor stabilite de Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din iunie 1967, Consiliul Securității Statului, analizând cauzele care au generat „o serie de abuzuri și ilegalități în activitatea unor cadre din aparatul de securitate”, a studiat și modul în care s-a instituit și aplicat măsura internării administrative în unități și colonii de muncă, precum și fixarea domiciliului obligatoriu. Instrumentată personal de către Nicolae Ceaușescu, această anchetă internă nu avea în vedere nicidecum reformarea sistemului și îndreptarea greșelilor din trecut, ci era o armă

eficientă folosită de primul secretar al C.C. al P.C.R. pentru înlăturarea celui mai de temut rival – Alexandru Drăghici, vechi și atotputernic ministru de Interne. Documentarea abuzurilor a necesitat ceva timp (date fiind numărul lor mare și dificultatea de a aduna probe), astfel că asaltul final împotriva lui Drăghici s-a dat abia cu ocazia Plenarei C.C. al P.C.R. din 22-25 aprilie 1968.

Cu această ocazie au fost aduse la lumină (într-un cadru restrâns, evident) îngrozitoarele abuzuri de care s-a făcut vinovat regimul comunist în anii '50.

În urma investigațiilor s-a constatat că „posibilitățile de a stabili în mod cât mai complet șirul abuzurilor și ilegalităților sunt limitate de faptul că în arhivele Securității statului nu se pot identifica multe documente. Din relațiile unor ofițeri ce muncesc în prezent în acest sector rezultă că în anul 1954 fostul șef al serviciului de evidență, colonel Popescu Gheorghe (Gogu), în prezent ambasador în Birmania, a ordonat distrugerea fișelor de evidență pentru aproximativ 17.000 persoane ce au fost internate administrativ. Ca urmare, dosarele în arhiva securității nu se pot găsi decât cu mari greutate”.

Securiștii însărcinați în 1967-1968 cu anchetarea „performanțelor” propriilor predecesori (nu de puține ori, colegi!) erau nevoiți să constate: „Examinându-se prin sondaj un număr de 1.500 dosare aparținând persoanelor care au făcut obiectul măsurilor de mai sus, se constată că aproape în toate cazurile

reținerea persoanelor s-a făcut fără formele prevăzute de lege, iar ulterior se inițiau proiecte de hotărâri și decrete prin care se tindea la acoperirea legală a măsurilor luate. De exemplu, prin ordinul nr. 26.500/1948-Cabinet au fost reținute toate persoanele ce au făcut parte din aparatul de poliție, jandarmerie și S.S.I.; prin ordinul nr. 5/1948-Cabinet au fost reținute toate elementele ce au făcut parte din organizația legionară; prin ordinul nr. 8/20/1952-Cabinet s-a dispus reținerea persoanelor ce comentau nefavorabil reforma bănească. De remarcat că despre existența acestor ordine se fac mențiuni în dosarele celor arestați, ele neputând însă fi studiate, deoarece nu se mai găsesc în arhivele Securității statului”.

Dacă ofițerii de securitate care primiseră misiunea să documenteze abuzurile din trecut nu au putut-o îndeplini în condiții de maxim succes, beneficiind de atu-uri pe care un istoric nici nu ar putea să le viseze (apropierea temporală de evenimentele anchetate, existența unor martori de primă mână, acces neîngrădit în arhivele organelor de reprimare, aura de omnipotență a „securistului”), cu atât mai îngrată apare sarcina cercetătorului, ce-și asumă riscul reconstituirii unui angrenaj legislativ preocupat să confere „onorabilitate” unui nesfârșit lanț de crime și abuzuri.

Pe baza exemplurilor oferite în rândurile de față, credem că pot fi formulate câteva concluzii. Mai întâi, trebuia subliniat că distorsionarea faptelor, a evenimentelor, a trăsurilor de caracter nu se

produceau întotdeauna în mod voluntar, ci, în numeroase cazuri, nici emitentul respectivului document nu conștientiza falsul pus în circulație. Această situație se explică prin faptul că reflectarea realității în documentele Securității era, cel mai adesea, una mediată. Într-adevăr, de cele mai multe ori, informațiile erau culese prin intermediul informatorilor. Raportul dintre acest gen de informații și cele rezultate prin observație directă (filaj, fotografiere) sau prin interceptarea convorbirilor (telefonice sau nu) și/sau a corespondenței este net în favoarea celei dintâi categorii.

**Spionii români furau
1,66 patente pe zi!**

Așadar, avem două categorii de documente emise de Securitate cu un conținut total/partial fictiv: cu un conținut deliberat distorsionat și cu un conținut fals, indus de către „sursele” Securității.

In ceea ce privește problema agentului care distorsionează informația și a rațiunilor care stau la baza actului său, credem că pot fi evidențiate două mari categorii: informatorii și ofițerii de securitate, un binom de temut pentru orice istoric interesat în reconstituirea epocii. Acestora li se adaugă o categorie secundară: victimele Securității.

Motivația care a stat la baza producerii unor documente viciate într-un grad mai mare sau mai mic de ficțiune acoperă un spectru foarte larg. În cazul angajatului Securi-

Desen de FRED GHENĂDESCU

— Cum, fovarăse, lăsați pe chiaburi să lanseze svonorii în sat?
— Nu mai sunt primejdiași; i-am demascat săptămâna trecută la ședință.

Lupta de clasă se ascutea zi de zi, iar vigilența revoluționară trebuia întărită prin orice mijloace

tății, motivațiile principale erau următoarele: teama de sancțiuni în urma raportării unor misiuni eșuate; dorința de a hiperboliza unele reușite din orgoliu profesional; goana după grade, distincții militare, premii bănești; necesitatea impusă de șefii ierarhici de a obține anumite declarații incriminatoare din partea victimelor, de a „depista” organizații contrarevoluționare sau acte de sabotaj, de a efectua recrutări de informatori.

În cazul informatorilor, rațiunile de a altera informațiile erau la fel de diverse: dorința de răzbunare; invidia față de o persoană; goana după o răsplată bănească; sentimentul că face o muncă importantă și utilă partidului și/sau statului.

Victimele Securității erau și ele angajate într-o acțiune de mistificare a Securității din rațiuni firești, de autoapărare. De la escamotarea unor detalii

dintr-o autobiografie și până la trecerea sub tăcere a unor fapte sau a numelui unor persoane, toate acestea făceau parte din strategiile de apărare a victimei în fața sistemului opresiv. Cât din aceste informații rămânea trunchiat sau fals depindea direct de profesionalismul anchetatorului.

Rândurile de față nu se doresc nici o clipă o aruncare în derizoriu a cercetării de arhivă și nici o relativizare a valorii istorice a arhivelor Securității, ci dimpotrivă. Conștienți de importanța acestor documente, ne numărăm printre aceia care susțin că o cunoaștere profundă a regimului comunist nu este posibilă fără o studiere temeinică a instituțiilor acestui regim, a oamenilor care l-au servit, ca și a celor care i s-au împotrivit. Totuși, nu trebuie uitat nici o

clipă că, așa cum sublinia autorul german Ernest Volkman, tradus și în limba română, încercarea istoricilor de a înțelege rolul serviciilor secrete și a informațiilor procurate de acestea în derularea evenimentelor istoriei contemporane „seamănă mult cu deschiderea unui drum printr-un hățiș de nepătruns, întunecos, de mister, paradox, fapte contradictorii, înregistrări absente sau «plivite» (igienizate), amintiri convenabile, secrete, «negare plauzibilă» și, ocazional, minciuni fătife, fără a mai pomeni de dezinformare și inducere în eroare”.

Ca atare, demersul nostru se dorește o pledoarie pentru acribia științifică, dublată de un spirit critic manifest, totul pus în slujba unei scrieri oneste a istoriei, fără ură și părtinire. ■

INSULA COMORILOR

Captain Kidd, piratul spânzurat de Coroana britanică în 1701 și ale cărui rămășițe umane au atârnat la gurile Tamisei vreme de câțiva ani, ca avertisment pentru alți pirai, a avut ghinionul să rămână în memoria urmașilor mai ales prin paginile scrise de Daniel Defoe și Robert Louis Stevenson. În versiunea istoricilor, ne apare un alt personaj.

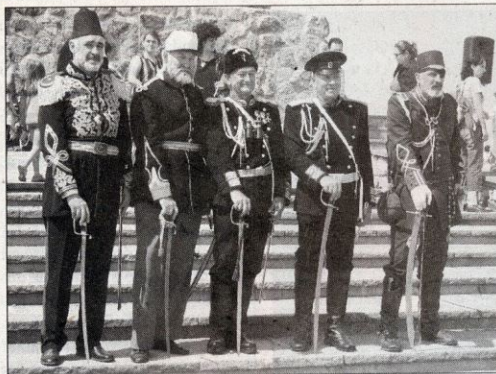
În primul rând, data nașterii, 1645, așa cum este menționată în *Encyclopaedia Britannica* și *Wikipedia* este greșită. S-a născut, de fapt, în 1654, în Dundee, Scoția. Apoi, după 1690, s-a căsătorit cu cea mai bogată văduvă din New York, devenind posesorul a 38 acri de pământ în Manhattan-ul de azi.

A acceptat să protejeze interesele maritime a patru puternici lorzi britanici, dar în dreptul Madagascarului nava sa a jefuit câteva corăbii

ce s-au dovedit a fi dintre cele ce trebuia protejate. Compania Indiilor de Est i-a intentat un proces și la revenirea în Marea Britanie a fost judecat și condamnat. După cum s-a dovedit încă din 1911, actele furnizate de Companie erau false. În momentul atacului, Captain Kidd nu mai avea controlul asupra echipajului.

Mai rămâne legenda imenselor comori pe care le-ar fi ascuns și pe care le mai caută și azi pasionații. O cantitate de aur și argint i-au fost reținute de guvernatorul New York-ului, iar restul comorilor sale au revenit, până la ultimul gram, Coroanei britanice, au demonstrat istoricii.

Dar adevărul istoric nu-i va împiedica pe copiii din toată lumea să se viseze piraiți, citindu-i pe Daniel Defoe și pe Robert Louis Stevenson. ■

DOUĂ PAŞALE, UN CAL ŞI MAI MULŢI GENERALI LA ŞIPKA

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

În august 2006, aniversarea bătăliei de la Şipka, din august 1877, a adunat un public mult mai numeros decât la anterioara ediție (Magazin istoric, nr. 1/ 2006). S-a mărit și numărul participanților la reînscenare – acei pasionați re-enactors bulgari, reușiți în Societatea Națională „Tradiția”. Invitat cu multă curtoazie de omologul meu, colonelul (r) dr. Gheorghi Marinov, președintele acestei organizații, mi-am luat uniforma și sabia, am urcat în trenul de Ruse și am plecat, de unul singur, la război (trupa și cadrele unității pe care o comand, Asociația „6 Dorobanți”, nefiind în garnizoana București la data campaniei de la Şipka). Am înnopțat în acel oraș, la prietenul Peter Asenov Petrov, membru de vază al sucursalei locale, un pasionat colecționar și excelent vorbitor de limbă română (cu accent oltenesc!), pe care a deprins-o în localitatea natală, Kosloduy, de la părinți (bunica paternă era româncă din Calafat) și megieși. A doua zi am pornit la drum, prin Munții Balcani, printr-un peisaj magnific, aurit de razele soarelui torid. Pe parcurs ni s-au mai alăturat alți camarazi.

Momentele efluviilor sentimentale odată trecute, s-a început pregătirea spectacolului de istorie vie de a doua zi, 26 august 2006: majoritatea și-au luat uniformele și echipamentul complet, inclusiv puștile personale, originale, ce nu aveau să fie folosite în luptă de teama accidentelor cauzate de ve-

chimea lor, ele având să fie înlocuite cu arme de la studiourile cinematografice. Președintele Marinov, înarmat cu o porta-voce, a explicat scenariul spectacolului și a dat toate detaliile privind desfășurarea ceremoniei comemorative. A adus și critici la adresa celor nedisciplinați și lipsiți de respect față de

uniformele și armele care nu le aparțin și care nu au mai fost returnate, parțial sau total, anul anterior (unii își însușiseră parte dintre efecte, ori luaseră diverse piese de la puști). Pentru turci au fost făcute circa 50 de uniforme standard, de diferite dimensiuni, distribuite celor ce au optat să-i interpreteze pe

Articolul este ilustrat cu fotografii realizate de autor

inamici, în vreme ce aceia care doreau să-i reprezinte exclusiv pe voluntarii bulgari de la 1877 aveau uniforme personale, confecționate din mantale scoase din uzul marinei contemporane, pe care le-au scurtat, le-au schimbat nasturii cu ancoră și la care au adăugat petlițe roșii la revere. Așa se explică deosebita lor grosime și rigiditate ce-i face pe mulți să pară scortoși și greoi.

De asemenea, cunoscându-se tradiționala plăcere de a slobozi focuri de armă la chef, participanții au fost avertizați să nu mai procedeze așa în timpul mesei festive ce urma să se desfășoare seara, sub amenințarea de a fi excluși din spectacol. Gigantul Koko Șișagiev, aflat în cea de-a șaptea decadă a vieții și care purta galoane aurii de plutonier, a luat cuvântul, avântându-și impunătorul pântec spre subalternii ce făceau front în fața sa. Le-a

reproșat că și-au luat arme mai multe decât ar fi trebuit, că și-au pus săbii, pistoale și cuțite, ca niște haiduci, și s-au împopoțonat ca niște cucoane cu decorații ce nu le fuseseră acordate la ora luptei de la Șipka, ci mult mai târziu. Cu regret, mulți au trebuit să și le scoată, inclusiv participanții la Zilele Muzeului Militar Național din 13-14 mai 2006, de la București, ce-și adăugaseră pe piept și medalia „Tradiție Militară”, ce o primiseră la noi, ca răsplată pentru bravura și abnegația dovedite în slujirea cauzei cpmune a perpetuării memoriei glorioșilor înaintași.

Anul acesta am fost, și eu inclus în program și m-am alăturat apărătorilor culmii celei mai înalte a muntelui, cu vânosul stegar Varban Minev în dreapta și cu arătosul voluntar Yoncho Boyanov în stânga mea. Poziția ne era atacată de un grup de turci acunși în tufișurile râpei din

fața noastră. Osmanlâii erau comandanți de un pașă înalt și energic, cu barba scurtă, albă, interpretat de Hristo (Itsu) Dragozov (ce se fălea cu sortigintele sale românești de acum vreo două generații). El era foarte mândru de uniformă cea nouă, cu broderii de fir la guler și gradele în ghirlandă la manșete, pe care și-o croise și și-o decorase singur. La un umăr avea eghileți, de gât era prins șiretul de fir argintiu cu care era legat revolverul, sabia îi atârna la sold și un cuțit se șteia din carâmbul cizmei, iar pentru momentele de liniște se asigurase și de un șirag de mătănni cu boabe mari, din chihlimbar. Și, pentru a se vedea cât de brav fusese până atunci, își acoperise un ochi cu o fâșie de pânză neagră, semn că-l pierduse în luptă. Pașa era secondat de un stegar rotofei, cu mustața pe oală și ochii verzi, ce se adjudeca drept descendent direct al Profetului, căci avea rulat în jurul fesului un șal verde, culoare rezervată doar urmașilor lui Mahomed.

Garda lui Radetzki

În timpul înclăștării corp la corp spiritele s-au încins și, după nenumărate îngheonteli și tăvăleli pe pietrișul alb, pașa a fost împins în răpă. A reluat atacul cu aceeași înverșunare. De data aceasta chiar el ducea steagul și-și îndemna oamenii cu strigătul „İlderim!”.

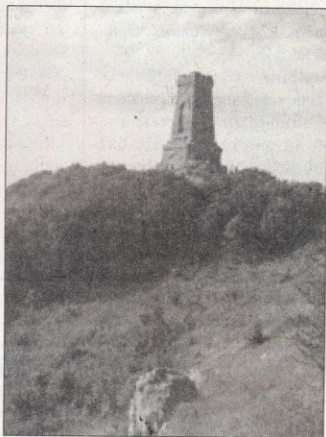
Mi-am scos sabia și am așteptat apropierea dușmanilor, apoi am atacat, cu urale. Am fost însă evitat, cu oare-

care teamă, căci păream foarte convins să opun o dârză rezistență. Pașa a ales ca adversar pe aprigul *pod-esaul* de cerchezi de anul trecut, cu a sa *papașa* (căciulă) albă și *cerkeska* neagră, cu galon auriu pe margine. Vajnicul *pod-esaul* cu chip expresiv, Evgheni Pencev, este în viața reală ofițer superior și director adjunct al Școlii Militare din Veliko-Târnovo. Încă un cerchez, cu o uniformă și mai frumoasă, cafenie cu manșete și caftan albastru deschis, și *papașa* neagră, de astrahan veritabil, era din Sofia, Erol Alievici Aliev, comunicativ, fluent în engleză și foarte mândru de costumul său elegant. Ei formau garda generalului-locotenent Fiodor Fiodorovici Radetzkî, nou introdus în spectacol. Din păcate, generalului îi lipseau favoriții stufoși prin care personajul real era binecunoscut și nici nu călărea prea bine pe unicul bidiviu adus pe acel teren accidentat; de altfel, în locul unei șei englezești, cu o șabracă

potrivită rangului călărețului, acesta avea o șa... de cowboy! Dar prezența unui general călare pe câmpul de luptă dădea bine.

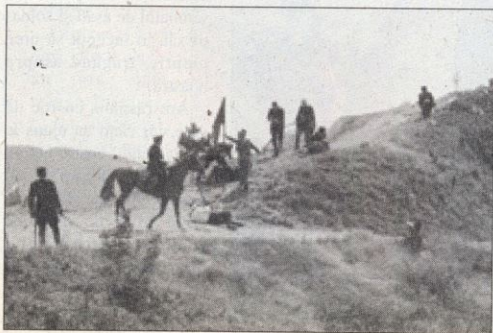
Fără ceasuri și celulare

Începuse să se întunece și să scadă temperatura, așa cum se întâmplă la altitudini înalte după orele 18. Ne-au fost date bonuri de cazare și am coborât la un hotel de la baza muntelui. La scurt interval, după dezechipare, ne-am strâns cu toții la restaurant și a început agapa, bine udată cu rachiuri și vinuri aduse, din prevedere, de participanți. O orchestră interpreta frumoase melodii populare și mai mulți s-au prins la joc, într-o horă îndrăcită, învârtită printre

mese. Discuțiile de „specialitate” au continuat și s-au aprins, fiecare lăudând superioritatea armelor sale față de ale celorlalți.

Și, pentru a-și demonstra spusele, în pofida interdicției de a le folosi, câțiva s-au dus în locuri unde nu puteau fi văzuți, în spatele hotelului ori în camere, pentru a-și slobozi armele cu pulbere neagră. În odăi au fost deschise geamurile și s-a tras pe fereastră, spre o vale adâncă, unde detonăturile nu aveau ecou și nu puteau fi auzite de convivi și, mai ales, de colonelul Marinov, cel ce ar fi putut lua măsuri contra recalcitranților. „Păi de ce am venit noi aici? Să ne ținem puștile în huse? Și de ce am muncit toată noaptea să umplem cartușele acestea cu pulbere neagră? Nu era să ne întoarcem cu ele acasă, nefolosite... Ne-am făcut plăcerea!” —argumentau

trăgătorii, spre a se încuraja reciproc și a-și scuza excesele belicoase.

Seara s-a scurs fără incidente și toți s-au dus la culcare mulțumiți, în camerele ce, de la anterioara fusiladă, miroseau puternic a pucioasă.

A doua zi ne-a trezit un soare strălucitor, ce anunța o nouă zi toridă. Ne-am echipat, voioși, și ne-am îmbarcat în niște autocare ce ne-au dus pe plaul de lângă monument.

Au fost date ultimele indicații privind spectacolul. Prin intermediul lui Peter Petrov am atras atenția asupra necesității ca toți participanții să-și scoată ceasurile de la mână pentru a nu apărea în fotografii și a distona cu epoca în care ne transportasem. Colonelul Marinov a ținut seama de această sugestie și a comunicat-o trupe. De asemenea, le-a interzis oamenilor să folosească telefoanele celulare pe tot parcursul perioadei cât sunt în uniforme, așa că aceste atât de necesare aparate de comunicare modernă au fost închise și ascunse în cartușiere.

La ordinul unui pașă

Apoi fiecare și-a ocupat locul. Ca ofițer superior și oaspete de vază mi s-a făcut cinstea de a fi plasat în fruntea grupului purtătorilor de drapele ce aveau să dea onorul vicepreședintelui Bulgariei, Anghel Marin, și celorlalte oficialități prezente. Fanfara a anunțat apro-

pierea acestuia și a suitei din care făceau parte un general-locotenent, comandant al Academiei Militare, un alt general, comandant al garnizoanei din Stara-Zagora, alți ofițeri superiori, atașați militari străini și veterani de război.

Mitropolitul Galaction din Stara-Zagora și un sobor de preoți au ținut un parastas pentru țarul Alexandru al II-lea. Vicepreședintele a rostit o alocuțiune, urmat de alți vorbitori. Un actor a recitat poemul epic *Șipka*, al clasicului literaturii bulgare, Ivan Vazov; plin de muzicalitate și ritm, el evoca admirabil încheștarea luptei și zgomotul armelor. Au fost depuse coroane de flori, steagurile s-au înclinat, iar ofițerii în uniforme de epocă au salutat cu sabia.

Apoi am mărșăluit prin fața asistenței și ne-am retras în zona unde urma să se

desfășoare spectacolul. A fost din nou predat steagul de la Șamara, la fel ca anul trecut, dar de data aceasta de generalul Radetzki, care descălecuse. O slujbă religioasă a fost ținută, cu toată seriozitatea și corectitudinea ritualului ortodox, de un *re-enactor* burto, foarte potrivit în stranie preoțești, care, în viața zilnică, este profesor de istorie.

Popa – așa cum îl strigau toți – a binecuvântat și a stropit cu aghiazmă steagul și trupele care se descoperiseră și se prosternau. După aceea ne-am înconolat și ne-am ocupat pozițiile. Între timp veniseră și alți participanți, care nu putuseră ajunge ieri, așa că numărul aproape se dublase. Apăruse încă un comandant turc, în uniformă de mare ținută, cu pieptul tunicii plin de broderii și cu epoleți pe umeri: era *mușirul* (mareșalul) Suleiman Pașa, șeful trupelor din Balcani.

El se afla în fruntea detașamentelor amplasate mai jos, în vale, care amenințau flancul nostru drept și se războiau cu restul voluntarilor. Din răpa din fața noastră, celălalt pașă a dat semnalul de asalt și soldații săi au început să urce pieptiș, trăgând asupra noastră.

Am răspuns cu foc de voie, iar când au ajuns la aliniamentul nostru ne-am angajat corp la corp și i-am respins. Am dat și eu vreo două laturi de sabie pe spinarea neînfricatului pașă, până ce l-am prăvălit în răpă. Apoi ne-am schimbat poziția urcând pe

o multe îngustă, mai sus. Răniții, după ce erau bandajați pe loc, de camarazi ori de ei înșiși, erau duși la cortul sanitar, susținuți de femei în frumoase costume populare, ce dădeau ajutor medicului ascetic, cu plete cărunte și plosca plină de rachiul la brâu (care, în viața civilă, este farmacist).

La trântă, slobozind armele

La următorul atac, voluntarii bulgari au rostogolit asupra otomanilor bolovani ori bușteni (de carton!). Dar aceasta nu i-a oprit câtuși de puțin pe atacatori și s-au aruncat, mai întâi, asupra bateriei celei mai apropiate – formată din două dintre cele șase tunuri mici, de munte – doborând servanții și ofițerii. Apoi și-au reîntors atenția asupra noastră, care îi tratasem din plin cu foc. M-am angajat cu turcul cel durduliu din ajun, cu turban verde, care purta steagul. Nu ne-am prea atins săbiile, pentru că nici unul dintre noi nu voia să-și ciuntească tăișul piesei de colecție.

Dintr-o altă râpă, din dreapta, un turc tânăr trăgea în mine. L-am atacat și, lăsându-și pușca descărcată, a luat hangerul cu care a parat loviturile mele, până ce l-am împuns în umăr și a căzut. În momentul în care

steagul verde a fost capturat de bravul caucazian cu păr blond, întregul câmp a răsunat de urale și s-a dat semnalul încetării luptei. În câteva locuri mai depărtate, sub pretext că nu s-a auzit ori văzut acel semnal – ce era și sonor, un fluierat prelung, și luminos, o rachetă roșie – s-au mai tras câteva focuri răzlețe, inclusiv de tun. Fiecărui participant i se dăduseră câte 20 de cartușe de manevră și toți voiau să profite până la capăt de acest privilegiu, slobozindu-și arma – care, de altfel, nu era prea

bună, căci încărcătorul se bloca și trebuia lovit puternic cu un bolovan spre a se deschide și a permite reîncărcarea, așa cum am văzut că procedau cei din jurul meu.

Apoi s-au rupt rândurile și au început să se facă fotografiile de rigoare, să se fumeze, să se dea telefoane de la celular, să se caute prin buzunare ceasurile.

În locul reporterilor fotografi și a cameramanilor ce, anul trecut, împânzeau câmpul de luptă și incomodau pe combatanți – spre a nu mai vorbi că stricau și imaginile „de epocă” prin vestimentația lor civilă, modernă și colorată –, acum a fost o singură operatoare, îmbrăcată în uniformă de voluntar, care nu atrăgea atenția și nu încurca manevrele. Organizarea a fost mult mai bună anul acesta. Și bătălia mai aprigă și mai convingătoare – chiar dacă, unii dintre cei „căzuți” conversau cu apărătorii de pe poziții, le cereau o țigară sau le aruncau cartușele

nefolosite de ei.

Chiar unul dintre oponentii mei, turcul cu turban verde, deși doborât, se arăta mai preocupat să-și bage în teacă prețioasa sabie și abia după aceea să facă pe „mortul”. Apoi ne-am despărțit camaraderește, dându-ne întâlnire la anul, la București și Ploiești. ■

În august 2007 s-au împlinit 90 de ani de la luptele din Primul Război Mondial. Atunci, armata română a învins-o pe cea germană în bătăliile de la Mărăști (24 iulie-1 august), Mărășești (6-19 august) și Oituz (8-22 august). Generalul Eremia Grigorescu (1863-1919), comandantul Armatei 1 române, constata că „Mărășeștii au fost mormântul iluziilor germane“.

La Mărăști au murit, în luptă, 1.466 de militari români. La Mărășești pierderile armatei române au fost de 610 ofițeri și 26.800 soldați, iar la Oituz au căzut cel puțin 2.000 de militari români.

În memoria eroilor români din Primul Război Mondial au fost realizate, în perioada 1929-1939, mai multe mausolee, care să amintească despre gloria și jertfele înaintașilor.

MAUSOLEELE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Dr. CĂTĂLIN FUDULU

După șapte zile și șapte nopți de luptă, când, uneori, germanii inițiau noaptea chiar și cinci contraatacuri, armata română a eliberat ținutul Vrancei, provocând o breșă în frontul inamic cu o lățime de 30 km și o adâncime de 20 km. La 11 ani de la luptele de la Mărăști, Societatea „Mărăști“ a luat inițiativa construirii unui mausoleu la cota 536, în satul Mărăști, comuna Răcoasa. Piatra fundamentală a fost pusă la 10 iunie 1928. Executat după proiectul arhitectului Pandeale Șerbanescu, mausoleul se întinde pe o suprafață de 1.000 m². Porțile de la intrarea în incintă sunt străjuite de doi vulturi cu aripile larg întinse,

simbolizând curajul și bărbăția.

Mausoleul se sprijină pe doi piloni dreptunghiulari, din beton, decorați cu altorelie-furi din bronz, realizate de sculptorul Aurel Bordenache, care reprezintă trecerea unui țaran român peste linia frontului cu informații despre inamic, respectiv primirea făcută unui general român la Mărăști de către locuitori. Pe un perete din beton sunt fixate 15 plăci de marmură albă, inscripționate cu denumirea regimentelor care au luptat la Mărăști și numele a peste 900 de militari, căzuți la datorie.

Osuarul ostașilor și criptele ofițerilor români sunt amplasate în interiorul mausoleului, la subsol, unde au

fost amenajate, ulterior, sarcofagul marelui Alexandru Averescu și criptele generalilor Arthur Văitoianu, Alexandru Mărgineanu și Nicolae Arghirescu.

Mausoleul este înscris la poziția nr. 271, având codul VN-IV-m-A-06632, în *Lista monumentelor istorice*, actualizată prin Ordinul ministrului Culturii și Cultelor nr. 2.314/8 iulie 2004.

Armata a 9-a germană și Armata a 1-a austro-ungară au inițiat o ofensivă de amploare, în vara anului 1917, menită să determine Armata a 2-a română și Armata a 4-a rusă să se retragă într-un mod dezordonat. Conform feld-mareșalului August von Mackensen (1849-1945),

Detaliu al mausoleului de la Mărăștii

germanii ar fi trebuit să ajungă la Iași în 14 zile. Însă, după două săptămâni de lupte, românii și rușii au măcinat trupele germane, împinse, inutil, de la spate de ordinele de contraatac ale lui Mackensen și „rătăcite”, la 6 august 1917, în porumbul de la Mărășești. A fost un prilej pentru generalul francez Henri Mathias Berthelot (1861-1931), care declarase, anterior, despre militarii români că se caracterizau printr-o admirabilă dezorganizare, să afirme: „Armata României a dat minunate dovezi de eroism. Soldații români luptă admirabil”.

În 1919, o comisie formată din ofițeri și generali și-a propus să identifice la Mărășești un loc unde să se realizeze un sanctuar al eroilor. Piatra de temelie a fost pusă în august 1923. Lucrările, desfășurate în mai multe etape, s-au realizat după planurile arhitecților George Cristinel și Constantin Pomponiu. Inaugurarea oficială a avut loc

în ziua de 18 septembrie 1938, în prezența unui numeros public, care a beneficiat de o reducere cu 75% a prețului biletelor, de tren în direcția Mărășești.

Mausoleul se află amplasat, în prezent, la kilometrul 201,6, pe drumul național ce leagă municipiul Focșani de orașul Adjud. Construit din beton armat și placat cu blocuri de andezit de Deva, acesta are o formă circulară (30 m înălțime și 40 m diametru). Partea superioară a monu-

mentului este reprezentată de „Cupola gloriei”, flancată la bază de patru vulturi din granit de Deva și decorată în interior cu o frescă realizată de artistul Eduard Săulescu. O friză în basorelief, cu o suprafață de 100 m², realizată de sculptorii Ion Jalea și Cornel Medrea, înconjoară cupola. La parterul monumentului se află criptele comune, care adăpostesc osemintele a 6.000 de soldați și ofițeri români – doar 1.926 sunt identificați. În centrul mausoleului este depus sarcofagul generalului Eremia Grigorescu, decedat la 21 iulie 1919. În rotunda de la etajul superior sunt așezate, în mod simbolic, drapelele unităților române care au participat la bătălia de la Mărășești.

Mausoleul este înscris în *Lista monumentelor istorice* la poziția nr. 271, având codul VN-IV-m-A-06632.

În comuna Soveja, satul Dragoslaveni, se află un alt mausoleu, construit în perioada 1927-1929, din inițiativă locală și cu sprijinul Societății *Cultul Eroilor*.

A fost ridicat din blocuri de piatră masivă, având o formă de cruce. Accesul se face din stradă printr-o scară monumentală, străjuită de două tunuri. În cripte sunt adăpostite osemintele militarilor români și ruși, căzuți în luptele din vara anului 1917. Pe plăcile de marmură din fața criptelor sunt înscrise numele militarilor identificați. Osuarul, care adăpostește osemintele a 2.000 de militari, se află amplasat în latura vestică.

La intrare, pe o placă de marmură albă, s-au înscrisp-

Mausoleul de la Mateiaș...

ționat cuvintele: „Aici odihnesc ostașii căzuți pe aceste plaiuri în războiul 1916-1919”. Pe celelalte laturi ale edificiului se află două plăci din marmură albă cu următoarele înscrisuri: „Ostași ce-ați căzut pentru țară./ Viteji ai credinței, soldați./ Oriunde-n morminte voi stați./ Vă fie țărâna ușoară!”; „Cei ce căzut-au pentru țară./ Pe lanul câmpului bogat./ Jertfind o întreagă primăvară./ Nu au murit, ci au înviat”. Mausoleul este înscris în *Lista monumentelor istorice* la poziția nr. 384, având codul VN-IV-m-A-06619.

La 6 septembrie 1916, un detașament al Diviziei 14 Infanterie române a atacat Toplița. Trupele maghiare au fost surprinse de manevră, retrăgându-se după ce au incendiat fabricile de cherestea din oraș și au aruncat podurile în aer.

Militarii români care au murit pe raza orașului Toplița au fost înhumați la locul luptelor. Abia în 1925, la inițiativa Patriarhului Miron Cristea (1868-1939), primăria Toplița a realizat Cimitirul de onoare Toplița română, în

locul numit Gura Secului, pe drumul spre Borsec. Necropola avea o suprafață de 884 m², fiind înconjurată de un zid din piatră fălțuită. Pe partea frontală a acestuia a fost fixată o placă din bronz cu o inscripție concepută de Patriarhul Miron Cristea: „Ostași eroi din Vechiul Regat./ Binecuvântată a fost clipa, în care ați trecut/ în Ardealul fraților voștri, dezrobindu-i prin/ jertfa voastră de mucenici./ Recunoștința tuturor v-a așezat spre vecinică/ odihnă în acest loc de cinste, drept neuitate pilde/ ale iubirii de neam și de țară pentru cei de azi/ și de viitor. Ardealul vi să-nchină./ Toplița română 1925, Miron/ Patriarhul României”.

Coloanelul Radu Makarovici, directorul Societății *Cultul Eroilor*, a hotărât, la 23 august 1939, să reorganizeze cimitirul Toplița română și să realizeze în același loc un mausoleu. Lucrările au fost executate de firma *Molnar & Co* și au costat 50.000 de lei. Mausoleul din Toplița a fost realizat din beton, fier și piatră de trahit buciardată, având o înălțime de zece m. În cadrul acestuia au fost înhumați 771

de eroi români, din care 25 de militari români identificați, în firdie individuale, și 746 neidentificați, în osuar.

Mausoleul este înconjurat, în prezent, de un gard din granit. Accesul se realizează, din drum, pe trepte monumentale. Pe frontispiciu sunt fixate o cruce și două plăci, din bronz – preluate de pe fațada fostului cimitir Toplița română – și marmură, ultima având următoarea inscripție: „Vouă, ostașilor români/ vi s-a ridicat acest monument din/ partea Societății „Cultul Eroilor”/ în cinstea voastră că ne-ați scos de sub/ jugul străinilor și ne-ați alipit la/ țara mamă/ Miron/ Patriarhul României”.

Ideea realizării unui mausoleu în județul Giurgiu datează din 1923. Atunci s-a dorit amenajarea acestuia la Călugăreni, unde ar fi urmat să fie depuse osemintele militarilor români care au murit în luptele din Cadrilater. Din păcate, în 1924 au fost repatriați numai 23 de eroi români din Bulgaria, care au fost înhumați la București, în cimitirele *Bellu* și *Sf. Vineri*. Proiectul din 1923 nu a fost însă abandonat, iar Societatea *Cultul Eroilor* a luat inițiativa construirii unui mausoleu în municipiul Giurgiu. Monumentul a fost construit în perioada 1926-1934, după planurile arhitectului State Baloșin, pe un teren donat de Primărie pe locul fostului cimitir al eroilor. În 1937, statul român a luat inițiativa repatrierii unor eroi români din Bulgaria. Negocierile, purtate între ministerele Apărării din România și Bulgaria, au avut un caracter secret.

La 1 august 1937, festivitățile de repatriere au început la Ruse (Rusciuk), la ora 10. A fost un prilej pentru

... cel de la Giurgiu...

colonelul Vechilov Sava, locțiitorul comandantului garnizoanei din Ruse, să afirme: „Adâncă înclinare în fața rămășițelor morților călători spre patria lor, deplină să le fie liniștea acolo și veșnică amintirea“. Sicriele cu osemintele a 1.258 de eroi români au fost transportate la Giurgiu cu vaporul. Preoții români au efectuat serviciul religios la mausoleul la ora 12. La ora 13, invitații civili și militari, români și bulgari, s-au deplasat la Cercul Militar al garnizoanei Giurgiu, unde au participat la un dejun oferit de Radu Crutcescu, ministru plenipotențiar al României în Bulgaria.

Inaugurarea oficială a mausoleului a avut loc însă în 1939, cu prilejul sfîntirii capelei eroilor. Construcția este înscrisă în *Lista monumentelor istorice* la poziția nr. 251, având codul GR-II-m-B-14877.02.

A fost construit în 1932 din inițiativa Societății *Cutul Eroilor*, fiind situat în incinta Mănăstirii Comana. În osuarele acestuia au fost depuse rămășițele pământești ale unui număr necunoscut de eroi români, căzuți în Primul Război Mondial. Ca un paradox, în incinta mausoleului au fost înhumați și soldații Neagu M. Hodoși și Vasile M. Marin, ambii din Regimentul 3 Călărași, morți în războiul al doilea balcanic, din 1913. De asemenea, pe mausoleu a fost amplasată, în 2002, o placă comemorativă în memoria a cinci aviatori britanici, prăbușiți, în 1944, la Comana. Ambasada Marii Britanii obișnuiește să-i comemoareze pe aviatorii britanici la Comana, deși

osemintele acestora au fost repatriate. Construcția comemorativă este înscrisă în *Lista monumentelor istorice*, având codul GR-II-m-A-14967.06.

Timp de două luni, octombrie – noiembrie 1916, armata română a oprit înaintarea armatei germane, în locul în care generalul Alexandru Averescu (1859-1938) a ordonat, la 3 octombrie 1916, ca Divizia 22 Infanterie să reziste pe pantele Muntelui Mateiaș și pe cotele învecinate. În cele din urmă, după 45 de zile de luptă, românii au fost atacați din flanc și din spate de Grupul de Divizii al generalului Kurt von Morgen, existând posibilitatea de a fi încercuți. În acest context, generalul Alexandru Averescu a ordonat retragerea, precizând: „Îmi fac o adevărată datorie a exprima prin ordin de zi ofițerilor și trupelor Grupului desăvârșitele mele mulțumiri, pentru vitejia desfășurată“.

În 1922, colonelul Nicolescu Florian, comandantul garnizoanei Câmpulung, a luat inițiativa amenajării unui

„monument național“ la Gura Pravățului, unde exista un eimitor militar. La 18 iunie 1928, Comitetul de inițiativă a stabilit că mausoleul avea să se realizeze pe terenul oferit de Societatea *Mica*, la punctul Mateiaș, după planurile arhitectului Dumitru Ionescu-Berechet. Lucrările, efectuate de constructorul italian De Nicolò în perioada 1928-1935, au costat 1.300.000 lei, banii fiind alocați de județul Muscel și de Societatea *Cutul Eroilor*.

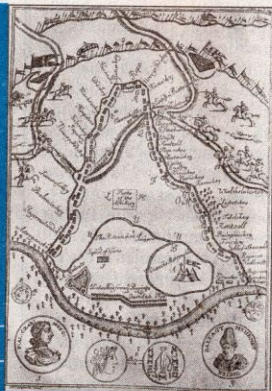
Mausoleul a fost realizat din calcar de Albești, fiind compus din două planuri: unul orizontal, în subsolul căruia s-a amenajat un osuar (au fost depuse osemintele a 416 eroi, adunate de la Bârzești, Călinești, Câmpulung, Cotești, Golești, Gorgani, Hârtiești, Leordeni și Vrănești), și 31 de cripte cu osemintele a peste 1.884 de eroi români; corpul vertical are forma unui foișor în turnul căruia se ajunge pe o scară în spirală.

Mausoleul de la Mateiaș, redenumit „Ansamblul monumental de la Valea Mare – Pravăț“, a fost reinaugurat la 24 octombrie 1984, după restaurarea și consolidarea de rigoare, iar în *Lista monumentelor istorice* este înscris la poziția nr. 1.010, având codul AG-IV-m-A-14017.

La 90 de ani de la luptele din Primul Război Mondial, mausoleele așteaptă împlinirea autorităților administrativ-teritoriale pentru realizarea unor lucrări de restaurare. Astfel, numai la Mărăști, unde infiltrațiile de apă și alunecările de teren au afectat mausoleul, ar fi necesari un milion de euro... ■

UN MARTOR UITAT AL CAMPANIEI DE LA PRUT

VITALIE BUZU

În anul 1824, revista rusă de istorie *Otecestvennîe zapiski* publica Extras din jurnalul lui Aleksandr Andreanovici Iakovlev, aflat în suita împăratului Petru cel Mare, în timpul bătăliei de pe Prut, în anul 1711. Relatarea nu se ridică la nivelul mărturiilor celorlalți participanți la campanie (Petru I, B.P. Șeremetev, generalul Allard, G.I. Golovkin etc.), publicate în *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII (redactor responsabil Maria Holban), București, 1983. Ea cuprinde și o serie de erori, în special legate de denumirile localităților. Acestea se explică prin faptul că A.A. Iakovlev descrie evenimentele după câțiva ani de la încheierea campaniei de la Prut. Cum jurnalul său cuprinde perioada anilor 1714-1727, iar în text se face referire la Constantin Brâncoveanu ca la „fostul domn valah”, rezultă că relatarea a fost scrisă cel mai devreme în anul 1714.

Totuși, valoarea izvorului prezentat – cu notele noastre în paranteze drepte – nu poate fi contestată, el confirmând și completând mărturiile citate mai sus.

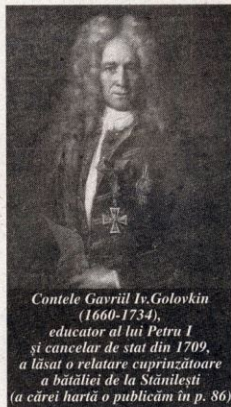
Preocuparea pentru aprovizionare – care rezultă din text – ne sugerează rolul lui Iakovlev în timpul campaniei. De altfel, restul carierei sale a fost dedicată aceluiași domeniu: aprovizionare, finanțe, administrație. După 1714, se apropie de fiul lui Petru, Aleksei, iar apoi de soția țarului, Ecaterina, sub protecția căreia va ajunge să joace un rol tot mai important la Curte. Cariera i se va întrerupe brusc în 1718, când, bănuț că ar fi implicat într-un complot, a fost exilat în Siberia. După moartea lui Petru, în 1725, împărăteasa Ecaterina I ordonă readucerea lui Iakovlev, căruia îi încredințează o importantă funcție la Curte.

Dar timpul petrecut în Siberia și-a spus cuvântul asupra sănătății sale. Grav bolnav, se retrage în anul 1727 din funcțiile pe care le deținea și-și caută alinarea în religie. După 1732 intră în conflict cu înalți ierarhi ruși, ajungând de două ori în camera de tortură, pe dibă (stălpul de tortură), iar în 1737 este exilat în Extremul Orient. În urma intervențiilor familiei, i se permite să se întoarcă acasă, în anul 1741, dar, la puțin timp, se stinge din viață. După știința noastră, A.A. Iakovlev este și autorul unei hărți a Ucrainei din 1711, întocmită, probabil, cu aceiași prilej și, mai mult ca sigur, la porunca lui Petru I.

La 8 martie 1711 s-a declarat război turcilor. Armata rusă s-a concentrat, încă de la începutul lunii mai, la Vrațlav [Wroclaw, în Polonia] și, de acolo, a continuat campania. Corpul principal i s-a alăturat și Corpul rus din Polonia. Comandantul acestuia, generalul Ianus von Eber, a propus conducerii să se construiască magazii pe Nipru, dar o asemenea precauție a fost considerată inutilă. Toți își puneau speranțe în promisiunile mărețe ale principelui valah [Dimitrie Cantemir].

Feldmareșalul Boris Petrovici Șeremetev a fost trimis înainte, cu o parte din armată, pentru a ridica din timp un pod peste Dunăre. [De fapt, scopul real al acțiunii încredințate generalului era preîntâmpinarea traversării fluviului de către otomani, ceea ce ar fi îngreunat considerabil acțiunile armatei ruse în Moldova. La acea dată podurile erau deja construite]. Opt zile a călătorit M.S. țarul, însoțit de armată, după care și-a stabilit tabăra la Gucear [probabil, Huși], pe râul Prut, unde ni s-a alăturat și oștirea Moldovei. De aici, a mers M.S. cu câțiva generali în orașul-capitală, Iași, așteptând de la principele valah

proviziile promise: Cum însă principele întârzia să-și respecte promisiunea și nu puteam să ne încredem în el, cum proviziile au început să se termine (dând crezare principelui, am pornit în campanie cu provizii pentru 20 de zile), iar toată iarba a fost mâncată și stricată de lăcuste în Moldova, M.S. se îndoia că va merge mai departe. Între timp, generalul

*Contele Gavril Iv. Golovkin
(1660-1734),
educator al lui Petru I
și cancelar de stat din 1709,
a lăsat o relatare cuprinzătoare
a bătăliei de la Stănilești
(a cărei hartă o publicăm în p. 86)*

Ren [Rönne] și contele Toma Cantacuzino [spătarul Țării Românești, conte al Imperiului Habsburgic, îl părăsește pe Constantin Brâncoveanu și

trece de partea rușilor] au fost trimiși în Valahia, pentru a lua de la Brâncoveanu (fostul domn valah) provizii, cu sau fără acordul acestuia. [Este vorba despre episodul cuceririi Brăilei. Afirmatia lui Iakovlev este doar parțial adevărată, căci Petru I îi plătitise cu anticipație lui C. Brâncoveanu „zahereaua”, dar abilitatea domnului muntean nu a livrat-o beneficiarului (și plătitorului) rus, ci a preferat să aștepte sfârșitul luptei, pentru a vedea atunci cui s-o încredințeze. Scopul acțiunii respective a fost nu atât să-l determine pe Brâncoveanu să predea furajele, cât să-și precizeze poziția și să se alăture cu forțele sale coaliției creștine, ceea ce domnul muntean nu a făcut]. Trecând munții Moldovei[?], au atacat ei Brăila și au preluat de la turci acest oraș printr-un acord. Când au început să pătrundă deja în Țara Românească, li s-a trimis ordinul să lase turcilor Brăila și să se întoarcă la corpul principal al armatei.

La plecarea lor din tabără, armata rusă continuase campania spre Dunăre, sperând să ajungă la acest fluviu înaintea turcilor. Dar nici n-a apucat să se apropie de muntele Rabia

Șeremetev este în Iași, alături de el aflându-se domnitorul valah [al Moldovei – n.n.], care în prezent se numește prinț al Rusiei [supus – n.n.] și care s-a dovedit a fi un apărător al creștinătății. Îl așteptăm, în curând, să ni se alăture, fără îndoială, și pe domnitorul muntean [Constantin Brâncoveanu – n.n.]. Domnul general Weide a traversat Nistrul cu toate diviziile. Pe 13 iunie trebuie să ajungă și M.S. țarul.

Despre tătari nu s-a mai auzit nimic. Se pare că toți s-au împrăștiat în dezordine. Despre regele suedez există știri că a părăsit Benderul și a trecut dincolo de Dunăre.

(Vedomosti, iunie, 1711)

ВЪДОМОСТЬ.

Сего маѣ въ 9 день, 1712.

Получена въдомость изъ царя града, оиѣ полномочныхъ Его Царскаго Величества министровъ, что будучи они при дворѣ портомъ ошпоманской, учиненныя въ прошломъ 1711 году, мирныя договоры между Его Царскимъ Величествомъ, и Салтаномъ турскимъ, которымибыло по наущению неприятеля его величества короля шведскаго, и сего алгеринцовъ тамо пребывающихъ, хобляли турки нарушить, возобновлены и вновь другимъ шакшамъ, на 25 лѣтъ мѣръ утверждены, прошедшаго апрѣля въ 5 день.

Печатано въ Москвѣ 1712 году.
Маѣ въ 20 день.

2

Publicația Vedomosti din 9 mai 1712
face o relatare a tratativelor de pace

[Movila Răbâii, despre care vorbește generalul Allard], că s-a aflat despre trecerea Dunării de către marele vizir [este vorba despre Mehmed Baltagi-pașa], însoțit de 200.000 de oameni, a cărui tabără se întinde până la Fanț [probabil, autorul se referă la Fălciu, care apare, de exemplu, la cancelarul Golovkin cu numele Falz]. Atunci a fost trimis generalul Ianuș cu 7.000 de oșteni ruși, 500 de moldoveni și câteva sute de cazaci către Fanț, pentru a-l reține pe dușman. Ajuns acolo, a văzut el lagărul turcesc, în apropierea satului Barseni [Bărseni], pe malul râsăritean al Prutului, și l-a informat de acest lucru pe M.S. țarul printr-un curier. Cum nu a

primit răspuns și nu dorea să se retragă, adversarul a trecut noaptea râul și l-a încercuit. Când presiunea era mai mare, a venit la el un moldovean cu ordinul de retragere. Atunci, și-a aranjat trupele într-un batalion-careu și a început să se retragă treptat, respingând vitejește atacurile numeroase ale dușmanului. Nu departe de tabără [a țarului], a întreprins inamicul un atac dur împotriva lui, dar fiindu-i trimis în întâmpinare principele Cantemir cu moldovenii, a reușit, cu ajutorul lor, să respingă cavaleria

inamică, formată din 60.000 de călăreți, și să ajungă în tabăra de la Stanisbespe [Stănilești]. Văzând M.S. țarul că locul în care se afla nu-i permite să așeze corespunzător armata pentru luptă, au fost incendiate toate bagajele și armata s-a retras către muntele Rabia. Adversarul, sesizând la rășăritul soarelui lipsa armatei noastre, a pornit în urmărire cu cavaleria sa, dar n-a putut-o împiedica să ajungă, la amiază, în locul stabilit. Turcii și-au așezat imediat tabăra pe ambele maluri ale Prutului, după care au urmat, toată ziua, numeroase lupte cu cavaleria rusă. În ziua următoare, a sosit marele vizir cu ienicerii și 444 de tunuri

[Șeremetev vorbește despre 310 tunuri], care au început imediat să tragă în tabăra rusă. Ienicerii, la rândul lor, au efectuat un atac sălbatic asupra noastră. De șapte ori au fost respinși ei cu curaj, deși armata rusă nu dispunea decât de 69 de tunuri, folosite însă foarte eficient. Între timp, și-a făcut apariția în tabără un adversar mult mai periculos decât turcii: neajunsul proviziilor alimentare, ceea ce provoca o mare îngrîjorare. Dar, după trei zile de lupte, au început discuțiile despre pace. Marele vizir a primit pacea cu plăcere, mai ales că ienicerii refuzau să continue lupta. Deși regele suedez [este vorba despre Carol al XII-lea, aflat în cetatea Tighina, *Magazin istoric*, nr. 9/1983] s-a opus acestei păci, ea s-a încheiat, deoarece marele vizir a considerat că știe mai bine decât un rege străin ce este de folos statului otoman. Principele Cantemir trebuie să fi recunoscut mărinimia M.S. țarului, deoarece atunci când marele vizir a cerut să-i fie predat înainte de toate principele Moldovei, M.S. țarul a poruncit să i se răspundă la această cerere că este dispus să cedeze turcilor totul până la Kursk, dar pe un asemenea principe, care s-a pus sub protecția sa, el niciodată nu-l va părăsi. Turcii, deși sunt foarte încăpățânați, văzând hotărârea țarului, au renunțat imediat la cererea lor, pentru a nu amenința încheierea acestei păci, atât de necesare. A urmat retragerea armatei ruse spre Moghilev, iar de acolo, prin Polonia, către frontierele sale. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **NICOLAE IORGA 1871-1940. STUDII ȘI DOCUMENTE**, Partea a II-a (coordonatori: Constantin Bușe, Constantin Gaucan)

Editura Universității din București, 2006, 448 pp.

● **NICOLAE IORGA 1871-1940. STUDII** (coordonator: Constantin Bușe)

Editura Universității din București, 2006, 423 pp.

● **Ana-Maria Rădulescu – CLERICI ORTODOCȘI ÎN ÎNCHISORILE COMUNISTE. JUDEȚUL OLT**

Editura Aius PrintEd, Craiova, 2006, 310 pp.

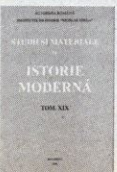
● **VOSTOCINOEVROPEISKIE ISSLEDOVANIA (CERCETĂRI EST-EUROPENE)**; sub egida Rossiskaia Akademia Nauk,

Nr. VI, 2007, 152 pp.

● **Andreea Atanasiu-Găvan – EVOLUȚIA NAVIGAȚIEI LA DUNĂREA DE JOS ȘI MAREA NEAGRĂ ÎN EVUL MEDIU ROMÂNESC**

Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2006, 243 pp.

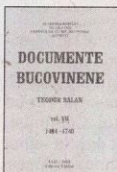
● **STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE MODERNĂ** (sub egida: Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”)

Tom XIX, 2006, 252 pp.

● **MARTIRI PENTRU HRISTOS, DIN ROMÂNIA, ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST**

Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, 803 pp.

● **Teodor Balan – DOCUMENTE BUCOVINENE, vol. VII, 1464-1740** (sub egida: Academia Română Filiala Iași, Centrul de Studii „Bucovina” Rădăuți)

Editura Taida, Iași, 2005, 318 pp.

● **Alexandru Badea Constantin – LABIRINTUL TERORII**

Editura Sim Art Craiova, 2006, 493 pp.

● **COLECTIVIZARE ÎN VLAȘCA 1949-1950, DOCUMENTE** (ediție întocmită de Ancu Damian, Florin Breazu, Ion Bălan)

Editura Vinea, București, 2002, 507 pp.

● **Corneliu Crăciun – PROIECTE ȘI PRACTICI ELECTORALE ÎN 1946**

Editura Logos '94, Oradea, 2006, 220 pp.

● **BALADA MIORIȚA ÎN LIMBA CEHĂ** (sub egida: Asociația Cehia-România)

Praha, 2006, 44 pp.

TEROAREA COMUNISTILOR

Continuăm prezentarea unei versiuni în limba engleză a unui document aflat la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace – mulțumim doamnei ELENA DANIELSON și colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU –, o scrisoare adresată de conducerea Partidului Social-Democrat Independent primului ministru al României, dr. Petru Groza, în care se plângea de atacurile la care erau supuși membrii acelui partid în preajma campaniei electorale pentru alegerile din toamna anului 1946.

Răpirea secretarului organizației partidului nostru din București și a altor trei membri de partid de către o bandă de 50 membri. 27 dintre aceștia când au fost chemați, au sosit într-un camion ce aparținea Partidului Comunist. Membrii noștri de partid au fost duși la sediul Partidului Comunist din strada Curtea de Argeș. Acolo, după ce au fost bătuți, au fost depozdați de bani, stilouri, orice fel de document, hârtii și scrisori ce aparțineau partidului nostru, dar și de hârtiile personale. Întreaga bandă a fost identificată ca fiind formată din membri ai Partidului Comunist. Au plecat de la sediul comunist către un câmp de lângă Străulești. Pe drum, au fost bătuți tot timpul cu crosele revolverelor. Au fost părăsiți pe câmp la orele 24.00.

Am putea enumera multe asemenea cazuri, dar considerăm că cele menționate mai sus vor fi suficiente pentru a vă convinge să luați măsuri, în condițiile în care membrii partidului nostru sunt în continuu amenințați și terorizați.

Cazuri similare, cu mult mai numeroase, se petrec zilnic în țară. Trebuie să subliniem că din cauza acestor acțiuni ilegale și a violenței practicate de către autoritățile guvernamentale, partidul nostru este pus într-o poziție din care va fi imposibil pentru noi să desfășurăm vreo activitate electorală, fie verbală sau în scris.

Este suficient să vă arătăm că cererea pe care am adresat-o Ministerului Informațiilor pentru dreptul de a tipări periodicul nostru oficial *Lumea nouă* nu a primit vreo aprobare până acum (cererea a fost făcută cu mult timp în urmă și a fost reînnoită de mai multe ori). Scuza invocată mai de mult, a lipsei hârtiei de tipar, nu poate fi invocată acum, pentru că de când am depus cererea noastră, o întreagă serie de ziare noi au căpătat autorizația necesară pentru tipărire și primesc o cotă de hârtie de ziar.

Vă mai aducem în atenție și faptul că până și cenzorii guvernului refuză să ne acorde permisiunea de a tipări afișele noastre electorale pentru viitoarele alegeri. C.G.M. (Confederația Generală a Muncii) împiedică tipărirea în diferite ziare a știrilor privind activitatea partidului nostru.

Ca un partid politic organizat și ca cetățeni ai acestei țări, cerem cu energie ca drepturile noastre de cetățeni să fie respectate, ca libertatea noastră și siguranța personală a membrilor partidului nostru să fie garantată și ca posibilitatea de a ne manifesta ca un partid politic să fie asigurată.

În acest scop, vă cerem să dați ordinea necesare funcționarilor guvernamentali aflați în subordinea dumneavoastră, ordine care trebuie să fie clare și precise, pentru a acționa de îndată, în mod legal, contra celor care, într-o formă organizată sau neorganizată, atentează la viețile, libertatea și averea membrilor partidului nostru și să satisfacă drepturile noastre legale și drepte, care ne-au fost încorect refuzate până azi.

Suntem, domnule,

Servitorii dumneavoastră prea-plecați

(Adrian Dimitriu)

Președinte,
(Constantin Titel Petrescu)

Prin aceasta certific că, potrivit cunoștințelor și credinței mele, traducerea de mai sus este corectă

Z. Volman

N.B. Informațiile din paranteze sunt doar în versiunea în limba engleză

Eveniment

Împreună cu un grup numeros de cercetători și muzeografi bucureșteni, bucuroși că scăpăm pentru două zile de arșița cumplită ce se abătuse asupra Capitalei, am pornit din nou pe drumul Branului, unde, în zilele de 19-20 iulie 2007, se desfășurau lucrările celei de a IV-a ediții a Simpozionului „Regina Maria”, organizat de Muzeul Național Bran.

Asistat de academician Constantin Bălăceanu-Stolnici și prof. univ. dr. Ioan Opris, dr. Narcis Dorin Ion, directorul Muzeului Național Bran, deschide lucrările celei de a IV-a ediții a Simpozionului „Regina Maria”

DIN NOU LA BRAN

MARIAN ȘTEFAN

Fusesem prezent la două dintre edițiile precedente și de fiecare dată mă întorsesem cu sentimente de prețuire pentru organizatori, dar și pentru cei care își prezentaseră roadele investigațiilor de ultimă oră. Îmi spuneam că, totuși, dată fiind tematica strictă a simpozionului, la un moment dat subiectele se vor epuiza...

Ei, bine, n-a fost deloc așa. Programul celei de a IV-a ediții a cuprins peste 30 de comunicări, extrem de variate tematic și conținând o mare cantitate de informație inedită. Primele două au fost consacrate regelui Ferdinand, de la a cărui trecere în neființă s-au împlinit 80 de ani. Ele s-au înscris însă firesc în eforturile celor care se ocupă de personalitatea reginei Maria fie și numai pentru faptul că relația Ferdinand-Maria, sub toate aspectele ei, este în continuare ea însăși o temă de cercetare interesantă.

Poate mai mult ca în alte dați, în rândul participanților la simpozion am simțit preocuparea pentru sporirea

spiritului critic și eliminarea accentelor idilizante în încercarea de a creiona un portret veridic al celei care a fost regina Maria – un personaj complex, care trebuie restituit istoriei în dimensiunile sale reale. În cadrul dezbaterilor pe marginea comunicărilor prezentate, în repetate rânduri s-a făcut propunerea ca printr-o selecție riguroasă cele mai valoroase contribuții să fie reunite în volum, pentru a ajunge la dispoziția celor interesați. Îmbucurător este și faptul că printre participanți s-au aflat numeroși tineri, harnici și ambițioși, pasionați de lumea arhivelor, iar punctele de vedere exprimate de ei merită a fi luate în seamă.

În fine, și de această dată, muzeografia de la Bran ne-au pregătit o surpriză plăcută: vernisarea Expoziției „Patrimoniul textil”, cu piese de mare valoare din colecțiile muzeului. Ele ne dezvăluie ceva din personalitatea reginei Maria, modul în care intra în relație cu lumea frumosului.

În aceeași lume a frumosului, de astă dată cea a muzicii, am zăbovit apoi împreună cu doi tineri virtuozii, violonistul Valentin Albeșteanu și pianistul Valentin Cucu, care ne-au invitat în salonul de muzică, propunându-ne spre ascultare pagini din creația unor compozitori preferați ai reginei Maria. ■

Editura ALMA
 Calea Severinului 44A
 200610 Craiova
 Tel./Fax: 0251-586.301; 587.300
 e-mail: alma_cons@yahoo.com

Nicolae A. ANDREI Paul-Emanoil BARDU

IOAN MAIORESCU

Editura ALMA - Craiova
 2003

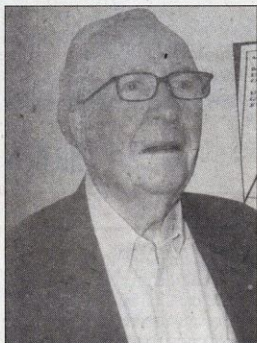

Telex Telex Telex Telex Telex

SECRETUL PIRAMIDELOR

La 5 septembrie, ambasada Egiptului de la Paris a fost gazda unei prelegeri despre modalitatea de construire a piramidelor egiptene, ținută de inginerul Michel Legros-Collard. Preocupat de multă vreme de subiect, el propune o variantă inedită a procesului de construcție.

De altfel, arheologii nu au ajuns nici măcar astăzi la un consens în legătură cu tehnica de ridicare a piramidelor, existând un număr de ipoteze, mai mult sau mai puțin argumentate. Autor al cărții *Omul, acest constructor de geniu*, Legros-Collard afirmă că întreaga structură a piramidei s-a înălțat în jurul unui turn (unde se află și camerele funerare), care a sprijinit apoi sistemul de pârghii cu ajutorul căruia s-au ridicat pietrele aduse din cariera apropiată. La baza piramidei, două echipe de muncitori țineau două cabluri prin care ghidau piatra spre locul potrivit. „Este atât de evident, încât nu înțeleg de ce până acum nu s-a gândit nimeni la asta”, consideră Legros-Collard, care a trimis deja un dosar cu cercetările sale specialiștilor din Cairo. Le-a cerut chiar aprobarea construirii unei replici a piramidei, cu această nouă tehnică. Sigur pe teoria sa, autorul nu se teme de reacția oamenilor de știință, așteptând cu nerăbdare întrebările și criticile acestora.

SOLDAȚI CHINEZI LA BRITISH MUSEUM

În septembrie, British Museum sărbătorește întoarcerea din vacanță cu o expoziție dedicată Chinei. Pentru șase luni, 50 dintre războinicii din teracotă din mormântul primului împărat chinez din dinastia Qin, Shi Huangdi (221-210 î.Hr.), vor fi prezenți în sălile muzeului londonez. Sunt întru chipuri la scară exactă a soldaților armatei chineze, fie călare, fie cu arbaleta în mână. În plus, vizitatorii vor mai putea vedea muzicieni, acrobați sau animale, care urma să-l însoțească pe împărat în călătoria de după moarte. Este prima dată când China trimite peste hotare un număr atât de mare dintre statuile din sit, descoperite accidental în 1974 (*Magazin istoric*, nr. 10/1975).

BIJUTERIILE REGINEI

Până pe 25 septembrie, londonezii și nu numai ei pot rememora sau afla despre nunta regală din noiembrie 1947, care după lungii ani de război, însemna chiar mai mult decât nunta prințesei moștenitoare a Marii Britanii, Elisabeth, cu prințul Philip Mountbatten al Greciei. Povestea lor de dragoste poate fi rețrăită prin expoziția cadourilor de nuntă ale reginei, deschisă la Palatul Buckingham.

Cum se obișnuiește în asemenea ocazii, bijuteriile au fost prima alegere pentru a fi făcute cadou prințesei moștenitoare. Având preferințe modeste pentru o viitoare regină, Elisabeth și-a petrecut marea parte a celui de Al Doilea Război Mondial în uniformă, din cauza îndatoririlor oficiale. Era obișnuită să poarte doar două coliere de perle, câteva broșe și brățări primite cadou de la bunică, regina Mary. Pentru cadoul de nuntă al nepotei, regina a ales câteva piese din colecția personală de bijuterii, una dintre cele mai bogate din Europa, pe care ea însăși le primise la nuntă: o diademă din diamante, două brățări indiene din diamante, un ornament pentru corset, tot din diamante, cercei și o broșă din diamante și o brățară din rubine și diamante. La rândul său, regele George al VI-lea i-a oferit fiicei sale un colier și o pereche de cercei din safire și diamante, create special pentru aceasta. Cadoul pe care prințul Philip i l-a dăruit a fost o brățară din diamante, executată de un cunoscut bijutier londonez, după un desen făcut chiar de prinț. Cu toate că poate părea modest în comparație cu celelalte, aceasta este bijuteria favorită a reginei.

SALA OGLINZILOR A ÎNTINERIT

Construită în șase ani, între 1678 și 1684, Sala Oglinzilor de la Versailles era menită să lege apartamentele regelui Franței de cele ale reginei, fiind și o punere în scenă a gloriei lui Ludovic al XIV-lea și a geniului francez. Unică prin plasarea oglinzilor în fața ferestrelor înalte, care reflectau grădinile de la Versailles, sala crea practic iluzia unei terase închise. La fel de inimitabile sunt picturile murale executate de pictorul Le Brun și elevii săi, care înfățișează scene din primii 27 de ani de domnie ai lui Ludovic. Sala Oglinzilor reprezintă pentru mulți clasicismul francez. Tocmai de aceea, timp de patru ani, ea a fost restaurată metru cu metru de către arhitecți, pictori, zidari și meșteri ai oglinzilor, a căror muncă nu a deranjat accesul vizitatorilor, statul francez cerând ca sala să nu fie închisă. Este prima restaurare de la construcție. 20 de experți au studiat documente, au analizat mostre din picturi, pentru a fi siguri că deosebesc opera originală de modificările ulterioare (de exemplu, cea de la 1789, când orice simbol al monarhiei și al Vechiului Regim au fost șterse din picturi.) Au existat discuții aprinse în legătură cu ce trebuie ignorat și ce trebuie reconstruit, ca în cazul frizelor de pe zid, distruse de regimul iacobin și reconstruite în secolul al XIX-lea, diferite de cele realizate de Le Brun. În aceste condiții, restauratorii au optat pentru readucerea modelului inițial, care se integra mai bine în stilul general. Experții au spus că finisajele de secol XVII erau groșiere și, inițial deranjați de unele perspective modificate ale picturilor, au remarcat că acestea dădeau observatorului din sală o imagine perfectă. Așadar, la acest început de toamnă, Sala Oglinzilor a întinerit cu patru secole.

1917: PRELUDIUL MARII UNIRI

DEVIZA LUPĂTORILOR DE LA MĂRĂȘEȘTI	→	A EXISTA ÎNCUIE POARTA	→	PĂMÂNT DE FLORI OPUS NORDULUI	→	PLIN DE SINE! REAL ÎN FONDI	→	LOCUL MARILOR BĂTĂLI TĂTIC	→
	→		→		→		→		→
APĂRATĂ PE FLANCURI	→		→	SEMNALUL PORNIRII LA ATAC	→		→	PRIMELE ÎN ARMATĂ	→
GRĂDINĂ CU POMI	→		→	MARE POMPĂ	→		→	EROINĂ DE BALADĂ	→
	→		→		→	APĂRATĂ ÎN CELE DIN URMAI	→		→
	→		→		→	A ALEGE	→		→
PREZENTE ÎN ȘCOLI!	→		→	VIGOARE	→		→		→
SALBĂ DE MARGELE	→		→	CDT. A. 15 LA OITUZ (EREMIA)	→		→		→
	→		→		→	VINE DUPĂ RĂZBOI	→		→
	→		→		→	CDT. A. 2 (ALEXANDRU)	→		→
SFÂNTUL... O IPOSTAZĂ A TRINITĂȚII	→	VENIT DOMNESC	→		→		→	PRIMUL ÎN TOATE	→
	→	MAREA DEZORDINE	→		→		→	MAI RAR ASA CORĂBIER	→
	→		→	NUME DE ȚAR	→		→		→
	→		→	ÎNCHIEIE UN GÂND!	→		→	CĂZUTE LA MIJLOC!	→
VĂRSAT ÎN RĂZBOI	→		→		→	ÎN PREZENT	→		→
EROINA DE LA JIU	→		→		→	ÎNCHIEIE UN PROLOG!	→		→
	→		→		→		→		→
	→		→		→		→		REGINA... PATROANA CRUCII ROȘII
TRAS DE PE MARGINI	→		→	SUVERAN AL ROMÂNIEI (FERDINAND)	→		→	BEJ - DESCHIS	→
IESITE DIN CORTI	→		→	ÎN INEL!	→		→		→
	→	CAFEA SOLUBILĂ	→		→	NU-I A BUNĂ	→		→
	→	ÎN ORICE VINĂRIE!	→		→	ÎNCHISE ÎN AMULETĂ!	→		→
MUZICIAN (GEORGE) 1881-1955	→		→		→		→	CUCEREȘTE!	→
ÎN LOCAL!	→		→		→		→	CAP DE OSTAȘ!	→
	→		→	ROȘU, GALBEN ȘI ALBASTRU DE PE DRAPEL	→		→		→
I S-A ÎNCHINAT MAUSOLEUL DE LA MĂRĂȘEȘTI	→		→		→	A NU REUȘI ÎNTR-O ACȚIUNE	→		→

Pavel TOTOLICI

DIALOG CU CITITORII

DIN PASIUNE

Domnul NECULAI AILU-TOAEI, din Craiova, colecționar de documente și piese istorice, ne trimite o scrisoare din care cităm:

Citesc revista *Magazin istoric* de la numărul 1/1967 până în prezent și am colecția completă. Anul acesta revista a împlinit 40 ani, ceea ce înseamnă pentru mine o realizare deosebită. Tot în acest an și eu împlinesc 30 ani de la prima expoziție personală de documente și materiale istorice, organizată cu ocazia Centenarului Independenței României.

Conținutul revistei mi-a fost de un real folos la întocmirea unor documentații prezentate cu ocazia expozițiilor la diferite evenimente.

POȘTA BLITZ... CONCURSULUI

Domnul ALEXE IONESCU, din București, ne trimite alături de răspunsul la concurs și o observație:

În *Magazin istoric*, nr. 6 (483), iunie 2007, în articolul *Anticomunismul în Bulgaria*, autor Iskra Baeva (Sofia) s-a strecurat o greșeală. La pagina 34 scrie: „conjurația a fost depistată încă din faza de pregătire. S-a încercat arestarea lui Gorunia, dar el s-a sinucis, restul complotiștilor

fiind închiși și judecați. Au fost condamnați la câțiva ani de temniță, iar în 1969, cu ocazia aniversării a 45 de ani de la instaurarea puterii comuniste, au fost grațiați”.

Din câte știu instaurarea puterii comuniste în Bulgaria s-a făcut după cel de-al Doilea Război Mondial, și nu în anul 1924 cum reiese din text.

Ne cerem scuze pentru greșeala apărută, vă mulțumim pentru observație și precizăm că în Bulgaria regimul comunist s-a instaurat la 9 septembrie 1944.

Domnul EMIL VĂCĂRUȘ, din Constanța, ne scrie:

Sunt un cititor al revistei dumneavoastră din 1967 și am colecția completă, legată pe ani. De fapt, numărul 1/1967 îl pierdusem și am făcut rost de el după multe eforturi și după câțiva ani, cu un preț piperat.

Când văd acum ofertele de vânzare ale *Magazinului istoric* mă încearcă un sentiment de regret, deoarece mulți o fac din cauza sărăciei. Însă, mă gândesc în același timp că poate cei care cumpără și citesc *Magazin istoric* continuă tradiția și mă bucură acest gând.

În completarea articolului Regele Matia și principele Bocskai, vecini peste timp, publicat în nr. 7/2007, domnul N. COJOCARU, din

Cluj ne scrie: Când am venit în Cluj, oamenii spuneau: Casa lui Matei Corvin din Piața Carolina; acum i se spune Piața Muzeului.

Supărat că azi oamenii nu mai dau atenție pronunției corecte, corespondentul nostru adaugă: Copiii mei mergeau în clasele a V-a și a VI-a cu dicționare la orele de limba română, tocmai ca să învețe corect pronunția cuvintelor noi.

CERERI ȘI OFERTE

GHEORGHE CORNEA, str. N. Labiș, nr. 1, Câmpulung Moldovenesc, județul Suceava, cod 725.100, **solicită numerele:** 4/1967; 4/1974; 4/1990; 1, 2, 3, 7/1991; 3-5/1992; 7, 12/1993; 1, 3, 6, 7, 10, 11/1994; 2, 4, 9, 12/1995; 12/1996; 6, 7, 9/1998; 3, 9/2001.

Offeră numerele: 6, 9/1967; 1-12/1968; 3, 5, 6/1969; 7/1970; 7/1975; 7, 8/1988; 6/1991; 8/1992; 10/2005.

MARIUS TONIEVICI, str. Eroilor, bl. E11, Orăștie, județul Hunedoara, telefon 0744.597.880, **offeră colecția pe anii 1967-1991, fără numerele:** 3, 9-12/1967; 2, 3, 5-8, 11/1968; 1, 4/1970; 5/1979; 12/1980; 12/1983; 4/1984; 3, 12/1986; 10/1987; 3/1989; 9-12/1991.

Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Rodipet la Capitolul 8, pagina 21, poziția 4.055.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com
Vă mulțumim.

CONTENTS (Romanian History) Al. Lapedatu The writings of a few patriots • **M.E. Ionescu** The Russian „Party”

in Romanian history • **M. Nanu-Porojan** La famille Cantemir à Tsaritsino • **V. Palii** August-September 1939. Romania, close to the world war • **V. Tăpkova-Zaimova** Memories about the Professor Emil Condurachi • **M. Ioniță** Field Marshal Joffre at Capșa • **R. Ierina** Daily life of a Romanian family in Diosig colony • **M. Ștefan** Book release on the National Bank of Romania • **G. Băeștean** Old churches in Hateg County • **S. Cristescu** General H.A. Brialmont and the fortifications around Bucharest • **I. Scafeș** The stories of guns. Skoda 305 mm • **T. Magder** June 1940, in Chișinău • **M. Măran** Aurel Vlaicu flew to Vârșet • **V. Bălescu**, **C.M. Andone** Carol I, field marshal of the Prussian army • **F. Banu** The archives of the Securitate can also lay traps (II) • **A.S. Ionescu** The battle of Sîpka (August 1877) – anniversary in Bulgaria • **C. Fudulu** The First World War mausoleums • **V. Buzu** A.A. Iakovlev – the forgotten witness of the battle on Prut river (1711) • **M. Ștefan** Bran. The 4-th Edition of the Queen Maria Symposium • Romanian documents at Hoover Institution (LXXI)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Al. Lapedatu L'oeuvre des patriotes • **M.E. Ionescu** La partie russe dans l'histoire

nationale • **M. Nanu-Porojan** La famille Cantemir à Tsaritsino • **V. Palii** Août-Septembre 1939. La Roumanie au seuil de la Guerre Mondiale • **V. Tăpkova-Zaimova** Souvenirs sur le professeur Emil Condurachi • **M. Ioniță** Le maréchal Joffre a dîné à Capșa • **R. Ierina** La vie d'une famille dans la colonie de Roumains de Diosig • **M. Ștefan** Lancement d'un livre sur la Banque Nationale de Roumanie • **G. Băeștean** Églises anciennes dans le Pays de Hațeg • **S. Cristescu** Le général H.A. Brialmont et les fortifications autour de Bucarest • **I. Scafeș** L'histoire des armes. Le mortier Skoda 305 mm • **T. Magder** Juin 1940 à Chișinău • **M. Măran** Aurel Vlaicu: vol à Vârșet • **V. Bălescu**, **C.M. Andone** Carol I, maréchal de Prusse • **F. Banu** Les archives des archives de la Securitate (II) • **A.S. Ionescu** Anniversaire en Bulgarie: la bataille de Sîpka (août 1877) • **C. Fudulu** Les Mausolées de la Grande Guerre • **V. Buzu** A.A. Iakovlev, témoin oublié de la bataille sur le Prut (1711) • **M. Ștefan** Bran. IV-e édition du Symposium „La Reine Maria” • Documents roumains à Hoover Institution (LXXI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Ал. Лapedatu Действие многих поколений патриотов • **М.Е. Ионеску**

Русская партия в нашей национальной истории • **М. Нану-Порожан** Род Кантемир в Царичино • **В. Палий** Август-сентябрь 1939-ого г. Румыния накануне мировой войны • **В. Тăpkova-Zaimova** Воспоминания о профессоре Эмиле Кондурачи • **М. Ионитă** Маршал Жюффр был гостем Дома Капша • **Р. Иерина** Жизнь семьи в румынской колонии в Диосиге • **М. Șтефан** Новая Книга о Национальном Банке Румынии • **Г. Бăеșteан** Древние церкви в земле Хагег • **С. Кристеску** Генерал Г.А. Бриальмон и фортификации вокруг столицы • **И. Скафеш** История орудий: 305 мм-овая пушка „Шкода” • **Т. Магдер** Июнь 1940-ого г. В Кишиневе • **М. Мăран** Aurel Vlaicu летел во Вършет • **В. Бăлеску**, **С.М. Андоане** Карол I, маршал прусской армии • **Ф. Бану** Ловушки архивов Securitate (II) • **А.С. Ионеску** Празднования в Болгарии. Битва в Шипке (август 1877) • **К. Фудулу** Мавзолей Первой Мировой войны • **В. Бузу** А.А. Яковлев, забытый свидетель сражения по реке Прута (1711 г.) • **М. Șтефан** Bran. IV-й симпозиум „Королева Мария” • Румынские документы в Институте Гувера (LXXI)

INHALT (Rumänische Geschichte) Al. Lapedatu Werk mehrerer Patrioten • **M.E. Ionescu** Die russische „Partie” in

der nationalen Geschichte • **M. Nanu-Porojan** Familie Cantemir im Tzaritsino • **V. Palii** August-September 1939. Rumänien vor dem 2ten Weltkrieg • **V. Tăpkova-Zaimova** Erinnerungen über Prof. Emil Condurachi • **M. Ioniță** Der Marschall Joffre war beim Capșa • **R. Ierina** Das Leben einer Familie in der rumänischen Kolonie in Diosig • **M. Ștefan** Buchaufbringung über die Nationalbank Rumaniens • **G. Băeștean** Alte Kirchen in Hategland • **S. Cristescu** Der General H.A. Brialmont und die Befestigungen rund um die Hauptstadt • **I. Scafeș** Die Geschichte einiger Waffen. Der Moerser Skoda 305 mm • **T. Magder** Juni 1940, in Chișinău • **M. Măran** Aurel Vlaicu ist beim Vârșet geflogen • **V. Bălescu**, **C.M. Andone** Carol der Erste, Marschall der prussischen Armee • **F. Banu** Die Archive der Securitate stellen auch Fallen (II) • **A.S. Ionescu** Der Kampf beim Sîpka (August 1877) – Gedächtnisfeier in Bulgarien • **C. Fudulu** Die Gedenkmäler des ersten Weltkrieges • **V. Buzu** A.A. Iakovlev – der vergessene Zeuge des Kampfes beim Prut (1711) • **M. Ștefan** Bran. Die IVte Edition des „Königin Maria” Symposiums • Rumänische Dokumente und der Hoover Institution (LXXI)

SUMARIO (Historia rumana) Al. Lapedatu La obra de varios patriotas • **M.E. Ionescu** „Partida” rusa en nuestra

historia nacional • **M. Nanu-Porojan** Familia Cantemir en Tzaritsino • **V. Palii** Agosto-septiembre de 1939. Rumania en vísperas de la Guerra Mundial • **V. Tăpkova-Zaimova** Recuerdos del profesor Emil Condurachi • **M. Ioniță** El mariscal Joffre fue huésped de Capșa • **R. Ierina** La vida de una familia en la colonia de rumanos de Diosig • **M. Ștefan** Lanzamiento de un libro sobre el Banco Nacional de Rumania • **G. Băeștean** Antiguas iglesias del País de Hațeg • **S. Cristescu** El general H.A. Brialmont y las fortificaciones alrededor de la Capital • **I. Scafeș** La historia de unas armas. Mortero Skoda 305 mm • **T. Magder** Junio de 1940 en Chișinău • **M. Măran** Aurel Vlaicu voló a Vârșet • **V. Bălescu**, **C.M. Andone** Carol I, mariscal del ejército prusiano • **F. Banu** Las trampas de los archivos de la Seguridad (II) • **A.S. Ionescu** La batalla de Sîpka (agosto de 1877) – aniversario en Bulgaria • **C. Fudulu** Los Mausoleos de la Primera Guerra Mundial • **V. Buzu** A.A. Iakovlev – el testigo olvidado de la batalla de Prut (1711) • **M. Ștefan** Bran. El IV Simposio „La Reina Maria” • Documentos rumanos en Hoover Institution (LXXI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin **S.C. Rodipet S.A.** cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, Romania la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 3,20

